BORDO SİYAH

DÜNYA KLASİKLERİ - UZUN ÖYKÜ

DÖNÜŞÜM

FRANZ KAFKA

ÇEVİREN: EVRİM TEVFİK GÜNEY

BORDO SİYAH

DÜNYA KLASİKLERİ - UZUN ÖYKÜ

DÖNÜŞÜM

FRANZ KAFKA

ÇEVİREN: EVRİM TEVFİK GÜNEY

DÜNYA KLASİKLERİ

DÖNÜŞÜM

FRANZ KAFKA (1883-1924): PRAG'DA DOĞDU. VİYANA'DA HUKUK ÖĞRENİMİ GÖRDÜ. ALMAN OKULLARINDA OKUDU. 1904'TE İLK ÖYKÜSÜ BİR SAVAŞIN TASVİRİ'NİN İLK BÖLÜMLERİNİ YAZDI. 1906'DA BİTİRDİĞİ HUKUK EĞİTİMİNDEN SONRA BİR SİGORTA ŞİRKETİNDE ÇALIŞMAYA BAŞLADI. ROMANLARININ YANI SIRA KISA VE UZUN ÖYKÜLERİNDE İRONİK, DURU BİR ÜSLUPLA EDEBİYATTA 'KAFKAESK' DENEN KENDİ DÜNYASINI KURDU. 1924'TE, YAKALANDIĞI VEREM HASTALIĞINDAN ÖLDÜ. ESERLERİNDEN BAZILARI: AFORİZMALAR, AMERİKA, DAVA, ŞARKICI JOSEFİN YA DA FARE ULUSU, ŞATO, CEZA SÖMÜRGESİ, BİR SAVAŞIN TASVİRİ.

EDİTÖR

VEYSEL ATAYMAN: 1941'DE İSTANBUL'DA DOĞDU. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'NDE ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI VE FELSEFE ÖĞRENİMİ GÖRDÜ. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ MÜTERCİM TERCÜMANLIK BÖLÜMÜNDE UZUN YILLAR DERS VERDİ. HALEN AYNI BÖLÜMDE YÜKSEK LİSANS DERSLERİNE GİRMEYE DEVAM ETMEKTEDİR. FELSEFE, SİNEMA VE EDEBİYAT ALANINDA ÇOK SAYIDA MAKALE, DERLEME VE TELİF KİTABI YAYINLANDI. ÖZELLİKLE SİNEMA HAKKINDAKİ ÖNCÜ DEĞERLENDİRMELERİ NEDENİYLE HATIRI SAYILIR BİR HAYRAN KİTLESİNE SAHİP OLAN ATAYMAN, ÇEŞİTLİ YERLERDE VERDİĞİ SEMİNERLERLE OKURLARIYLA TEMASINI HEP SICAK TUTTU. BORDO SİYAH YAYINLARI'NIN DÜNYA KLASİKLERİ EDİTÖRLÜĞÜ GÖREVİNİ YÜRÜTTÜĞÜ SIRADA ÇOK SAYIDA DÜNYA KLASİĞİNE EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ ÇERÇEVESİNDE ÖNSÖZLER VE NOTLAR YAZDI. YÜZE YAKIN ÇEVİRİSİ YAYINLANDI. 2009 YILINDA DİL DERNEĞİ TARAFINDAN TÜRKİYE'NİN EN PRESTİJLİ ÇEVİRİ ÖDÜLLERİNDEN BİRİ OLAN ÖMER ASIM AKSOY ÖDÜLÜ'NE LAYIK GÖRÜLDÜ.

ÇEVİREN

EVRİM TEVFİK GÜNEY: 1982'DE DOĞDU. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ALMANCA MÜTERCİM TERCÜMANLIK BÖLÜMÜNDEN MEZUN OLDU. KAFKA'NIN ÇEŞİTLİ ESERLERİNİ BORDO SİYAH İÇİN ALMANCA ORİJİNALİNDEN ÇEVİREN GÜNEY, CUMHURİYET YAYINLARI İÇİN DE KONRAD LORENZ'İN ÜÇ, GALİNA BREİTKREUTZ'UN BİR KİTABINI ÇEVİRDİ.

REDAKSİYON

ZEYNEP ATAYMAN: 1962'DE İSTANBUL'DA DOĞDU. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YABANCI DİLLER BÖLÜMÜNÜ BİTİRDİ. UZUN YILLAR HÜRRİYET, YAZKO, REMZİ VE CUMHURİYET YAYINLARI'NDA EDİTÖR VE DÜZELTMEN OLARAK ÇALIŞTI.

TÜRKÇE REDAKSİYON

OSMAN ÇAKMAKÇI: 1965'TE İSTANBUL'DA DOĞDU. BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ'NDE PSİKOLOJİ, İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'NDE FELSEFE OKUDU. JAMES JOYCE, KAFKA, JACK LONDON, OSCAR WİLDE VE LEWİS CARROLL GİBİ YAZARLARIN ÇOK SAYIDA ESERİNİ TÜRKÇEYE KAZANDIRDI. RADİKAL GAZETESİNDE ÇALIŞTI. SON DÖNEM TÜRK EDEBİYATININ İLGİYLE TAKİP EDİLEN ŞAİRLERİNDEN BİRİ OLAN OSMAN ÇAKMAKÇI, AYNI ZAMANDA ÇEŞİLİ YAYINEVLERİNDE EDEBİYAT EDİTÖRÜ OLARAK YER ALTI EDEBİYATI BAŞTA OLMAK ÜZERE FARKLI ALANLARDA

ÖZGÜN PROJELER YARATTI.

TASHİH

ESEN GÜRAY: 1961’DE İSTANBUL’DA DOĞDU. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ESKİ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜNDEN MEZUN OLDU. 1978 YILINDAN BERİ YAYINCILIK SEKTÖRÜNDE DÜZELTMEN OLARAK ÇALIŞMAKTADIR. GELİŞİM YAYINLARI, SABAH KİTAPLARI VE TURGUT YAYINCILIK’TA UZUN YILLAR ÇALIŞTI. BORDO SİYAH DIŞINDA İŞ-KÜLTÜR YAYINLARI VE CUMHURİYET KİTAPLARINA DA DIŞARIDAN DÜZELTMENLİK YAPMAKTADIR.

YAYINCI SERTİFİKA NO 15553

ISBN 978-605-5588-04-5

BASIM TARİHİ: İSTANBUL – TÜRKİYE 2010
BS YAYIN BASIM DAĞITIM REK. ORG. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
FATİH CADDESİ ALAYBEY SOKAK NO: 28/B ZEMİN KAT
MERTER – GÜNGÖREN – İSTANBUL / TÜRKİYE
TEL: (0212) 505 99 70 (pbx) FAKS: (0212) 505 99 75
MERTER V. D. 187 061 1123

e-mail: bs.yayin@gmail.com

BASKI: EZGİ MATBAACILIK SANAYİ TİCARET LTD. ŞTİ.
SANAYİ CAD. ALTAY SOK. NO:10
ÇOBANÇEŞME/YENİBOSNA-İST.
TEL: (0212) 452 23 02 - 654 94 18 FAKS: (0212) 654 94
13
HALKALI V. D. 3840046734

e-mail: ezgimatbaa@gmail.com

TÜM HAKLARI BS YAYIN BASIM DAĞITIM REKLAM
ORGANİZASYON SANAYİ TİCARET LTD. ŞTİ'NE AİTTİR.
İZİNSİZ KOPYALANAMAZ,
ÇOĞALTILAMAZ, KULLANILAMAZ.

FRANZ KAFKA

ÇEVİREN: EVRİM TEVFİK GÜNEY

DÜNYA KLASİKLERİ

UZUN ÖYKÜ

BORDO SİYAH

FRANZ KAFKA

(D. 3 Temmuz 1883, Prag, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu - Ö. 3 Haziran 1924 Kierling, Viyana)

Modern dünya edebiyatına, belki de en çok tartışılan, yorumlara sığmayan ve biçim yönünden edebiyat akımlarına yerleştirilmesi zor eserler bıraktı.

Kafka'nın babası, taşralı Çek proletaryasından geliyordu. Evlendikten sonra zengin bir tüccar olmayı başardı. Annesiyse varlıklı, aydın bir Alman Yahudi ailesinden geliyordu. Edebiyat tarihçileri Kafka'nın huzursuz, çekingen, alıngan, iletişim kurmakta güçlük çeken duygulu kişiliğini, Yahudi asıllı, Almanca konuşan bir Çek oluşuna; bu sosyal ve kültürel çevrede yaşadığı yabancılaşmaya bağlarlar. Aile Prag'daki Alman topluluğuyla kaynaşmaya çalışmış, Kafka'nın üç kız kardeşi Alman okullarına gitmiş, Kafka Almancayı anadili olarak kullanmıştır.

1901'de Kafka babasının zoruyla Prag Üniversitesi'nde hukuk öğrenimine başladı; bir yandan da sanat tarihi ve Alman edebiyatı derslerine giriyordu. 1906'da hukuk doktorasını tamamladı. Önce bir avukatlık bürosunda, sonra da mahkemede stajını yaptı. 1907'de o zamanlar çok ünlü Assicurazioni Generali adlı İtalyan sigorta şirketinde çalışmaya başladı. İleride eserlerini yakılmak üzere bırakacağı Max Brod ile bu yıllarda dostluk kurdu, onun sayesinde Prag edebiyat çevrelerine girdi. Felix Weltsch, Oskar Baum, Gustav Janouch ve Franz Werfel gibi edebiyatçılar ile tanıştı.

1908-1912 yılları arasında siyasal ve toplumsal olaylara ilgi duymaya, sık sık önemli Çek siyaset adamlarının toplantılarına gitmeye başlamıştı. Yahudilikle ilgilenip İbranice öğrenmeye de bu yıllarda yöneldi. Max Brod ile birlikte Riva, Paris, Weimar ve İtalya gezileri yaptı.

1912 ile 1914 arasında Felice Bauer ile iki kez nişanlanmasına rağmen, onunla evlenemedi. Bu ilişkiden geriye 500'ün üstünde mektup kaldı. Bu mektuplar Kafka'nın ölümünden uzun yıllar sonra, ilk kez 1967'de yayınlandı.

1914'te patlak veren 1. Dünya Savaşı'nda zayıf bünyesi nedeniyle askere alınmadı. Bir yandan yazar olarak tanınmaya başladığı yıllardı bunlar. 1915'te Carl Sternheim kendisine verilen Fontane Ödülü'nün Kafka'ya aktarılmasını istedi.

1917, Kafka'nın kötü haberi aldığı yıldı. Vereme yakalanmış, hayatının akışı altüst olmuştu. 1920'de Milena Jesenka ile mektuplaşmaya başladı. Kafka'nın Almanca yazdığı eserlerini Çek diline çevirmek için ondan izin isteyen Milena, Kafka'dan 12 yaş küçüktü ve evliydi. Bir araya gelmeleri imkânsız olan bu iki insan uzun yıllar mektuplaştılar. Milena'ya yazdığı mektuplar, tıpkı daha önce Felice Bauer'e yazdıkları gibi, dilimize de çevrilmiştir.

Sağlığının kötüye gitmesi üzerine 1922'de emekliliğini isteyen Kafka, Dora Diamant adlı 20 yaşında

bir kızla iki yıllık kısa bir mutluluk yaşadı. 1924'te de Viyana yakınlarındaki Kierling Sanatoryumu'nda hayata gözlerini yumdu.

1912 öncesi yazdığı, erken dönem yapıtları *Bir Savaşın Tasviri*, *Taşrada Düğün Hazırlıkları* gibi uzun öyküleriyle birlikte bir dizi kısa düzyazıdır.

Kafka'nın hayatı baştan sona güçlü ve sert bir baba imgesinin gölgesinde geçmiş, babasıyla aralarında hiçbir zaman Kafka'nın özlediği ilişki kurulamamıştı. Babasına yazdığı 61 sayfa uzunluğundaki mektupta, bu süper-ego baskısı bütün çıplaklığıyla gözler önüne serilir. 1912'de bir gecede yazdığı *Hüküm* (*Yargı*) adlı öykünün odağında bir baba oğul ilişkisi vardır. Aynı yıl *Dönüşüm* (*Değişim*) Kafka'nın en çarpıcı uzun öyküsü olarak okura sunulur.

Kafka'nın ilk romanının birinci bölümü, *Kayıp* adı altında 1913'te yayınlanmış, roman Kafka'nın ölümünden sonra, *Amerika* adı altında, tamamlanmış haliyle okura sunulmuştur.

Kafka ikinci büyük romanı *Dava*'yı, Felice ile nişanını ikinci kez bozduğu 1914 yılında yazmaya başlar. *Ceza Sömürgesi* de aynı yıl kaleme alınmıştır. 1922'de yazmaya başladığı *Şato* da tamamlanmadan kalmıştır.

Eserlerinden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

1904-1905 *Beschreibung Eines Kampfes* (Bir Savaşın Tasviri)
1906-1907 *Hochzeitsvorbereitungen auf dem Lande* (Taşrada Düğün Hazırlıkları)
1913 *Betrachtung* (Gözlem)
1911-14 *Der Verschollene* (Kayıp)
1912 *Das Urteil* (Hüküm/Yargı)
1912 *Die Verwandlung* (Dönüşüm/Değişim)
1914 *In der Strafkolonie* (Ceza Sömürgesi)
1914 *Der Prozess* (Dava)
1915 *Der Dorfschullehrer* (Köy Öğretmeni)
1922 *Das Schloss* (Şato)

Beschreibung eines Kampfes (Bir Savaşın Tasviri'nde Max Brod'un topladığı ve Türkçeye çevrilmiş öyküler: Çin Seddinin İnşasında; Geri Çevrilme; Yasalar Sorunu Üzerine; Kent Arması; Mecazlar Üzerine; Poseidon; Avcı Gracchus; Çiftlik Kapısına Vuruş; Köprü; Akbaba; Yola Çıkış; At Üzerinde; Gezinti; Şişko; Tapınanla Başlanmış Konuşma; Tapınanın Hikâyesi; Şişko ile Tapınan Arasındaki Konuşmanın Devamı; Şişkonun Yok Oluşu; Şarkıcı Josefin ya da Fare Ulusu.)

ÖNSÖZ YA DA KAFKA ‘KOLONİSİ’ HAKKINDA

“Ceza Sömürgesi” adıyla çeviri edebiyatımıza girmiş olan öykünün Almancası: *In der Strafkolonie*… “Ceza Kolonisinde” diye çevirmek mümkün... *Kolonie*, Latince bir sözcük: Bir devletin kendi sınırları dışında sahip olduğu, siyasal ve ekonomik yönden kendine bağımlı ülke, bölge, yer vb. anlamına geliyor. Türkçe’deki “sömürge” sözcüğü bu anlamları karşılıyor… Ancak *Kolonie*, aynı ulustan kişilerin oluşturduğu topluluğun, ulusal sınırlar dışında, ülkelerinin geleneklerine, örf ve âdetlerine bağlı kalarak yaşadıkları yer, yerleşim anlamına da geliyor. Hangi karşılığın daha yerinde olacağına, okur öyküyü bitirdikten sonra karar verecektir herhalde... Ama asıl önemli olan şudur: Okur, biri nispeten uzun, diğerleri kısa bu birkaç öyküyü okuduktan sonra –ya da okurken– hep olduğu gibi, kurallarını, anlamlarını, içeriklerini tek kişinin belirlediği bir anlatılar dünyası kolonisinde bulunduğu hissine sık sık kapılabilir.

Kafka’nın arzusu hilafına onun metinlerini imha etmeyerek, edebiyat, kültür dünyasına kazandıran arkadaşı Max Brod, bu metinleri tanınmış Alman ozanı ve yazar Franz Werfel’e okuduğunda, Werfel, “Bodenbach sınırının ötesinde, Kafka’yı anlayan tek kişi çıkmayacaktır,” demiştir.

“Kafka’yı anlamak”tan Werfel’in neyi kastettiğini çıkarmak zordur. Werfel’in, hatta Kafka’ya en yakın kişilerden sayılan Max Brod’un bile, bizzat Kafka’nın açıklamalarıyla, söyledikleriyle nerelere savrulmuş olduğunu bilemeyiz; bu metinlerin anlamına yaklaştılar mı, onlardan uzaklaştılar mı, bunu da bilemeyiz... Kafka ‘kolonisinin’ içinde olmak, oralı olmak anlamına pek gelmez. Çünkü koloninin kurucusu da biraz kaybolmuş gibidir orada. Yolu oraya düşeni bölük pörçük, ilintileri zor kurulur “bilgilendirmelerle” dolaştırıp durur Kafka metinlerinin içinde. Ama bunu yaparken birkaç bakımdan ödüllendirir meraklısını: En başta, eşi örneği az bulunur ince bir ironinin yollarını döşeyerek… Gündelik hayattan stilize edilip ayrılmış sıradan ilişkiler bu öykülerde (metinlerde) öyle bir matematikle bir araya getirilirler ki, daha baştan, bir öykü okumaktan çok bir “sorun, bilmece çözme göreviyle” karşı karşıya getirildiğimiz duygusuna kapılabiliriz.

Kafka metinleri bugüne kadar farklı, değişik, birbirine zıt yorumlara destek vermiş, zaman zaman yorumcuların kendi görüşlerini kanıtlamanın aracına bile dönüşmüştür. Bu metinler, dini açıdan anlaşılmaya çalışılmış, psikanalizci edebiyat anlayışı orada kendince bir şeyler bulmaya kalkmış, Fransa ve İtalya’da daha çok gerçeküstücülük akımlarıyla ilintilenmek istenmiş, sosyalist ülkelerde kimi zaman vize alabilmiş, kimi zaman yasaklara çarpmıştır.

Birer “yap boz”dur bu metinler… Sonsuza kadar bozup kurabileceğiniz sayısız ayrıntı dağarcığı… Okuyana hep bir ‘orta’ arama, bir merkez kurma ihtiyacı hissettiren elektronlar gibidir bu metinlerin cümleleri; hepsi eşdeğerli, hepsi kendi merkezinin ekseninde dönen kodlar gibidirler. Onları bir merkez

etrafında toplamak imkânsızdır sanki…

Tebessüm, şaşkınlık ve yenilgi duygusu arasında gidip gelirken, anlamasak bile anlama serüveninin bir parçası olmanın mutluluğunu yaşarız. Gerçekten de Kafka okurunu birleştiren ortak nokta, bir Kafka okuru cemaati kurabilen etmen budur: Orada herkes "anlamaya çalışan"dır; anlamaya çalışmanın zevkini, edebiyatın bu modernist boyutunu bütün hazzıyla yaşayandır. İşin tuhafı, az sonra olacağı gibi, okur bu metinleri okumaya başladığında, ona hiç de karmaşıkmış gibi gelmez bunlar… Tersine, açık seçik, düz metinler gibi görünürler… Tam da okurun, hiçbir şey anlamasına gerek bırakmayan, neyi anlamadığını bile anlamadan rahatlıkla okuduğu metinlerdir. Ne var ki çok sürmez bu yanıltıcı algı; çeviriden gelmesi muhtemel handikapları bir yana bırakacak olsak bile, her bir cümlenin, ya da kod-biriminin kızağında, Dickens'ın ünlü "*Bir Noel Şarkısı*"ndaki gibi, hayaletlerin eteklerine tutunup isli, puslu ve de ağırlaştıkça ağırlaşan aysız bir gecede kaymaya başlarız. Romanlarındaki başkişi ya da kişiler, onları gittikçe saran ve bu kişiler bağlamında içine girildikçe anlaşılmazlaşan olaylar, bu yolculukta onlara yaklaştıkça bizden uzaklaşırlar. Kafka'nın öykülerinde ise, durum biraz farklıdır; öykü yapısının sadeliği, kişilerin azlığı, bir ya da iki olayın seçilip yoğunlaştırılmış olması, zaman zaman bu boşlukta süzülüş sırasında ayağımızı bir dama, bir baca kapağına olsun basmamıza fırsat verir… Ta ki, biz yeniden kayana, ayağımızın altındaki zemini yitirene kadar…

Anlatım Tekniği

Dikkatli, hele klasik metinlerin anlatım tekniklerine yabancı olmayan okur, örneğin bir *Sefiller*'de, yazarın bize, *üçüncü tekil kişi* dediğimiz anlatıcı tekniğiyle kendi kurduğu dünyayı, hem de elinden gelen her türlü anlatım aracını kullanarak açmaya çalıştığını kabul edecektir. Hugo, Tolstoy, Balzac ve aynı geleneğe giren sayısız yazar, çoğunlukla "her şeyi bilen", geçmişi geleceği tanıyan, okuru hayat üzerinde bilgilendirmek için elinden geleni yapan anlatıcılardır. Tolstoy'da, Dostoyevski'de, "büyük anlatıcı" roman geleneğinde, üslupçu İngiliz yazarlarında bile değişmez bu kural: Ahlakıyla, yaşama tarzıyla, maddi manevi bütün ilişkileriyle, katıldıkları-katılmadıkları, eleştirdikleri-eleştirmedikleri, düzeltmek istedikleri bir dünya vardır onların... Okura, kendi dışlarındaki bir gerçekliği anlatır gibidirler; araya girerler, kahramanların, tiplerin ağzından fikirlerini okura aktarır, onu uyarır, ona yol gösterirler... Dünya görüşleri, hayat felsefeleri, bir başka deyişle *ideolojileri*, onlara o dünyayı nasıl gösteriyorsa (ya da göstermiyorsa) öyle sunarlar onu. Bu gelenek, "aydınlanma" hareketinin, bilgilendirici, aydınlatıcı eğitim anlayışıyla ilintilenebilir elbette...

Modernizm akımları, zaten aydınlanmacı aklın her şeye bir açıklama getirebileceği inancının çöktüğü, irrasyonel (akıldışı), sezgisel boyutun gerçekliğe ulaşmada devreye girdiği, bireyin "dış" karşısında söyleyebileceği bütünü kapsayan sözlerinin gerilediği akımlardır. Gerçeklik bütün olmaktan çıkmış, ayrıntı önem kazanmış, bütün, tek'in iç dünyasının yansımalarında parçalanmıştır (resimde, şiirde vs).

Kafka'yı bu gelenek içinde bir anlatıcı olarak değerlendirmek istersek, onun anlatı tekniğinin, yazarın söyleyecek sözünün –bir anlamda– kalmamasına bir işaret olduğunu söylemek mümkündür. Aydınlatıcı, her şeyi bilen, dünyalar yaratıp bozan auktoriyal yazarın karşısında Kafka (başka birkaç örnekte olduğu gibi) aradan çekilmiş yazar'a örnektir. Üçüncü tekil kişi (auktoriyal) bir anlatıcı vardır görünürde... Size sözgelimi açlık cambazının en azından kafesteki durumu hakkında bir yığın ayrıntılı bilgi verir, ama işte bu bilgiler, cümlelerin kendileri hakkındaki bilgilere benzerler; kendi dışlarındaki bir gerçekliğe zor götürürler okuru; '*Dönüşüm*'de, insanın nasıl olup da bir böceğe dönüşebildiğine ilişkin soruyu size sordurmayacak kadar kendi dünyalarını kuran cümlelerdir bunlar.

Çünkü: Yazarı arasanız da yazar, sizi bilgilendirmeye pek de gönüllü değildir aslında. Size doğru dürüst cevap verecek kimse yoktur ortada. Yazar yazılı metni masasında unutup gitmiştir, ya da size bırakarak!

Nasıl yapar Kafka bunu? Anlatımı kişilerinden, figürlerinden birinin perspektifine teslim ederek: Çok önemlidir bu… Dikkatli okur, romanlara kadar gitmeden, *Ceza Sömürgesi'*nde bile bu 'tekniği', yazarın saklambaç oyununu yakalayabilir. Onun figürleri birbirleri hakkında düşünür, birbirlerini ve 'dünyayı' (okur adına) görür, algılarlar. İşte, metnin içindeki kişinin algı dünyasına hapsedilmiştir okur, yazarın algı dünyasına değil. Şöyle bir benzetme de yapılabilir: Okur, öykünün içindeki figürlerin sırtına binmiş, onlarla gezmekte ya da savrulup durmaktadır. Kör Odipus'un koluna girmiş küçük Odipuslar… Yol gösterici tanrıların dinlenmeye çekildiği ya da zaten yollarını şaşırdığı bir cehennem...

Açlık cambazını denetleyen bekçilerin, "her nedense birer kasap" olduğunu öğreniriz. Benzer bilgilendirici cümleler de vardır; ama bir kez tuzak kurulmuştur işte... Kafesin dibinde nöbet tutanlar niçin kasaptır? Bir anlamı var mıdır bu kodun? Cevap almak için yazarı boşuna ararsınız, üstelik öykünün sonunu beklemeniz de bir işe yaramaz. Zaten yazar size bir açıklama yapsa bile, 'kasap' örneğinde olduğu gibi, sözde aydınlatmaya çalıştığı gerçeği büsbütün bulandırmaktan öte bir işlevi olmayacaktır onun söylediklerinin... Kaldı ki biraz zorlarsak, öykülerdeki birçok nesnel bilginin, gene öyküdeki birinin algısına bağlanabileceğini, yazardan çok onun düşüncesiyle ilintilenebileceğini görürüz. Bu 'yazarı saklama' tekniğinin, metinlerdeki, 'gördü, işitti, sandı, fark etti, umdu...' vb. eylem sözcüklerinin bolluğunun bir belirtisidir. Dünyayı öyküdeki figürlerden birinin algı dünyasına indirgemenin kaçınılmaz yoludur bu... Bir "galiba öyle sandı, öyle algıladı" hali...

"Kafka kolonisi" dedim ama bunlara "çember metinler" de denebilir. (Bkz. *Metinlerle Söyleşi*, Prof. Dr. Şara Sayın, Multilingual, 1999; kitaptaki metinler arasında, mutlaka okunmasını tavsiye edeceğimiz çok işlevsel "Kafka" denemeleri olduğunu hatırlatalım!) Anlatıcının aradan çekip gittiği yerde, öykünün (romanın) kişileri ile o kişilerin koluna tutunmuş okur, bir ayrıntıdan ötekine, bir labirentten diğerine savrulup dururken, çember hareketi içinde dört duvar arasında dolanıp durur… Bu, gittikçe daha çok dışa kapanan 'coğrafyada', tarihsel gerçeklikten iyice kopar kişi ve de okur... İnsan ilişkileri, sosyal çevre, hep bu kurmacanın içinde moleküllerine ayrılıp ayrılıp yeni, tuhaf oluşumlar kurarlar... Dünya kapının hemen önünde kalmış gibidir; ne heyecan verici bir ses, ne insan psikolojisine uygun bir tepki, ne de doğa vardır orada (Kafka romanlarının ve öykülerinin çok belirgin bir özelliği, kişilerin bildik insan tepkileri göstermeleri bakımından psikolojik, karakter belirleyici boyuttan da yoksun oluşlarıdır. Ne iyi, ne kötü, ne ahlaklı ne de ahlaksız nitelemesini yakıştırabilirsiniz onlara. İçlerinde bulundukları duruma tepkiler veren kuklalar gibidirler. Bu da bizi 'anlatının' klasik 'karakter' boyutundan yoksun kılar)...

Anlatıların Yapısını 'Sökme' Girişimi

Şimdi, bu genellemelerin ardından, bu kitaba aldığımız metinlerle birlikte başka birkaç öykü ve romana şöyle bir değinip, bir "yapı analizi" yapmayı deneyebiliriz: "Sökme" deyişim, bilerek; çünkü sonuçta metinleri bir anlam etrafında toplama gibi bir amacı hiç taşımıyor. Zaten bu, az önce söylediklerimizin de inkârı anlamına gelebilir. Gene de, metinlerin üzerine gitme konusunda okuru biraz daha kışkırtıcı bir yol izleme hakkımızı kullanmaktan çekinmiyoruz. Yukarıda değindiğim, değerli hocamın metinleri gibi, başka sayısız metin, 'Kafka kolonisine' giden yolun taşlarını nasıl biraz döşeyecekse, tersine, bu tip yapı analizleri de hem o öyküleri, romanları, hem de bunların üstüne yazılanları değerlendirmeye katkıda bulunabilecektir. Çünkü: Kafka, başka kimi örneklerde olduğu gibi, *ikincil literatür* dediğimiz, "metinler üzerine yazılanların" oluşturduğu birikimin de okurun başına bela kesildiği bir üretimin sorumlusudur!

Düzen; Düzenin Bozulması; Düzenin Yeniden Kurulması

Hemen hepimizin çok iyi tanıdığı klasik *Hollywood* sinemasının öyküsünde, dramatik yapı, üç basamaklı bir gelişme gösterir: Başta bir düzen vardır, bir aile düzeni, birbirini seven iki kişi, huzurlu bir kasaba, yolunda giden gündelik hayatın göbeğinde bir iş ilişkisi vb… Derken ortaya çıkan beklenmedik bir durum (kişi/etmen) bu düzeni bozar, sarsar, dağıtır. Başkahraman bir tür kriz durumuna sürüklenir: Bu ikinci evre, kahraman için bir sınav, öğrenme, olgunlaşma evresidir de... Üçüncü evrede zorluklar halledilir, kriz çözülür, baştaki 'düzen' daha da sağlam kurulur...

Bu şemayı kullanarak Kafka 'anlatısına' döndüğümüzde şunu görürüz ki, gerek iki büyük romanında (*Dava, Şato*) gerekse öykülerinin çoğunda, onun 'figürleri' (kişileri), kendilerini hemen hep bu ikinci evre'nin, düzenin bozulmak üzere olduğu bir aşamanın önünde bulurlar. *Dava*'nın hemen girişinde, birilerinin Joseph K.'ya iftira etmiş olma olasılığını hatırlatır yazar bize, öyle ki, Joseph K. bir sabah, "kötü" bir şey yapmadığı halde tutuklanır. *Dönüşüm*'ün hemen girişinde, Gregor Samsa, odasında uyandığında, kendini bir böceğe dönüşmüş olarak bulur. *Şato*'da kadastrocu, bir köprünün başında durmuş, karın, sisin içindeki *Şato*'yu görmeye çalışmaktadır. O da, az önce sözünü ettiğimiz ikinci evre'nin hemen ağzındadır. Açlık cambazı zaten en baştan, o kafesin içindedir. *Ceza Sömürgesi*'nde araştırmacı gezgin, hemen infaz yerindedir ve bizimle birlikte öyküye girer...

Kimin, neyin, niçin, hangi koşullarda zorlaması, hangi nedenler sonucu, klasik anlatının "kriz" dediği, Kafka anlatısı içinse varoluşun biricik 'ortamı'nı oluşturan aşamada kendini bulduğunu hiç öğrenemeyiz. Klasik anlatı şemasında bu aşama bir olgunlaşma, (sözde de olsa) hayatı tanıma aşamasıyken, Kafka anlatısında değişmez bir durum, bizatihi, olup olabilecek dünyanın kendisi gibidir… Böyle olunca da, onun figürleri, oradan geriye, sözde bir zamanlar varolmuş o *ilk düzene* atıflar yapıp özlemler çekseler de, ne o düzenin nasıl bozulduğunu, ne de niçin özlendiğini anlayabiliriz... "Eskiden", "bir zamanlar" durumu şimdiki durum değildir. Ne anlamda? Açlık cambazının gösterisine ilginin çok büyük, eski komutan döneminde infaza duyulan merakın sınırsız olması anlamında... Şimdi artık olmayan bir şeyin olduğu bir durumdur eski düzen...

'*Geçmişin*', o şimdi'ye (olayların geçtiği döneme) göre, öykünün figürünce yeğlenir, tercih edilir ya da özlenir hali, önceki durumu 'olumlu' kılmaya yeter mi? Ya da şöyle soralım: Karşımızda objektif bir "daha iyi olma" durumu, objektif bir "düzen" değil de, öykünün kişisinin algısına ve belli bir kaygısına göre "daha iyi olan" bir önceki evre mi vardır? Öyleyse kişi, algıladığı, ama pek anlam veremediği ya da kolay anlaşılamayacak nedenlerle yeğlemez göründüğü, ama içinde örümcek ağına takılmış gibi debelendiği bir "duruma" sürüklenmiştir. Anlatının kendi kurmacasının (kurgusunun) mantığında tercih edilir bir önceki durumdur bu; böyle bir ilk "özlenebilir" durumun olmadığını, *Hüküm* öyküsünün girişindeki o yüzeysel, ahenkli, mutlu atmosfer betimlemesinden de çıkartabiliriz: En güzel ilkbaharlardan birinde, güzelim bir pazar günü öğle öncesinden söz edilir: Tıpkı David Lynch'in *Blue Velvet* filminin girişinde olduğu gibi... Huzur içinde, güneş ışığına boğulmuş bir kasaba evi... Çiçekler, öten kuşlar, mutlu itfaiyeciler. Lynch bize bu girişi, aynen filmin sonunda olduğu gibi, kurmaca, düşsel, imkânsız bir düzen durumu olarak sunar. Öylesine abartılı bir huzurdur ki bu, tıpkı cennet gibi düşsel ya da zaten imkânsız... *Hüküm* öyküsünün girişindeki bu düşsel huzur ortamı da, çok geçmeden silinip gidecektir. Çünkü öykünün figürü (kişisi) zaten oldum olası o ikinci evrede yaşamaktadır... Petersburg'da yaşadığı su götürür arkadaşına yazdığı mektuplarla ayakta durmaya çalışarak...

Zaman / Değişme / Gelişme?

Ceza Sömürgesi'nde ve *Açlık Cambazı*'nda zaman, art arda gelen zincirleme sekansların oluşturduğu bir süreçten çok, bir 'durum'dur. İnfaza ve cambazın aç kalmasına duyulan ilginin azalması ilişkisinde, bir "bir zamanlar" ve "şimdi" durumu oluşur. Ama gerçek bir geçmiş ve şimdi süreci, bir zaman duygusu yaşamayız bu öykülerde ve öteki anlatılarda…

Zaman, "yasanın önünde" bekleyen taşralı adamı yaşlandırır, ama kapıda bekleyen bekçide en ufak bir değişiklikten söz edilmez… Kafka'da, taşralı adamı kuşatan bir durumdur zaman; gerektiğinde getirdiği sonuçlar vardır (ilginin azalması, taşralı adamın yaşlanması, *Hüküm*'de babanın ağzında diş kalmaması), ama kendisi yoktur… 'Pazar günü öğle öncesi, bir ilkbahar, o gün öğleden sonra, çok sonraları, yıllar sonra' gibi ifadeler, hemen hep zamanın süreçleri içinden kopartılmış durumlara işaret ederler. Bu nedenle olacak, sonsuz bir zamana yayılmış gibidir Kafka anlatıları. Zaman iyice genleşip "süreç" olma özelliğini yitirmiştir. Belki şöyle de söylenebilir: Kafka figürleri (kişileri) aynı durumda (anda) farklı zaman düzlemlerinde yaşadıkları için (de) ortaya hayaletimsi bir dünya çıkmaktadır. (Zamanın bu oyunu, çevirilere de güçlük çıkarmaktadır: *Açlık Cambazı*'nda, tekrarları anlatan, 'ederdi, yapardı, olurdu, derdi...' cümlelerinden, di'li geçmiş zamana 'etti, yaptı, oldu, dedi...' geçişlerde, çevirmen arkadaşımızın zorlanmaları boşuna değildi.)

Mekân

Üst üste binmiş zamanların ya da genleşmiş, yayılmış bir zamansal boşluğun içine fırlatılmış kişi, kendini gene bir 'durum' olarak tanımlayabileceğimiz bir mekânın ya da mimarinin içinde bulur (açlık cambazının kafesi; tropikal, kıraç, ama coğrafi bölgesi belirsiz, bir tür *territorium incognito*'da [bilinmeyen bölgede] suçunu mahkûmun bedenine kazıyan bir infaz makinesi; ünlü *Trapez Cambazı* öyküsünde hayatın biricik mekânına dönüşmüş ip vb...). Mekân labirentleşmiş, kudretlilerin, iktidarın kişiye kapalı 'yüksek mimarisi' ile alttakilerin hareket ettikleri labirent olmak üzere, güç ilişkisine göre ikiye bölünmüştür. *Şato*'da, güçlüler, şatonun içindedirler… *Dava*'da localardakiler, aşağıdaki Joseph K.'ya tepeden bakarlar... Yasa önündeki bekçi ayakta dururken, taşradan gelen adam bir iskemleye çöker... Aynı mekânda bile bir üst-alt ilişkisi kurulur... Yasa'nın yayıldığı yüksek mekân sınırsız gibidir; kapıların kapıları izlediğini öğreniriz kapı bekçisinden. *Hüküm*'de babanın, arkadaki odasında yatağın içinde dikilip bir eliyle tavana tutunarak dengelendiğini okuruz; karanlık, izbe arka odada, gücün temsilcisi baba, devleşip oğluna üstten bakar...

Fakat mekân kolayca konturlarını ya da insana 'yer', güven sunma işlevini de yitirebilir... *Dava*'da, avluların etrafına yayılmış yoksul evlerinden birinin içinde, K.'nın karşısına duruşma salonu çıkar. '*Dönüşüm*'de Gregor'un bildik odasında, Gregor bir böcek olarak uyanır. Mekân artık eski boyutlarında görünmez ona… Odanın eşyası, bu yeni varoluş haline destek olmaktan çok, engeller çıkarır. *Yuva* adlı öyküde, mekân toprak altıdır. *Ceza Sömürgesi*'nde eski komutanın mezarı, bir çayevinde, duvarın hemen dibindeki bir masanın altındadır. Koruyucu yuva-mekân gitmiş, yerine tekinsiz güçlerin kol gezdiği, iktidarın, gücün keyfine göre değiştirebildiği tuhaf bir tiyatro sahnesi gelmiştir... Kafka kişisinin mekânı, bildik mimari ve fiziksel özellikleri kolayca kaybedebilen ya da temsil etmeyen bir 'varoluş durumudur' da diyebiliriz. Çünkü, 'sahne' de sonuçta bir durumdur. Zaman-mekân sahneleşip bir kıyamet ortamı

kurmuşlardır. Sahne, o sözünü ettiğimiz ikinci evre'nin kendisidir. *Yabancılaşmışlığın oyununun sergilendiği yer* de diyebiliriz buna belki. Ama başta da söyledik, bu evre'ye sadece giriş vardır, oradan çıkış yoktur… Öyleyse 'yabancılaşma' bir kıyamet durumudur; tarih dışı, zaman üstü, hiç değişmeyecek bir durum...

Bu "ikinci" dediğimiz, ama Kafka'da "tek" olan varoluş durumu, bu sahne, figürlerin (kişilerin) biricik özgürlük imkânını da temsil eder. Özgürlüğün gerçekleşebileceği biricik yer, bir ipin üstü, bir kafesin içidir; orada biraz saygı ve hayranlık uyandırarak, rahatsız edilmeden aç kalabilmektir özgürlük. Varoluşunu kendi bildiği yoldan gerçekleştirmektir... Ne var ki, "kendinde" bir özgürlük değildir bu, hep bağımlıdır; öteki, dış olmadan kendi başına anlamını kaybeden bir varoluş hali vardır karşımızda. *Ceza Sömürgesi*'nde subay infazın anlamını ve işlevini gezgine anlatmak için yırtınır; açlık cambazı, gerçekten de hiçbir şey yemediğine çevresindekileri inandırmayı başaramaz; *Hüküm*'de, Georg'un varoluşu, Petersburg'daki 'arkadaşına' bağlı gibidir. Gregor, *Dönüşüm*'de, en büyük özgürlüğünü, böcek kimliğinde yaşar aslında… Demek ki özgürlük, bu bağımlılık ilişkisinde daha baştan mutlak bir durum olmaktan çıkmıştır. Özgürlük, gerçekliğin bildik bütün bağlarından kopuk, öznel-sınırlı bir bilinç durumu olarak, ama sadece geçici bir durum olarak vardır. *Dönüşüm*'de, Gregor'un böcek kimliğini kimse önemsemediği gibi, buna pek şaşıran da olmaz; işe gidemeyişi asıl kaygıyı oluşturur dışarıdakiler için. Açlık cambazı aç kalışına ne anlam verirse versin, dış (dünya) ona kendi kaba gerçekliğinden bakar; özgürlüğünü (varoluş anlamını) ortadan kaldırır. *Hüküm*'de, baba, oğlunun Petersburg'daki arkadaşının varoluşunun göbeğine bomba atar sanki, arkadaşı Rusya'ya dağılır, silinir, dükkânı yağmalanır, malları parçalanır, gaz muslukları havalarda uçuşur; kendi varoluşunu (özgürlüğünü) bu yansımasıyla birlikte ayakta tutan oğula, ölmek kalır sadece. İnfaz subayı varoluşunu (özgürlüğünü) infaz makinesine endekslemiştir. Bu bağımlılık ilişkisinde makine itibar görmeyince, onun da varoluş nedeni ortadan kalkar (özgürlüğü de)...

Elbette bilincin nesnel gerçekliği kavrama yetersizliğinden ötürü bir kendi içine kapanması ve steril bir duruma sarılması, sonuçta da yenilmesi gibi bir ilişki vardır karşımızda... Kişi varoluşunu, özgürlüğünü, gerçekliğin çok sınırlı, ayrıntısal bir parçası üzerine kurup orada tanımlamaya çalışır. Dolayısıyla da bir kısırdöngü çıkar karşımıza; aç kalma gibi bir inatlaşma çevresinde dönüp dolanır hayat. Kendini mi, müfettişi mi, yoksa okuru mu aldattığı belli olmayan bir sonuç cümlesinde, açlık cambazı, tadı hoşuna gidecek, beğenebileceği bir yiyecek bulamadığı için bu yolu seçtiğini söyleyecektir. Aynı cümleyi, "Ben varoluşumu (özgürlüğümü) ancak bu yoldan gerçekleştirebileceğimi düşündüm," cümlesiyle de değiştirebiliriz sanırım. Sonuç değişmez. *Topaç* öyküsünde düşünür, dönen topacı durdurup eline almaya kalktığı anda, o topaç artık topaç olmaktan çıkar. Onun bilgisi de, dönen topacın asıl bilgisi değildir artık. Bir kopartmadır bu bilgi, bir anın bilgisidir, daraltılmış bir bilincin bilgisi...

En başta söyledik, Kafka anlatıları, genellikle anlatıcının aradan çekildiği bir teknikle sunuluyordu. Yoksa Kafka bizi o topacın üstüne mi oturtuyor? Onunla birlikte döndüğümüz için onunla birlikte, elektronlaşmış, bağımsızlaşmış cümlelerle, ifadelerle, sözde açıklamalarla, sözde yorumlarla fır dönüp duruyoruz galiba... Ya da: Öykü, roman dönüp duruyor karşımızda, bir o yüzünü gösteriyor, bir bu yüzünü… Başın-sonun olmadığı bir sonsuzluk durumu mudur bu anlatılar? "Bütün" hakkında bilgi verebileceğini düşünen 'aydınlanmacı' anlatı geleneğinin ortadan kalktığı bu modernist uçta, yazar, *metni sırf kendi canını kurtarmak için kurduğu bir özgürlük alanı olarak, hayatın ağırlığı karşısında bir son çare olarak işlevselleştirmiş olamaz mı*?

İletişim

Kafka metinlerini, sosyal dünyayı bir iletişim sistemi olarak, bir dil ilişkisi olarak anlamaya çalışarak da okumak isteyebiliriz. Toplumun/genelin refah ve mutluluğunun, bireyin/tekin de refah ve mutluluğu anlamına geleceği biçimindeki aydınlanmacı idealin çökmesine; bu ideali cisimleştirme iddiasındaki modern devletin belli bir sınıfın tahakküm aracına dönüşmüş olmasına ve aydınlanma aklının, yerini "tutulmuş" bir akla bırakmasına bir estetik tepki, buna denk bir ruh halidir modernizm. Modern devlet, toplum ve birey adına, şiddeti hukuk üzerinden tekelleştirmiş, bölüşümü düzenleyen devlettir de. Bu tekelleştirme, bireye, işlevi ve anlamı devlette saklı bir tahakküm olarak yansır. En azından Kafka'da hukukun, hukuk normlarının ve ilkelerin temsili olan modern devlet, normu mutlaklaştırıp soyutlaştırmıştır. *Dava*'da, görünmeyen mahkeme, bütün mekanizmalarıyla, soyut, mutlak bir normun (adaletin) temsilcisine dönmüş, hatta hayatın bütün öğeleri, bankadaki sıradan memurdan çamaşırhanenin arka odasına, bu mutlağın hizmetindeki mekanizmanın aksamı olup çıkmıştır. *Dava*'nın küçük bir modeli de *Ceza Sömürgesi* olsa gerektir. Subay, artık üzerinde çizim mi, yazı mı bulunduğu belli olmayan eski kâğıtlar üzerinde, bu ele geçmez 'normlar' toplamının bir zamanlardaki anlamını arar gibidir.

Normun tahakkümü, bireye en başta dil olarak yansır. Kafka figürü, tahakkümün kendisine dille yansıyışına dille cevap veremez; çünkü bu dili anlamaz. *Ceza Sömürgesi*'nin mahkûmu adeta dilsizdir. Kişi, aslında bu tahakkümün dilini konuşanların tahakkümü altına girer. Görünmeyen mahkemenin (*Dava*) dili, *Hüküm*'de babanın dili olur. Figür (kişi) süper-ego'nun (mahkemenin, babanın, subayın vb.) dilinin tahakkümü altındadır. Özgür olmak isteyen Georg babanın diliyle konuşmak zorundadır. Özgürlüğün yok edilmesi, özellikle bilim-kurguda boşuna dilin geçersizleşmesi anlamına gelmez. Uzaylılar en başta iletişim sistemlerimizi bozarlar bu dünyaya inince. Kafka kişisi de, süper-egonun dilini paylaşamaz, anlamaz; tam bir iletişim yalnızlığı içindedir ve belki de kendisini anlamayacakları için açlık cambazı, dışa (okura) anlayabilecekleri, işlevsiz bir cümle sunar: Tadı hoşuma gidecek yiyeceği bulamadım, diye. Belki de Kafka, kendi diliyle kurduğu bir evrene bundan sokmaz bizi; özgür olduğu biricik dünyaya...

"Dönüşüm"

Kafka'nın bu uzun öyküsünün dilimizdeki çevirilerinde nedense "Değişim" adı tercih edilmiş. İnternetteki Kafka sitelerinde yapacağımız kısa bir gezintide, Almanca basımlarında ya da başka dillere yapılmış çevirilerinde kapak illüstrasyonu olarak bir kelebeğin de kullanıldığını görüyoruz. Dönüşüm'ü bir kavram olarak hatırlatmaya yönelik bu tercih, en azından bu işlevini yerine getiriyor, çünkü kelebek, tırtılın metamorfoz geçirmiş halidir; değişikliğe uğramak söz konusu değildir; yaşanan tamamen bir üst (başka) biçime geçmektir; geri dönmemecesine. Değişim, her zaman olmasa bile, eski duruma bir geri dönüşün kapısını aralık tutar, çevirmenimiz tercihini, metamorfozun, yani öykudeki durumun karşılığı olarak daha uygun olduğunu düşündüğü "Dönüşüm" lehine kullandı.

Kuşkusuz, giriş açıklamamızı buraya kadar okuyagelmiş biri için *Dönüşüm*'e ayrıca yer ayırmamız biraz yadırgatıcı gelecektir; çünkü Kafka'nın 'dünyasına" çok yönlü bir üst bakış oluşturmaya çalıştığımız bu girişin, okura, hem *metiniçi* hem de *tarihsel* yorumlar yapma bakımından, gerekli anahtarları, dolayısıyla da "yorumlama özgürlüğü"nü az çok sunduğunu düşünüyoruz. Gene de, buraya kadar yapageldiğimiz açıklamaları biraz daha desteklemek için, bu kez metinden yola çıkma denemesi yapabiliriz.

Dönüşüm, girişte belirttiğimiz "kişinin kendini bir durumda bulma" modelinin Kafka'daki en tipik örneklerinden biri olsa gerekir. *Dava*'da, roman figürü kötü bir şey yapmamış olsa da, onun tutuklanma

durumu, romanın daha ilk cümlesiyle birlikte, onu da, bizi de içine alır. Aynı giriş, burada öykünün figürünü bir başka tutuklanma ya da sınırlanma durumu ile karşı karşıya getirir. Elbette okuru da: Kitin kabuğu içindeki tanımlanmaz, ürkütücü bir böcek. Okur daha ilk cümlede sırtından böceğin odasına itilir ve oradan uzun süre çıkamaz, ta ki böcek, kül kutularının, çöpün arasından dışarıya çıkıp kız kardeşinin çaldığı kemanı dinlemeyi göze alıncaya kadar.

Kafka, "aradan çekilen yazar" olarak, insanın böceğe dönüşmesi gibi, akla, mantığa ve elbette doğa yasalarına aykırı bir sürecin hesabını vermekten kurtulmuş; anlatının perspektifini böceğin bilincine ve gözüne bağlayıp ortalıktan "sıvışmıştır". Şimdi o odada böcek ve onun algı dünyasının sınırlarına hapsedilmiş okur, yazarın biraz merhamet edip bir ara aralattığı kapıdan, o gene alabildiğine sınırlı perspektiften, Gregor'un anne babasının ve kız kardeşinin bulunduğu, bir ara işyerinden patronun yolladığı müdürün dolanıp durduğu ve en son, belki de kendisi gibi pazarlamacı oldukları izlenimini veren, soğuk, itici, sakallı üç kiracının yemek yedikleri salona "bakar" (ya da kulak verir). Kafka'nın, bu öyküsüyle ilgili olarak, kapak resmi yapılacaksa, böceğin kesinlikle gösterilmemesi gerektiğini hatırlatması boşuna değildir elbette. Çünkü böcek ya da böcekleşme, bir durumdur: İçine çekilinmiş bir durum ya da içten dışarıya bakmanın durumu.

Elbette okur, onunla aynı odaya kapatılmış ve onun gözünden "dışa" bakıyor, kulak kabartıyor olsa da, bir yandan da odadaki böceğin buradan kurtulma, hareket etme, sesini duyurma, hatta bir an evvel kalkıp işine yetişme vb. kaygılarına eşlik eden iç (psikolojik-düşünsel) ve dış (fiziksel) süreçleri, gerçekte süreç izlenimi veren "kaygı ve yetersizlik" durumlarını, yazarın gene böcek üzerinden (onun algı ve bilinci aracılığıyla) verdiği bilgilerle izleme konumundadır.

Edebiyat eleştirisi, öykünün başlıca üç bölümde yapılandığını kabul eder: Birinci bölümde Gregor'un mesleğiyle, işiyle ilgili kaygılarını, bir an evvel işe yetişme mecburiyetinin baskısını öğreniriz. İkinci bölüm bakışlarımızı aile üzerine çevirtir. Ailenin (anne, baba, kız kardeş) bir ittifak ya da dayanışma içine girmesi evresidir bu. Üçüncü bölümde görünürde bir tür kendi üzerine savrulma, kendisiyle hesaplaşma söz konusudur. İkinci bölümde yavaş yavaş ortaya çıkan, böceğin kimlik/özdeşlik sorunu, üçüncü bölümde bir bakıma böcek-insan ikileminin bulanıklaşmasıyla anlamsal açılımlar oluşturur. Dönüşümün ya da "oyundan çıkma", geriye çekilip kabuğuna kapanma durumunun, hayatın anlamını yakalayamama, hayatı pazarlamacılığın, ailenin borcunu ödemenin kaygı sınırları içine çekme aymazlığının Samsa'yı getirdiği bir durak olarak da yorumlamak mümkün. Burada karşımıza insan yemeğine ağzını sürememe, aradığı besini bir türlü bulamama motifleri çıkıyor. Bu bir türlü bulamadığı besin, aslında böceğe dönüşmeden de böcek gibi yaşamış olduğu için "tadını", "anlamını" kendinden hep uzak tuttuğu "öteki hayat" olabilir mi? Özgürleştirici müzik olarak simgeleştirilmiş öteki hayat?

Zaman

Birinci bölümde, Norbert Elias'ın uygarlaşma süreçleriyle birlikte kültürel bir vicdana dönüştüğünü ileri sürdüğü "zaman vicdanının" ya da baskısının neredeyse tipik bir uygulamasını buluruz. Elias'a göre, kapitalist sanayi toplumları (hizmet sektörünü de buna eklememiz gerek) çalışanı (bireyi) verimlilik ilkesine göre kesin zaman dilimlerine bölünmüş bir gündelik/haftalık/aylık/yıllık hayatın, hatta ömrün korsesine sokmuş olsa bile, insan, bu dış baskıyı içselleştirip bir zaman vicdanına dönüştürmüş olduğu için bir bakıma onu algılamaz. Böcek-Gregor, Elias'tan yaklaşık elli altmış yıl önce, bu tezi zorlarcasına, zaman çarkının gıcırtıları altında ezilir. Gregor'un zaman vicdanına direnişi, en azından zamanın baskısını

iyice dışsallaştırması söz konusudur. Birinci bölüm, dakikaların tahakkümünü yaşatır ona (ve okura). Ama işte zaman, öteki her şey gibi, sadece "baskı'nın" *durumlaşmasından* başka bir şey değildir burada. Örneğin firmanın, Gregor'un yokluğunu fark etmesi için on dakikacık yetmiştir. Sonra, ikinci bölümde, dakikalar önemini kaybeder sanki. Zaman, durum olarak öyküde şimdilik işlevsizleşmiş; yapacağını yapıp ortadan çekilmiştir. Patronun yolladığı müdür, zamanı da, baskısını da beraberinde alıp götürür. Çünkü zaman, iş-çalışma dünyasına endeksli, görece varolan bir şeydir; artık işe gidemeyen, değişmelerin yağmurlu havadan güneşli havaya geçişten ibaret olduğu, bir yere ulaştırmayan sınırlı hareketlerin (böceğin hareketlerinin) dairesellik kazandığı bir mekânda, zaman süreç olarak yok olmuştur; durum olarak ise bulanıklaşmıştır.

Tekelci Aşama Öncesi Kapitalizm

Gregor Samsa'nın böcekleşmeden önce (ve hâlâ) satıcılığını yaptığı firma ya da işyeri, bugün ülkemizde hâlâ bir olgu olarak varolan küçük esnaf/atölye işletmelerinin bir modelini sunar. Hani çırağın, çalışanın patronundan, muhasebecisinden hafta sonu kişisel borç alabildiği bir kapitalizm aşamasını. Gregor'un ailesi de patrondan borç para almıştır. Batı'da bugün çoktan tarihe karışmış bir dönemdir bu; Kafka'nın *Dönüşüm*'ü yazdığı yıllarda, hızla tekelci aşamasına doğru evrilen, küçük işletmeleri, firmaları yutan kapitalizmin ön biçimlerinden temsili bir örnektir bu firma. Ne var ki, işe gelmeyen elemanını merak eden, en azından, hangi nedenlerle olursa olsun kaygılanan bu "insani" firma, gene de Kafka'nın öteki yapıtlarında gördüğümüz üst-alt ilişkisini, başta mimari düzenlemelerle olmak üzere (*Dava*'da yargıçların kürsüsü, locadakiler) çeşitli düzlemlerde kurar. [Kafka metinlerinde, başta "görünmez mahkeme" olmak üzere, kişi hep kurumların temsilcilerinin temsilcileri ile yüz yüze gelebilir ancak. Kurumu, üst otoriteyi temsil eden kişi ve aracılar da, beklenmedik (en azından görünürde) zaaflar taşırlar. Temsil ettikleri güç ile fiziksel, kişisel yapıları arasında, ters orantılı, "aşağıdaki" kişiye ilk anda cesaret veren özellikleri vardır.] Burada da patron yanındakilere yüksekten konuşur (Kafka'daki "kürsü" motifi) ama kulakları ağır işitir. Gregor firmada zaafları olduğu bilinen biridir; bu da üst'ünün onun üzerinde otorite kurmasını kolaylaştırdığı gibi, gene kurumun ona karşı, insani davrandığı izlenimini okura verebilecek bir fırsattır. Zaaflar üzerine kurulu, tahammül, merhamet etme görüntüsü ardında işleyen bir insafsızlık ve anlayışsızlık kolayca ele verir kendini. Burada Heinz Politzer'in 1962 tarihli *Franz Kafka, der Künstler* ("Sanatçı Franz Kafka") kitabından bir yoruma baş vurarak, onun firma ile ilişkisinin kaynağını biyografik bir olguyla da açıklamaya çalışabiliriz. Politzer'e göre, Kafka eski Avusturya liselerinin kâbuslarını yansıtmaktadır bu firma ilişkisinde. Öğretmeninin, anne babasının, sonra da okul müdürünün (süper-egoların) bitmez baskısını ve verimliliği kendi ölçütleriyle belirleme yetkisini buluruz burada. Gregor firmada, alacakları tahsil etme yetkisiyle donatılarak, firmanın öteki daha rahat ve serbest davranabilen pazarlamacılarının konumuna yükselme şansı elde etmiştir, ama bu şansı geri tepmiş, son zamanlarda alabildiğine verimsiz bir çalışma ortaya koymuştur. Verimliliğin ölçülmesinde kantarın topuzunu üst-otoritelere bırakan bu yorumları, onun lise yaşantısındaki deneyimleriyle ilişkilendirmek elbette zor değildir.

Gregor'un ailesiyle ilişkisi, tuhaf bir dayanışma ya da kullanma ilişkisine tekabül eder. Gregor, bir trenden inip ötekine binerek yaptığı pazarlama yolculuklarının katlanılmaz baskısına, ailesinin, hem de işyeri sahibine (patrona) olan borcundan ötürü dayanmak zorundadır. O bir köle midir, yoksa, aileye ait olmanın bedeli midir bu? Cevap vermek zordur bu soruya. Ancak, yayına hazırladığımız *Babaya*

Mektup'tan çıkartabileceğimiz kadarıyla, bir biyografik yorum yapmamız mümkünse, Kafka için aile üyesi, oğul olmak, anlamını kendisinin bilemeyeceği kurallara uymakla mümkündür, diyebiliriz. Kafka orada, babasının koyduğu ve nedenini, niçinini sadece onun bildiği kurallardan söz eder. Bu yorum benimsenirse, böcekleşme, baba otoritesine (dışa/süper-egoya) kapanma, kendince bir özgürleşmedir de.

Özgürlüğün İmkânsızlığı

Gregor, özgürleşmeyi, (bağımsızlaşmayı) ailesinin patrona olan borcunu ödeme zorunluluğunun ortadan kalkması koşuluna bağlayıp indirger, çok dar anlamda yorumlar. Kaldı ki, koşul buysa, gerektiği gibi çalışmaması, en azından üst-otoriteye göre, verimli ve yeterli performans göstermemesi, özgürleşmekten korktuğunun değilse bile, onu basitleştirdiğinin, indirgediğinin belirtisi olarak anlaşılabilir. Gregor, gerçek özgürleşmenin önünde bambaşka ve belki de görünmez sınırlar olduğunun farkındadır belki; tıpkı liseyi bitirmenin, oradan kurtulmanın, (hep olduğu gibi) bir özgürlük duygusu vermesinin ardından, hemen öteki kurum ve mercilerin (süper-ego kurumlarının) önümüze çıkması ilişkisinde olduğu gibi. Her özgürleşme (duygusu) geçici, yanıltıcıdır; mutlak değil, bir önceki durumdan, belli bir durumdan bağımsızlaşmaktır. Dış dünya, yeni bağımlılık alanlarını hazır edip kişiyi bekler, Gregor bu firmaya borcunu bitirip bağımsızlaştıktan sonra ne yapacaktır? Öyküde bu gelecek tasarımına ilişkin ne bulabiliriz? Pazarlamacılıkla ilgili sorunların cenderesi içinde sıkışıp kalmışlığı, sonuçta kendisini bir pazarlama metaı gibi görüşü, onun özgürlük tasavvurunun kendi dünyasıyla (bireyin kendi dünyasıyla) sınırlılığını gösterir bize. Gregor Samsa'nın özgürlük, bağımsızlık tasarımı, belli bir durumu arkada bırakmaktan ibarettir sadece, tasarlayamadığı bir durumun özlemini bile çekememektedir o, ama üçüncü bölümde göreceğimiz gibi, "hep aradığı", belki de bulmaktan korktuğu bir "besin" söz konusudur.

Gregor'un borcun ödenmesi sorunu da, zamana dayalı bir süreçten çok, Gregor'un algılayışında, özgürlüğün önünü kesen bir durumdur; süreçleşemeyen özgürlük (düşüncesi), yerini ister istemez başka bir durumsal kurtuluşa, "böcekleşmeye" bırakıyorsa, metamorfoz radikal bir dönüşüm olarak, Kafkavari bir özgürleşmeden, öteki birbirini izleyecek bağımlıklara, (evliliğe, bizzat iş güç sahibi olmaya vb.) kapanmaktan başka ne olabilir ki? Yani özgürleşme olmayan bir özgürleşmeden başka? Son bölümde, ama bir bakıma hep kaçtığı o şeyin, özgürlüğün (özgürleşme olarak müziğin) taşıdığı anlamı bu yoruma ekleyerek, böcekleşmenin hem özgürleşme, hem de özgürleşmeden uzaklaşma olduğunu ileri sürebiliriz: Çünkü insani duygular taşımadığımız sürece, müziğin özgürleştirici anlamından söz etmek imkânsızdır metne göre. (Bu duygulardan yoksun üç kiracı, insan gibi görünmekle birlikte, daha altta bir konumda yer alırlar!)

Böceğin daha öykünün başında karşımıza çıkması, bu sığınmanın (metamorfozun) bir bağımsızlaşmayı getirmediğini söylüyor bize; tuhaf bir döngüsel hareketle, öyküde okuduğumuz durumların sonucu gibi görünen böcekleşme, aynı zamanda (öykünün) başlangıç noktasında karşımıza çıkınca, kendi çözümünü inkâr ediyor. Böcek-Gregor hâlâ önceki gibi, sorumluluklarını taşımak zorunda; yaşantısı benliğine yapışmış; yeni biçimine aldırmadan "Sen bir insansın!" diyor ona; ama bu insan, o sözünü ettiğimiz, pazarlama pratiğiyle sınırlı, her türlü insani ilişkiyi dışa koymuş, hayatın anlamını ödenecek borca endekslemiş "insandır". Kalkacaksın, giyinip kuşanacaksın, trenlere binip alacakları tahsil edeceksin! Kafka'nın, Gregor'un böcek yapısına bürünmekle, kendi iç, insan yapısından, gündelik hayatın pratik kaygılarından bile kurtulamayacağını, dolayısıyla da bu tür dönüşümlerin bir çıkış yolu olamayacağını söylemesi, *Dönüşüm* öyküsünün mesajlarından sadece biri herhalde. Gregor, o böcekleşmiş yeni haliyle

müdürün karşısına çıktığında, beriki, “Vay canına!” diye haykırıp kaçıp gittiğinde, okur da, böcekleşmenin kaçışı tamamlamaya yetmeyeceğini kavrar ve öykü burada bitebilirdi. Elbette bu “oyundan çıkma”, bu sığınma, sadece bir korunmayı, kapanmayı değil de hayatın anlamı olabilecek bir özgürleşmeyi de birlikte getirebilseydi biterdi öykü burada. Oysa karşımızda iki, hatta üç düzlemli bir varoluş hali bulunmaktadır:

a) Pazarlamacı, satıcı, ailenin borcunu yüklenmiş, evlenecek imkânlardan henüz yoksun Gregor.

b) Böcekleşmeyle, en azından bu pratik zorunluluklardan ister istemez kurtulmuş olan Böcek-Gregor.

c) Böcek ile insan arasında sıkışmış gibi görünen, ama özgürlüğü gerçek anlamda arayan Gregor.

Evet, öykü orada bitmez, üstelik kaçış, gerçek bir kurtuluşu getirmek şöyle dursun, böcekleşme Gregor’u her yönden kıstırdığı ve en başta fiziksel hareketlerini sınırladığı için, kurtulma sanısı (diyelim ki Gregor’un rüyası devam ediyor ve bütün okuduklarımız rüya) bir yanılgı olarak da tanımlanabilir.

Öykünün, sözünü ettiğimiz ikinci bölümünde, zaman iyice durumlaşır. Kasvetli, sıkıntılı rüyalardan uyanmış Gregor Samsa, birinci bölümde kendini bir böcek olarak bulmuştu; şimdi derin bir uykuya dalıp bu bölümü kapar. Uyandığında, zaman artık, atlamalı bir durumdur. Belki bir ay geçmiştir, belki de iki ay olmuştur. Burada bir kez daha, zaman baskısının ya da vicdanının, toplumsal organizasyonun verimlilik ilkesine göre oluşturduğu yapay, dış, göreli bir durum olduğunu görürüz. Müdür aceleyle toparlanıp giderken, zamanın fazlasıyla anlamlı ve işlevsel olduğu bir dünyanın temsilcisi olarak, zamansallığı da beraberinde götürmüş gibidir. Bu da, Böcek-Gregor için bir tür baskıdan arınma durumudur. Zamandan kurtulma durumu, zamana değil de hastalığın durumuna bağlı hastanınki gibi bir tekdüze yaşama halidir bu; işlevsiz, anlamsız bir bekleme durumu vardır artık karşımızda; dolayısıyla da bir yalnızlığa mahkûm olma durumu.

Böcek-Gregor, başta değindiğimiz anlatım perspektifine sıkıştırılmış bir figür olarak, dış dünyayı (salonu, orada konuşulanları) görsel ve işitsel yollardan algılamaktadır. Ancak sadece böcek için değil, okur için de, Kafka aileyi böceğin duyduğu seslerle, (akustik) araçlarla çizer. Bu dış sesler –içeriden cevap, en azından anlaşılır insan sesi biçiminde cevaplar alamadıkları için– genellikle dışarıdakilerin içeriye karşı geliştirdikleri tavır ve tutumun, yaşadıkları duygusal hallerin anlatıcısı işlevini taşırlar.

Grete ve Müziğin Özgürleştirici İşlevi

Dönüşüm’de, Kafka’nın gerçek hayatında annesiyle olan sorunlu ilişkisinin, onu hep babasının dümen suyundaki kadın olarak görüşünün izdüşümlerini bulmak mümkün. Ancak öyküdeki en önemli kişi, elbette Gregor’un kız kardeşi Grete’dir. Gregor-Grete adlarının sessel benzerliği, öyküdeki olayların karşımıza çıkardığı durumlar, hele müziğin bütün içinde taşıdığı anlam, bizi bu ilişki üzerinde enikonu durmaya yöneltecek türdendir. Grete’nin, dönüşümden önce Gregor ile, anne babasından farklı olarak çıkar ilişkisine dayanmayan içtenlikli bir ilişkisi olduğunu öğreniriz. Bu köklü sevgi, görünürde, kızın böcek karşısındaki duygularını bastırıp odasına girmesine yeter. Aile, dönüşümün hayatlarına getirebileceği olumsuzlukların tedirginliği altında kıvranırken, Grete kardeşinin bir felaketle baş başa bulunduğunu düşünebilmektedir. Gregor ev bütçesine katkıda bulunma imkânını yitirince, bu boşluğu doldurmak durumunda kalan Grete, kardeşiyle olan ilişkisini gene de salt acıma, bir hastaya bakma düzlemine indirgemez. Böcek ile ailenin o zamana kadar uzanagelmiş otorite ayağı arasındaki ilişkiyi artık o kurar. Ama ilişkinin kiminle kurulduğu sorusunun cevabı boşlukta kalmış gibidir. Grete kendisi dediğim dedik bir kız olarak anne babasıyla insan kardeşi arasında mı, yoksa böcek kardeşi arasında mı bağ kurmaya çalışmaktadır? Odadaki nedir? Kimdir? Böceğe teslim olmuş bir insan mı? İnsanı yutmuş bir böcek mi?

Dahası: Dönüşümdeki payı, suçu nedir Gregor'un? Dikkatli bir okur, böceğin hemen kapısının önünde, anne babasının ve kız kardeşinin, son tahlildeki bütün tepkilerinin, kendilerine isteyerek ya da istemeyerek bir oyun oynanmış kişilerin tepkilerine denk düştüğünü sezebilecektir. "Eyvah!"lar, "Aman Tanrım!"lar arasında, "Böyle bir dönüşüm mümkün mü?" sorusu, "Bize bu yapılır mı?" tepkisinin içinde eriyip gider. Özdeşliğinin/kimliğinin derdine düşmek, içerideki "varlığa" kalmıştır; ötekiler ise, bu yeni varoluş durumu karşısında önlemler alma yoluna giderler sadece. Odanın yeniden düzenlenmesi, böcek mi yoksa insan Gregor mu göz önünde tutularak gerçekleştirilecektir?

Metaforun Yarattığı Uçurum

Lukacs'ın Kafka metinleri için tespit ettiği şu yapısal teknik burada da geçerlidir: Metafor ile gerçeklik arasındaki uçurumun derinliği, anlamlandırma girişimlerinin çeşitliliğinin nedenidir. Bu tespit burada sadece "böcek" metaforu için geçerli değildir elbette. Kafka'nın özel hayatını belirlemiş kişi ve ilişkilerin metne sızmasının yanı sıra, Kutsal Kitap'tan alegori ve metaforların da metne serpiştirilmiş olması, belki edebiyat eleştirisinin önüne bol bol yokuş çıkarmaktadır; ama asıl, bu tür metinlere zaman ve kültürel coğrafya olarak uzak bir mıntıkada (ülkemizde) metinlerin anlamlandırılmasının (açıklayıcı destekler olmaksızın) neredeyse imkânsız olduğu, bu metin özelinde bir kez daha tescil edilebilirse *Dönüşüm* de, okumanın, duruma göre çok özen isteyen bir uğraş, kaygılara göre farklı birikimler gerektiren bir çaba olduğunu gösterir.

Sözünü ettiğimiz simge ya da yollamalardan biri, öykünün başında karşımıza çıkan, boynunda boa yılanı biçiminde, uzun bir kürk atkı bulunan, dimdik oturmuş kadın resmidir. Gregor bu resme büyük önemler atfetmiş, onu özel biçimde, kendi emeğiyle çerçevelemiştir. (Bir kadına sahip olmak için yapabileceği tek şey buymuş gibi.) Bu bekâr odasında, Gregor'un biricik cinsel yaşantı nesnesi gibidir bu resim. Annesiyle kız kardeşi odayı boşaltmaya (odaya bir böceğin ihtiyaçları doğrultusunda yeni bir kimlik kazandırmaya) yöneldiklerinde, böcek Gregor, bedeniyle resmi örter: "Ben insanım, bu oda sizin sandığınızın ötesinde anlamlar içeriyor benim için," demektir bu. Ve orada hâlâ kendine ait bir şeyler bulunduğuna en azından kendini inandırmaya çalışmanın beyhudeliği belirgindir. Bu çaba sırasında ortaya çıkan böceği annesi yeniden görür ve tekrar kendinden geçer.

Baba, birden eline geçirdiği elmalarla böceği elma bombardımanına tutar ve elmalardan biri böceğin sırtına saplanır. Sırtında açılan yara Böcek-Gregor'un sonunu hazırlayacaktır. Bu tuhaf savunma ya da öfke tepkisi de düşündürücüdür ve aile üyelerinin, babanın, hâlâ böcek ile oğlu Gregor arasında gidip geldiğini, karşılarındaki varlığın kimliği hakkında kararsız olduğunu göstermektedir. Çünkü baba, böceği böcek olarak kabul ettiği anda, ikide birde eşinin bayılmasına yol açan bu tuhaf yaratığın hayatına son vermenin çok daha kesin yollarına başvurabilir, oysa o, bir tür korkutma, geriletme oyunu oynamaktadır sanki "oğluyla". (*Babaya Mektup*'ta Kafka'nın babasına hatırlattığı gibi, bu baba da meseleleri hep yüzeysel, kolay yanlarından mı almaktadır?) Peki bu elmalar, cennet mitosundaki bilgi ağacının elmalarıyla özdeşleştirildiğinde öyküye getirecekleri bir anlamsal boyut bulunmakta mıdır? Yoksa Kafka, o elmaları da bizim başımıza atıp "Yorumu size kaldı!" mı demek istemektedir?

Öykünün son bölümünde anne baba ittifakına kız kardeş Grete de katılır. Gregor'un odadaki resmi saklama çabasına öfkeyle karşılık verirken, ona, insan kimliğini çoktan yitirmiş olduğunu mu hatırlatmak istemektedir, yoksa bu tepkinin altında enseste kadar uzanabilecek bir ima mı bulunmaktadır? Burada bu soruyu Kafka biyografisi yazarlarına sormuş olmakla yetinelim.

Grete, Böcek-Gregor'un, içindeki insanlığı yaşatabilmesinin son imkânı gibidir. Onun saf değiştirmesiyle, hayata direnmenin anlamı da yitip gidecektir. Ama bu artık, o başlarda sözünü ettiğimiz bağımsızlaşma durumuna da tam geçişin, her türlü "insani iletişime" kapanmanın fırsatıdır, elbette böcek olarak. Ama bu bağımsızlaşma ya da dönüşümün getirdiği durum içinde hayatına bir anlam verme çabası artık beyhude bir çabadır. Bir yandan fizyolojik olgular varlığını tehdit etmektedir (sırtındaki yara, açlık), öte yandan yeme ihtiyacı, böcek ve insan ikilemini ortaya çıkartmakla kalmaz, böceklik özelliğinin insan olma özelliğine gitgide ağır bastığını belli eder: En lezzetli insan yemeği bile işine yaramamaktadır artık. (Elbette bu yemek, fiziksel, fizyolojik anlamda somutlaştığı ölçüde. "Besin", çok anlamlı bir gösterge olarak alındığında ise, Böcek-Gregor, İnsan-Gregor'un karşısında gerileyecek, arayış, doyma, beslenme ihtiyacı, başta da belirttiğimiz o gerçek özgürlüğe duyulan özlemle eşanlamlı olacaktır.)

Üçüncü bölüm, ailenin Gregor'un durumu hakkında adını koymadıkları bir görüş birliğine vardıklarını gösteren olaylara sahne olur. Eve üç kiracı bey alınmış, evin gereksiz eşyası, pis öte beri, Gregor'un odasına tıkıştırılmaya başlanmıştır. Kiracılar eve büyük ölçüde el koymuş, aile, bir bakıma Gregor gibi, sınırlı bir mekâna sıkışmıştır. Ailenin bu sıkıntıya katlanmasının nedeni kira geliri kaygısı gibi görünse bile, artık baba ve kız kardeş çalıştıkları için, bu ihtiyaç, inandırıcı bir açıklama getiremez bu yeni duruma. Baba ve kız kardeş, Gregor'un istemeden bozduğu düzeni daha da çığırından çıkarmaya sanki özen göstermekte, kendilerinin başlatmadığı bir "oyunu" sonuna kadar götürme, hatta kendilerinden bir şekilde kaçmış olan Gregor'u cezalandırma isteği göstermektedirler. Aile, eve yerleşen bu üç kişiye, Gregor'a gösteremediği tahammül ve hoşgörüyü gösterir gibidir. Bu ciddi, suskun, adları belli olmayan kişiler, en azından dönüşmemiş, aileye Gregor'un oynadığı oyunu oynamamış oldukları için, yiyip içebilmekte, müzik ile hiç ilgilenmedikleri halde, Gregor'un kız kardeşinin kemanı önlerinde çalmasını talep edebilmektedirler. Bu da yeterince kıskandırır Gregor'u, üzüntüye boğar.

Dönüşüm'ün son üçte birlik bölümünde karşımıza çıkan bu müzik olayı, Gregor'un o baştan beri soragelldiğimiz tartışmalı kimliği üzerinde düşünmemize yeniden kapı aralayacaktır. Kız kardeşinin çaldığı kemandan müthiş duygulanır Gregor. Öyleyse, dönüşüm, tamamen yüzeysel, insan kimliğini etkilememiş, sadece fiziksel sorunlar yaratmış bir dönüşümdür. Gregor hâlâ bir insandır; ya da müziğin ortaya çıktığı bu uğrakta, dönüşüm dönüşüm olmaktan çıkmıştır artık; Gregor öykünün öncesindeki insan kimliğine geri dönmüştür. Dönmüştür, ama Gregor, dönüşümden önce müzikle hangi boyutlarda ilgilenmiştir ki, bu duygusallıkları onun insanlaşmasına işaret olarak alalım? Onun gerçekte müziksever biri olmadığı bilgisini öyküden alıyoruz. Gene de, masraflı da olsa kız kardeşini konservatuara yollama planları yapmıştır. Kendindeki bastırılmış bir özlemin belirtisi midir bu?

Müziğe büyük anlamlar yüklemesinden kaynaklanmaz bu planı, ama kendi hayatının ötesinde bir anlamı olduğunu düşünür sanki, ya da hayatın, kendi pazarlamacı hayatının ortaya koyduğu anlamdan ibaret olamayacağını hissetmiştir. Ama o üç kiracı beyin duyarsızlıkları karşısında, müzik ile farklı bir ilişki kurduğunu düşünsek bile, bu ilişki daha çok kız kardeşine bütünüyle el koyma (onu odasına götürüp bir daha bırakmama), onun kemanına el koyarak müziğini de sadece kendinin kılma isteğiyle sınırlı bir ilişki gibidir. Kafka'nın, yayınevimizce bu metinden önce yayınlanmış olan Franz Grillparzer'in uzun öyküsü *Fakir Çalgıcı*'yı "bir su gibi" okuduğunu öğreniyoruz. Avusturyalı yazarın Kafka'dan yaklaşık seksen yıl önce kaleme aldığı bu öyküde, bir sokak çalgıcısı, kemanıyla notasız, "kakofoni" yapıp durmaktadır. Grete ise notalı, ahenkli çalmaktadır. *Fakir Çalgıcı* tematik olarak müziğin özgürleştirici etkisini öne çıkartan bir metin. Müzikten çok, sesi, tonu vurgulayan Grillparzer, Schopenhauer'in müzik konusundaki düşüncelerini adeta öyküsüne uygulamıştır. Ses ve ton fakir çalgıcı için özgürleştirici, mistik bir yoldur (bkz. *Fakir Çalgıcı*, önsöz). *Dönüşüm*'de karşımıza çıkan "özlenen bilinmedik besin" tanımıyla müziğin

özgürleştirici etkisi arasında bir bağ kurmak mümkün mü? Daha önce de sorduk: Somut, çiğnenip yutulacak bir şey midir bu besin; el konup (kız kardeşi gibi) odaya çekilecek, orada saklanacak bir şey? Gregor gündelik yaşamın koşturmacası içinde müziğe düşkünlüğünü bulanık da olsa fark etmiş, bu özlemini bilinmeyen besine aktarıp onu dışında mı tutmuştur? Ve şimdi dönüşümün ardından bir şeylerin farkına mı varmaktadır? Başka bir deyişle, müzik, pratikte elle tutulur hiçbir karşılığı bulunmayan bu kendinden geçirici (özgürleştirici) boyut ya da araç, Gregor Samsa'nın her yanıyla pratikle sınırlanmış, cinselliğe bile fırsat bırakmayan hayatının anlamsızlığını su yüzüne çıkartan karşı kutup mudur? Ve Gregor bunu fark etmekte çok mu geç kalmıştır? Buradan bakıldığında, Gregor'un dönüşüm öncesi hayatının damıtılmış modeli gibi görünen o üç kiracı, müziğe gösterdikleri mesafeli tavırlarıyla ona kendisini, geçmiş anlamsız hayatını hatırlatmış olamazlar mı? Ve o, *Dava*'da rahibin kilisede söylediği gibi, "hâlâ gerçeği göremediği için", korkunç bedeniyle ortaya çıkıp Grete'yi (efsanede) ejderhanın elinden bakire kız kardeşini kurtaran Aziz Georg[1] gibi alıp götürmek, müziği, müzisyeni ve kemanı odasına kapatmak mı istemektedir?

Bir Durum Olarak Ölüm

İltihaplanan elma yarası, toza pisliğe bulanmış bedeni fiziksel ölüme sürükleyecektir. Son anlarında içinde ailesine ilişkin sevgi duyguları gezinir. Yetmiştir onlara yaptıkları! Ortadan kaybolmanın zamanı gelmiştir. Niçin? İnsan-Gregor, böcekleşmesinin, ailede tedirginlik yaratan, düzeni bozan bir yaratığa dönüşmesinin suçunu, kabahatini mi yüklenmiştir? Yani: Dönüşümün nedenini mi bulmuştur? Başta, anlatım perspektifi sorununa değinirken bir formül koyduk ortaya: O bulduysa biz de bulmalıyız bu formüle göre. Oysa ne gezer! Bekâr odasına çekilmiş, kız kardeşine açıklayamadığı duygularla bağlı, önünde çizilmiş, pratik kaygılarla döşenmiş, ucu boşluğa açılan yolu yürümekten başka derdi olmayan, özlemini çektiği şeyi, öteki hayatı bile kendinden uzak tutup kız kardeşinin konservatuar eğitimine bağlayan bu güçsüz kişi, ölümü sineye çekmekten başka bir şey yapmamaktadır. Tıpkı *Dava*'da Joseph K.'nın hemen başta, dairesinde beliren mahkeme temsilcilerini benimsemesi, sineye çekmesi gibi, böcekleşmeyi de, ölümü de, aslında "boş" işlevsiz direnmelerle karşılar Gregor. Dönüşüm öncesi durumu "insandır", dönüşümle birlikte İnsan-Böcek ya da Böcek-İnsan olarak vardır ve sonda, süpürülüp atılacak bir nesne olarak tanımlanır artık. Ölüm, bir sürecin sonu değil, önceki durumlara eklenen bir durumdur burada. Yeni bir dönüşüm belki. [Girişte de değindik: Kafka anlatısının tarihselleşme yerine durumları koyması, süreçler içinde çözümlerin ve bunlara yönelik tercihlerin ortaya çıkmasını ve kişinin bunlara yönelmesi imkânını yok eder. Kişi kendini (okurla birlikte) artık tercihlerin pek işe yaramayacağı bir "örnek" durumun içinde bulur. Bu nedenle belki, Kafka anlatılarındaki figürleri, hemen hep özü örten ayrıntılara yönelirler.] Ne olmuşsa olmuş, iş oraya varmıştır. Gerçi öykü içinde, Gregor'un o anlamsız satıcı hayatının bu dönüşümün muhtemel nedenlerinden biri olabileceği, hatta Gregor'un gerçek hayatın anlamını, özgürlüğü yaşayabilmesi için, bu böcekleşmenin kaçınılmaz bir uyarı sayılabileceği yorumunu da yapabiliriz. Bu yorumda, Gregor hep bir böcektir zaten, sadece farkına varması, yeni durumun kapısını aralar. Gelgelelim Kafka o kör diyalektiğiyle bizi, burada olduğu gibi, dönüşümün nedenleri üzerinde iz süren talihsiz bir avcıya dönüştürür (Gregor'u da). Onun bilincine kilitlenmiş olsak da, ya da bu bilincin dışına taşıp biyografiyi, metaforu, şunu bunu yardıma çağırsak da, yakalayabileceğimiz muhtemel nedenleri, Kafka sanki hep hesaba katmış, tam yorumlardan birine elimizi atacağımız sırada, "bir de şöyle

bak bu meseleye” dercesine yorumu önümüzden çekip almıştır. Tıpkı odasında dönüp duran Gregor gibi, olmayan bir merkezin çevresinde döneriz hep. Yoruma yönelik tercihlerin adeta sonsuzluğu, neden-sonuç ilişkisinde kısır bir döngünün anlatıyı kurmuş olmasındandır. Karşımıza Platon diyaloglarından bile uzun zincirler çıkıp durur.

Uygun Besin

Son olarak, bir Kafka tedirginliğinden söz etmek gerekiyor: Baskına uğramak, aniden bir durum ile karşı karşıya gelmek, bu anlatılarda tayin edici bir yapısal teknik olarak çıkar karşımıza, ama arkasında bir anlayış vardır bu baskına uğramanın: Uyanmak, yakalanmaktır Kafka’da. Duruma yakalanmak. Tehlikeye teslim olmak.

Anlamsa, hiçbir zaman kendine uygun “besini” bulamamış insanın nerede arayacağını bile bilmediği adı konmaz şeydir. Açlık cambazının neden yemediği sorusuna verdiği cevap (”Çünkü tadı hoşuma gidecek yiyeceği bulamadım.”) ile Böcek-Gregor’un “özlemini çektiği bilinmedik besini” hep aynı yere yollama yaparlar. Doya doya yiyenler ise Josef K.’nın ballı tereyağlı kahvaltısına el koymuş, sorumlulukları kendi dışlarında belirlenmiş görevlilerdir (*Dava*).

Veysel Atayman
Eylül 2004, İstanbul

1 Hartman von Aue’nin Gregorius efsanesinde, Gregorius (Gregor ile isim benzerliğine dikkat!) ensest suçu işler, geçirdiği bir değişimle birlikte tövbekâr olur ve suçunun kefaretini öder.

DÖNÜŞÜM

I

Gregor Samsa bir sabah, sıkıntılı rüyalar gördüğü uykusundan uyandığında, kendini yatağında ürkütücü dev bir böceğe dönüşmüş buldu. Zırh gibi sert sırtının üzerinde yatıyordu; başını biraz kaldırdığında, üzerinde neredeyse yere düşmek üzere olan yorganın ancak durduğu, boğum boğum, kahverengi, yassı karnını gördü. Bedenine oranla acınacak kadar ince görünen bir sürü bacakçık, gözlerinin önünde çaresizce titreşip duruyordu.

"Bana ne oldu böyle?" diye düşündü. Bu bir rüya değildi. Epeyce küçük olmakla beraber, bildik "insan odası" olan odası, çok iyi tanıdığı o dört duvarın arasında duruyordu hâlâ işte. Ambalajlarından çıkartılmış kumaş örnekleri koleksiyonunun yayılmış olduğu masanın üst tarafında –Samsa gezgin pazarlamacıydı– kısa bir süre önce resimli bir dergiden kestiği ve altın yaldızlı sevimli bir çerçevenin içine yerleştirdiği resim asılıydı. Resim, başında bir kalpak ve boynunda boa yılanına benzer bir kürk etolle, dimdik oturmuş ve kollarının dirsekten aşağısının içinde kaybolduğu ağır bir manşonu izleyenlere doğru kaldırmış bir kadını gösteriyordu.

Ardından Gregor'un bakışları pencereye kaydı ve puslu, kapalı hava –pencerenin çinko pervazı üzerine yağmur damlalarının çarpışı işitiliyordu– onu iyice melankolikleştirdi. "Biraz daha uyuyup bütün bu saçmalıkları unutsam nasıl olur!" diye düşündü; ama bu imkânsızdı, çünkü Gregor sağ tarafına yatmaya alışıktı, oysa şu anki haliyle kendini o konuma bir türlü getiremiyordu. Sağ tarafına dönmek için ne kadar kuvvetli hamle yaparsa yapsın, her seferinde, sağa sola sallandıktan sonra sırtüstü kalakalıyordu. Belki yüz kez denedi bunu, havada debelenen bacaklarını görmemek için gözlerini yumdu; ve denemekten ancak böğrüne, o zamana kadar hiç hissetmediği hafif, belli belirsiz bir sancı girince vazgeçti.

"Hey Tanrım!" diye düşündü. "Amma da zahmetli bir meslek seçmişim! Her Allahın günü yoldayım. İşin yorgunluğu ve telaşı, firmadaki işlerin gerektirdiğinden çok daha fazla; üstelik başıma bir de bu seyahat belasını yıktılar; aktarma trenleri yakalamak için çektiğim sıkıntılar, düzensiz saatlerde yenen kötü yemekler, durmadan değişen, asla sürüp gitmeyen, içtenlik kazanmayan insan ilişkileri. Hepsinin canı cehenneme!" Karnının üstünde hafif bir kaşıntı hissetti; başını daha rahat kaldırabilmek için, kendini sırtının üstünde yavaş yavaş karyolanın ayağına doğru sürükledi; ne olduğuna karar veremediği bir sürü küçük beyaz benekle kaplanmış kaşınan yeri buldu ve bir bacağıyla oraya dokunmaya çalıştı; ama derhal bacağını geriye çekti, çünkü o noktaya temas eder etmez, bütün bedenini buz gibi bir ürperti sarmıştı.

Yine kayarak eski konumunu aldı. "Bu erken kalkmalar," diye düşündü, "insanı büsbütün serseme çeviriyor. İnsan uykusunu almalı. Öteki pazarlamacılar harem kadınları gibi yaşıyorlar. Mesela ben aldığım siparişleri merkeze iletmek için ne zaman otele öğleden önce dönecek olsam, bu beyler

kahvaltıya daha yeni oturmuş oluyorlar. Ben bunu bizim patrona yapmaya kalksam, hemen oracıkta kapı dışarı edilirim. Gerçi bunun benim için hayırlı olmayacağı ne malum ki! Annemden babamdan çekinmesem çoktan istifamı vermiştim; patronun karşısına çıkmış, düşündüklerimi ona içimden geldiği gibi söylemiştim. Kesinlikle o yüksek masasından yere yuvarlanırdı! Masanın üzerine oturması yetmiyormuş gibi, kulakları ağır işittiğinden masaya iyice yaklaşmak zorunda kalan elemanıyla yukarıdan aşağıya doğru konuşması da çok tuhaf bir tarz doğrusu. Ancak umudum büsbütün tükenmiş değil henüz; anne babamın ona olan borcunu ödeyecek parayı biriktirdiğim anda –beş altı yıl daha sürebilir bu– bunu muhakkak yapacağım. Ondan sonra o büyük adım atılacak. Ama şimdi kalkmak zorundayım, trenim beşte hareket ediyor!”

Derken konsolun üzerinde tik tak edip duran çalar saate baktı. “Aman Tanrım!” diye geçirdi içinden. Saat altı buçuktu ve akreple yelkovan habire ilerleyip duruyordu; hatta buçuğu da geçmişti, neredeyse yediye çeyrek vardı. Saat çalmamış olabilir miydi? Saatin, gerektiği gibi dörde kurulmuş olduğu yataktan görülüyordu; çalmış olduğu da muhakkaktı. İyi de, yeri göğü inleten zil sesini işitmemiş ve uyuyup kalmış olması mümkün müydü? Aslında huzurlu bir uyku uyumamıştı, ama galiba o ölçüde de derin uyumuştu. Peki ama ne yapmalıydı şimdi? Bir sonraki tren saat yedide kalkıyordu; ona yetişmek için deli gibi acele etmeliydi; oysa kumaş koleksiyonu bile daha ambalajlarına konmamıştı, üstelik kendini hiç de öyle dinlenmiş, dipdiri ve çevik hissetmiyordu. Hem trene yetişse bile, patronun kıyametleri koparması kaçınılmaz olacaktı; çünkü patronun işyerindeki adamı, beş treninde onu beklemiş ve geciktiğini patrona çoktan bildirmiş olmalıydı. Adam, patronun akıldan yoksun, kişiliksiz bir uşağıydı. Peki, hastalandığını kendisi bizzat bildirse daha doğru olmaz mıydı? Hayır, bu da iyice tatsız, ayrıca kuşku uyandırıcı bir şey olurdu, çünkü Gregor beş yıllık hizmeti boyunca bir kez olsun hastalanmamıştı. Böyle bir durumda, patron kesinlikle yanında sağlık sigortası doktoruyla birlikte çıkagelecek, anne babasını tembel oğullarından ötürü suçlayacak ve yapılacak bütün itirazları, sigorta doktorunun tespitlerini öne sürerek geri çevirecekti; çünkü bu doktora göre sadece, çok sağlıklı olmakla birlikte çalışmaktan kaçınan insanlar vardı. Ayrıca şimdiki durum göz önüne alındığında haksız da sayılır mıydı? Gregor gerçekten de, uzun bir uykudan sonra hâlâ gereksiz yere süren o uykusunu alamamışlık ve sersemlik hissi sayılmazsa, kendini çok iyi hissediyordu; hatta kurt gibi acıkmıştı.

Yataktan çıkmaya bir türlü karar veremeden –tam o sırada saat yediye çeyrek kalayı vurmuştu– bütün bunları büyük bir hızla ve telaşla kafasından geçirirken, yatağının baş tarafında bulunan kapı dikkatle tıklatıldı. “Gregor,” diye seslendi biri, annesiydi bu, “yediye çeyrek var. Yola çıkmayacak mıydın sen?” Annesinin şu yumuşak sesi! Gregor, her zamanki kendi sesi olduğu apaçık belli olmakla birlikte –içine sanki alttan gelen, bastırılamayan ve sözlerin anlaşılırlıklarını sadece ilk anda biçimsel olarak koruyup ardından uzayıp giderken, sözleri, insanın inanamayacağı kadar parçalayıp tanınmazlaştıran, acı verici, ıslığımsı bir sesin karıştığı– cevap veren sesini işitince korkuyla irkildi. Uzun uzadıya, ayrıntılı bir cevap verip her şeyi açıklamak isterdi aslında, ama bu durumda, “Evet, evet, sağol anne, kalkıyorum,” demekle yetindi. Gregor’un sesindeki değişiklik ahşap kapı nedeniyle herhalde dışarıdan fark edilmemiş olmalıydı ki, annesi bu açıklama üzerine sakinleşip şıpıdık şıpıdık ayak sesleriyle uzaklaştı. Gelgelelim bu kısa konuşma öteki aile üyelerinin dikkatini, Gregor’un, beklenenin aksine hâlâ evde olduğuna çekmişti ve çok geçmeden babası yan kapılardan birine yumruğuyla hafifçe vurdu: “Gregor, Gregor!” diye bağırdı. “Ne oluyor?” Kısa bir süre bekledikten sonra da, bir kez daha, öncekinden daha pes perdeden bir sesle onu uyardı: “Gregor! Gregor!” Öteki yan kapıdansa kız kardeşinin sızlanan sesi duyuldu: “Gregor? İyi değil misin? Bir şeye ihtiyacın var mı?” Gregor iki tarafa birden, “Hemen şimdi hazırım!” diye cevap verdi; bunu yaparken de, olabilecek en titiz telaffuzla ve sözcüklerin arasına yerleştirdiği uzun aralarla,

sesindeki dikkat çekici tuhaflığı örtbas etmeye çalıştı. Bunun üzerine babası kahvaltısının başına döndü; ama kız kardeşi, “Gregor kapıyı aç, yalvarırım!” diye fısıldadı. Ancak Gregor kapıyı açmayı aklının ucundan bile geçirmediği gibi, seyahatlerden kalma alışkanlıkla, evdeyken bile geceleri bütün kapıları kilitleme tedbirliliğinden dolayı kendini takdir etti.

Niyeti öncelikle telaşsızca ve rahatsız edilmeden yataktan kalkmak, giyinmek ve hepsinden önemlisi kahvaltı etmek, ötesini daha sonra düşünmekti; çünkü şunu iyice fark etmişti: Yatakta düşünüp durarak makul bir sonuca varamayacaktı. Yataktayken çoğu zaman, belki de biçimsiz yatmaktan dolayı oluşmuş ama sonra kalkınca tamamen kuruntu olduğu ortaya çıkmış belli belirsiz bir ağrı hissettiğini hatırladı ve bugünkü tasarımlarının da nasıl dağılıp gideceğini merak etmeye başladı. Sesindeki değişikliğin ise şiddetli bir üşütmenin, gezgin pazarlamacılara özgü meslek hastalığının bir belirtisi olduğundan hiç kuşkusu yoktu.

Üzerinden yorganı atması çok kolay oldu; bir nefes alıp göğsünü şişirmesi buna yetmiş, yorgan kendiliğinden yere düşmüştü. Ancak bundan sonrası zorlaştı; özellikle de bedeni olağanüstü geniş olduğu için. Doğrulabilmek için kolları ve elleri olması gerekirdi; ama bunun yerine, kıpır kıpır oynayıp duran, üstelik de denetleyemediği bir sürü incecik bacağı vardı. Bunlardan birini kıvırmak istediğinde, bu bacak dimdik gerilen ilk bacak oluyordu; ve bu bacağına istediğini yaptırmayı başarınca da, ötekilerin hepsi başıboş bırakılmış gibi, acı verici müthiş bir telaşla çalışmaya koyuluyorlardı. “Bir kere, şu yatakta gereksiz yere oyalanmamalıyım!” dedi kendi kendine.

Önce bedeninin alt kısmıyla yataktan çıkmak istedi, ancak, henüz daha görmediği ve doğru dürüst gözünde canlandıramadığı bu alt kısmın çok zor hareket ettiği hemen belli oldu; alabildiğine yavaştı bedeninin bu kısmı ve nihayet, bütün gücünü toplayarak ve her şeyi göze alarak, nerdeyse çıldırmış gibi kendini ileri doğru attığında, yönünü yanlış seçmiş olduğu için, karyolanın ayak tarafındaki pervaza şiddetle çarptı ve duyduğu yakıcı acı, bedeninin özellikle alt kısmının şu anda belki de en duyarlı kısım olduğunu ona öğretti.

Bu yüzden, önce bedeninin üst kısmını kaldırmayı denedi ve başını dikkatlice yatağın kenarına doğru çevirdi. Kolay da oldu bu; genişliğine ve ağırlığına rağmen sonunda beden kütlesi de başının dönme hareketine uydu. Ancak başını nihayet yatağın dışına uzatmış havada tutarken, bu şekilde daha fazla ileri hamle yapmaktan korktu; çünkü sonunda kendini bu pozisyonda yere bıraktığında, başının yaralanmaması için bir mucize olması gerekirdi. Oysa –özellikle de şimdi– ne olursa olsun bilincini kaybetmemek zorundaydı; bunu düşününce, yatakta kalmayı tercih etti.

Gelgelelim deminki kadar uğraştıktan sonra ahlayıp oflayarak gene eskisi gibi sırtüstü uzanıp kalınca ve bacaklarının belki de öncekinden daha büyük bir öfkeyle birbirleriyle mücadele ettiklerini görüp bu keyfi hareketleri durdurup düzene sokacak bir yol bulamayınca, yatakta kalmasının imkânsız olduğunu ve kendini yataktan kurtarması için en küçük bir umudun varolması durumunda her şeyi göze almasının en akıllıca yol olacağını içinden geçirdi gene. Fakat bir yandan da, serinkanlı, mümkün olan en serinkanlı kafa yormaların bile, ümitsiz, bir çare olmayacak kararlardan çok daha iyi olduğunu ara sıra aklına getirmeyi de unutmuyordu. Böyle anlarda gözlerini elinden geldiğince dikkatle pencereye çeviriyordu; ama ne yazık ki, dar caddenin karşı tarafını da örtmüş olan sabah sisinin görünümünden, çok az güven duygusu ve keyif alınıyordu. Saatin bir kez daha çalması üzerine, “Yedi oldu bile,” dedi kendi kendine, “yedi oldu ve hâlâ böyle bir sis var.” Tam bir sessizliğin, gerçek ve olağan ilişkileri tekrar geri getirmesini umuyormuş gibi, bir süre hafif hafif soluyarak sessizce yattı.

Ancak ardından kendi kendine, “Saat yediyi çeyrek geçeyi vurmadan yataktan kesinlikle çıkmış olmalıyım,” dedi. “Ayrıca o zamana kadar beni sormak üzere işyerinden muhakkak biri gelecektir; çünkü

mağaza yediden önce açılıyor.” Bunun üzerine, vücudunun her bir yerini aynı şekilde yataktan boylu boyunca sarkıtmaya çalıştı. Kendini yataktan aşağıya bu şekilde bırakırsa, düşerken iyice havaya kaldırmak istediği başı, tahmin ettiği gibi zarar görmeden kalacaktı. Sırtı epeyce serte benziyordu; halının üstüne düşmekle sırtına bir şey olmazdı herhalde. Onu asıl kaygılandıran şey ise, çıkması muhtemel büyük gürültüyü, bütün kapıların ardında korku değilse bile endişe ve tasa uyandırabilecek olan gürültüyü dikkate almasıydı. Ancak bunun göze alınması da şarttı.

Gregor yataktan yarı yarıya sarktığında –bu yeni yöntem bir zahmetten çok bir oyundu; sadece kısa hamlelerle kendini sallaması yetiyordu– kendisine yardıma gelmeleri halinde her şeyin ne kadar kolay olabileceği aklına geldi birden. Güçlü kuvvetli iki kişi –babasını ve hizmetçi kızı düşündü– yeter de artardı bile; kollarını onun kavisli sırtının altına sürmeleri, onu bu şekilde yataktan sıyırıp çekmeleri, ellerindeki yükle yere eğilmeleri, ardından da sadece, o dönerek yüzüstü yere atlayana kadar –bu durumda umuyordu ki bacakları da bir anlama kavuşacaktı– dikkatle sabır göstermeleri gerekiyordu. Ancak, kapıların zaten kilitli olduğu gerçeği bir yana bırakılırsa, gerçekten de yardım istemek için seslenmesi uygun olur muydu? Bunu düşünür düşünmez, içinde bulunduğu onca derde rağmen gülmekten kendini alamadı.

Bu arada artık, güçlü bir şekilde sallanırsa dengesini güç bela koruyabilecek bir konuma gelmişti ve çok gecikmeden nihai bir karar vermek zorundaydı; çünkü evin kapısı çalındığında yediyi çeyrek geçeye beş dakika kalmıştı: “İşte işyerinden biri geldi,” dedi kendi kendine ve bacakları havada eskisinden daha hızlı dans ederken, bedeni neredeyse kaskatı kesildi. Bir an için ortalıkta çıt çıkmadı. “Açmayacaklar,” dedi Gregor kendi kendine, saçma sapan bir umuda kapılarak. Ama elbette hizmetçi kız, her zaman olduğu gibi sert adımlarla gidip kapıyı açtı. Gregor’un, ziyaretçinin daha ilk selam sözcüğünü duyması yetmiş, gelenin kim olduğunu hemen anlamıştı –gelen Müdür Bey’in ta kendisiydi. Gregor niçin, en küçük bir gecikmede hemen en büyük kuşkuların uyandığı bir firmada çalışmaya mahkûmdu acaba? Orada çalışanların hepsi istisnasız serseri kimseler miydi; aralarında, gündüz birkaç saati firma yararına kullanmadığında vicdan azabından deliye dönüp, tam da bu nedenle yataktan çıkamayacak duruma düşen, işine sadakatle bağlı hiç kimse yok muydu yani? Durumu öğrenmek için çıraklardan birini yollamaları yetmez miydi; bu soruşturma ille de gerekliyse elbet, Müdür Bey’in bizzat gelmesi şart mıydı; hiçbir günahı olmayan aileye, bu kuşku uyandırıcı meselenin araştırılmasının sadece Müdür Bey’in aklına güvenilip ona havale edilebilecek bir iş olduğu mu gösterilmeliydi? Ve Gregor, doğru bir karardan çok bu düşüncelerin yol açtığı kızgınlıkla, bütün gücüyle yataktan dışarıya savurdu kendini. Yüksek perdeden bir çarpma sesi duyuldu, ama gerçek bir gürültü değildi çıkan. Düşüş halı sayesinde epeyce yumuşak olmuştu, ayrıca sırtı, Gregor’un sandığından daha yumuşaktı; pek o kadar dikkat çekmeyen o boğuk ses de bu nedenle çıkmıştı. Sadece başını gerektiği kadar dikkatli kollayamamış ve çarpmıştı; başını çevirip öfke ve acıyla halıya sürttü.

“İçerde bir şeyler düştü!” dedi Müdür Bey soldaki odadan. Gregor günün birinde Müdür Bey’in başına da bugün kendi başına gelene benzer bir şeyin gelip gelemeyeceğini düşünmeyi denedi; böyle bir olasılığı doğrusu yabana atmamak gerekirdi. Gelgelelim Müdür Bey, olur mu olmaz mı sorusuna kaba bir cevap verircesine, o anda bitişik odada kararlı birkaç adım atıp rugan çizmelerini gıcırdattı. Sağdaki bitişik odadan kız kardeşi, Gregor’a haber vermek için fısıldadı: “Gregor, Müdür Bey.” “Biliyorum,” dedi Gregor kendi kendine; ancak sesini, kız kardeşinin duyabileceği kadar yükseltmeyi göze alamamıştı.

“Gregor,” dedi sonunda soldaki odadan babası, “Müdür Bey geldi ve senin niçin sabah treniyle yola çıkmadığını öğrenmeye çalışıyor. Ona ne söylememiz gerektiğini bilemiyoruz. Kaldı ki seninle yüz yüze konuşmak istiyor. Hadi lütfen kapıyı aç, olur mu? Odadaki dağınıklığı bağışlayacak kadar anlayışlıdır

Müdür Bey.” “Günaydın Bay Samsa!” diye nazikçe araya giriverdi Müdür Bey. “O iyi değil,” dedi annesi Müdür Bey’e, babası kapıda söylenip dururken, “İyi değil, inanın bana. Yoksa treni kaçırır mıydı Gregor hiç! Oğlumun kafasında işten başka bir şey yok ki. Akşamları hiç dışarı çıkmamasına neredeyse kızdığım bile oluyor; son zamanda sekiz gündür şehirde olduğu halde, her akşam evdeydi. Burada bizimle birlikte masada oturup sessizce gazetesini okuyor ya da gideceği yerlerin tren tarifelerini inceliyor. Tahta oymacılığıyla uğraşması bile, biraz eğlenip oyalanma sayılır onun için. Örneğin iki üç akşam boyunca uğraşıp küçük bir çerçeve oyup çıkardı tahtadan; görseniz, ne kadar hoş olduğuna şaşarsınız; içerde, odada asılı; Gregor kapıyı açar açmaz göreceksiniz onu. Kaldı ki burada olduğunuz için mutluyum Müdür Bey; biz kendi başımıza Gregor’a kapıyı açtıramazdık; o kadar da inatçıdır işte; ama sabahleyin inkâr etmiş olmasına rağmen, iyi olmadığı kesin.” Gregor kaygıyla, “Hemen geliyorum,” dedi usulca ama, konuşmaların tek bir sözcüğünü bile kaçırmamak için yerinden kımıldamadı. “Zaten,” dedi Müdür Bey, “durumu, ben de kendime açıklayamam başka türlü, umarım ciddi bir şey yoktur. Ama öte yandan, biz işadamları –artık ‘maalesef’ mi yoksa ‘neyse ki’ mi demek lazım– öyle hafif bir rahatsızlığı, işin gereklerini göz önünde tutarak aşmak zorundayızdır çoğu kez.” “Evet Gregor, Müdür Bey artık yanına gelebilir mi?” diye sordu sabırsızlanan babası ve tekrar kapıya vurdu. “Hayır,” dedi Gregor. Soldaki odada can sıkıcı bir sessizlik oldu; sağdaki odada ise kız kardeşi hıçkırarak ağlamaya başladı.

Kız kardeşi niçin ötekilerin yanına gitmiyordu acaba? Herhalde yataktan ancak kalkmış, henüz giyinmeye bile başlamamış olmalıydı. İyi de niçin ağlıyordu ki? Gregor ayağa kalkıp Müdür Bey’i içeriye almadığı, işini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu ve patron, anne babasını yine o eski alacak talepleriyle sıkıştıracağı için mi? Bunlar şimdilik gereksiz endişelerdi oysa. Gregor hâlâ buradaydı ve ailesini yalnız bırakmayı aklının ucundan bile geçirmiyordu. Gerçi şu an halının üzerinde uzanmış yatıyordu ve durumunu bilen hiç kimse, ondan ciddi ciddi, Müdür Bey’i içeriye almasını talep edemezdi. Ayrıca ileride kolayca bir bahane bulabileceği bu önemsiz saygısızlıktan ötürü de, Gregor hemen işinden çıkartılamazdı. Üstelik şimdi, ağlamayla ve ikna çabalarıyla rahatsız edeceklerine, kendisini rahat bırakmaları Gregor’a çok daha mantıklı görünüyordu. Ama işte ötekileri endişelendiren ve davranışlarını bağışlatan şey de içinde bulundukları belirsizlik haliydi.

“Bay Samsa!” diye seslendi nihayet Müdür Bey yüksek sesle. “Neler oluyor? Kendinizi burada odanıza kapatıyor, sadece ‘evet’ ve ‘hayır’ diye cevap veriyor, anne babanızın başına, büyük, gereksiz dertler açıyor ve aslında –bunu sadece laf arasında söylüyorum– iş yükümlülüklerinizi görülmedik biçimde savsaklıyorsunuz. Şu an burada anne babanız ile patronunuz adına konuşuyorum ve sizden çok ciddi bir şekilde hemen, net bir açıklama rica ediyorum! Hayret! Hayret ediyorum doğrusu. Sizi sakin, aklı başında biri olarak tanıdığımı sanırdım, ama işte şimdi birdenbire tuhaf havalara girmişe benziyorsunuz. Gerçi patron bu sabah savsaklamalarınızın muhtemel bir açıklamasını ima etti bana –kısa bir süre önce size verilmiş olan tahsilat yetkisiyle ilgiliydi bu– oysa ben bu açıklamanın yerinde bir açıklama olamayacağına dair, gerçekten de neredeyse şerefim üzerine yemin ettim. Ancak şimdi burada, sizin akıl almaz inatçılığınızı görüyorum ve sizden yana en ufak bir tavır alma isteğimi bile tamamen kaybetmek üzereyim. Hem, işyerindeki konumunuz da kesinlikle en sağlam konum değil. Başlangıçta bütün bunları sizinle baş başa konuşmaya niyetlenmiştim; ancak burada boşa zaman harcamama yol açtığınızdan, bunları sayın anne babanızın da duymaması için bir neden göremiyorum. Anlayacağınız, son zamanlardaki çalışmanız tatmin edici olmaktan çok uzaktı; gerçi öyle çok iyi iş yapılacak bir sezon değil bu, ama hiç iş yapılmayacak bir sezon da kesinlikle yoktur Bay Samsa, olmaması gerekir.”

“Fakat Müdür Bey,” diye seslendi Gregor aklı başından gitmiş halde ve o heyecan içinde başka her şeyi unutuverdi, “hemen, şimdi açıyorum kapıyı! Hafif bir kendini iyi hissetmeme, bir baş dönmesi ayağa

kalkmamı engelledi. Hâlâ yataktayım. Ama şimdi toparlandım. Hemen yataktan çıkıyorum. Biraz daha sabır! Henüz sandığım kadar iyi gitmiyor, ama artık kendimi iyi hissediyorum. Nasıl da ansızın insanın üstüne böyle çullanabiliyor hastalık! Daha dün akşama kadar çok iyiydim, annem babam biliyorlar bunu zaten; daha doğrusu, dün akşam az da olsa sezmiştim. Beni görenin bunu anlaması gerekirdi. Niçin işyerine durumu haber vermedim bilmem! Ama işte insan, hastalığı evde kalmadan da atlatabileceğine inanıyor hep. Müdür Bey, annemi babamı üzmeyin; çünkü bana yönelttiğiniz bütün o suçlamaların bir dayanağı yok; zaten kimse de bana bu konuda bir şey söylemiş değil. Herhalde yolladığım son sipariş sözleşmelerini okumadınız. Kaldı ki saat sekiz treniyle yola çıkıyorum, şu birkaç saatlik dinlenme, toparlanmama yetti. Boşuna oyalanmayın burada Müdür Bey; birazdan kendim işyerine geleceğim; lütfen bana bir iyilik yapın ve durumu patrona bildirip beni destekleyin!”

Gregor bütün bunları alelacele söyler ve ne dediğini kendisi de bilmezken, hafifçe –herhalde yatakta daha önce edindiği beceri sayesinde– sandığa yaklaşmış, şimdi de ona tutunarak doğrulmaya çalışıyordu. Gerçekten de kapıyı açmak, gerçekten de kendini göstermek ve Müdür Bey’le konuşmak niyetindeydi. Şu anda kendisini dışarıya çağırıp duranların, görüntüsü karşısında ne diyeceklerini çok merak ediyordu. Korkarlarsa, artık Gregor’dan günah gitmiş olacaktı. Ancak soğukkanlılıkla durumu benimseyecek olurlarsa, o zaman kendisinin de telaşlanmak için bir nedeni kalmayacak ve elini de çabuk tutarsa, gerçekten saat sekizde istasyonda olabilecekti. Sandığın düz, kaygan yüzeyinden birkaç kez gerisin geriye kaydı önce, ama nihayet son bir hamleyle doğrulup dikildi; ne kadar canını yaksa da, karın bölgesindeki ağrıları artık umursamıyordu. Derken hemen yakındaki bir sandalyenin arkalığına attı kendini ve sandalyenin kenarlarına bacakçıklarıyla tutundu. Böylelikle tekrar kendini denetleyebilmeyi başardı ve sustu; çünkü artık Müdür Bey’e kulak verebilirdi.

“Bir kelime olsun anlayabildiniz mi?” diye soruyordu Müdür Bey anne babasına. “Umarım bizi aptal yerine koymuyordur?” “Tanrı aşkına,” dedi annesi yüksek sesle; ağlamaya başlamıştı, “belki ağır hastadır; biz ise ona eziyet edip duruyoruz. Grete, Grete!” diye bağırdı sonra.

“Anne,” diye öteki taraftan seslendi kız kardeşi. Gregor’un odası üzerinden birbirleriyle konuşuyorlardı. “Hemen doktora gitmelisin, Gregor hasta! Çabuk doktora git. Gregor’un nasıl konuştuğunu duydun mu biraz önce?” “Bu bir hayvan sesiydi,” dedi Müdür Bey, annenin bağırmaları karşısında dikkat çekecek kadar alçak bir sesle. Babası, holden mutfağa doğru ellerini çırparak, “Anna! Anna!” diye bağırdı. “Hemen bir çilingir getir!” Ve iki kız, eteklerini hışırdatarak göz açıp kapayana kadar holden geçtiler –kız kardeşi nasıl bu kadar çabuk giyinebilmişti acaba?– ve sokak kapısını hızla açtılar. Kapının kapanışı duyulmadı; büyük bir felaketin yaşandığı evlerde hep olduğu gibi, herhalde kapıyı açık bırakmışlardı.

Ama Gregor öncesine göre epeyce sakinleşmişti. Gerçi sesi –belki de kulağının alışması yüzünden– ona yeterince net, hatta eskisine göre çok daha net geliyordu ama, demek ki sözleri artık doğru dürüst anlaşılmıyordu. Ancak, sözlerini anlamasalar bile, durumunun pek de iyi olmadığına kanaat getirmişlerdi ve ona yardım etmeye hazırlanıyorlardı. İlk talimatların verilişindeki ve önlemlerin alınışındaki olumlu hava ve sorunun çözülebileceğinden emin olma hali, Gregor’u rahatlatmıştı. Yeniden insanlar arasına alındığını hissediyordu ve aralarında bir ayrım gözetmeksizin, hem doktordan hem de çilingirden olağanüstü ve şaşırtıcı sonuçlar beklemeye başladı. Yaklaşmakta olan nihai konuşmaları yapabilmek için, mümkün olduğunca anlaşılır, net bir ses elde edebilmek amacıyla hafifçe öksürüp boğazını temizledi; ancak bunu elden geldiğince sessiz yapmaya çalıştı, çünkü –sesinin kulağa nasıl geldiğinden artık kendisi de emin olamamakla birlikte– büyük olasılıkla bu gürültü de insan öksürmesinden farklı yansıyordu kulağa. Bu arada bitişik oda tamamen sessizliğe gömülmüştü. Belki anne babası Müdür Bey’le masaya

oturmuş, kendi aralarında fısıltıyla konuşuyorlar, belki de hepsi kapıya kulaklarını dayamış içerisini dinliyorlardı.

Gregor sandalyeyle birlikte ağır ağır kapıya doğru yaklaştı, sandalyeyi orada bıraktı, bir hamleyle kapıya doğru atıldı; kapıya dayanıp doğruldu –bacakçıklarının tabanlarında biraz yapışkan bir madde vardı– ve onca çabanın ardından, kapıya dayanmış halde bir süre soluklandı. Derken, kilidin içindeki anahtarı ağzıyla çevirmeye çalıştı. Duruma bakılacak olursa gerçek dişlerden yoksundu ne yazık ki –anahtarı o anda neyle tutacaktı?– ama buna karşın çeneleri kuşkusuz çok güçlüydü; çenelerinin yardımıyla anahtarı gerçekten de çevirmeyi başardı; bu arada bir yerlerini incitmişti mutlaka –bunu umursamadı– çünkü ağzından anahtarın üzerine kahverengi bir sıvı akıp, oradan da yere damlamıştı. “Dinleyin, dinleyin!” dedi Müdür Bey bitişik odadan, “anahtarı çeviriyor.” Bu, Gregor’a büyük bir cesaret verdi; fakat herkesin birden bağırarak onu cesaretlendirmesi gerekirdi; annesi ve babası da dahil, “Ha gayret Gregor!” diye bağırmalıydılar, “bırakma, asıl kilide!” Evdeki herkesin, gösterdiği gayreti ilgiyle takip ettikleri düşüncesiyle gücünü toplayarak anahtarı çılgınca ısırdı. Anahtar döndükçe o da kilidin etrafında dönüyordu; artık sadece ağzıyla tutunduğu anahtarla ayakta duruyor, duruma göre ya ağzıyla anahtara asılıyor ya da bedeninin ağırlığıyla anahtarı aşağı doğru iterek dengesini kuruyordu. Nihayet açılan kilidin sesiyle adeta bir uykudan uyandı Gregor. Rahat bir nefes alarak, “Demek ki çilingire ihtiyacım yokmuş,” dedi kendi kendine ve kapıyı tamamen açmak üzere, başını kapının koluna dayadı.

Kapıyı böyle bir yöntemle açmak zorunda kalışı, kapının epey aralanmasını sağlamışsa da, kendisi henüz dışardan görülmemişti. Şimdi, kapı kanatlarından birinin çevresini yavaşça dolanması gerekiyordu ve salonun ortasına pat diye sırtüstü devrilmek istemiyorsa, çok dikkatli olması şarttı. O bu tür zor hareketleri gerçekleştirmekle meşgulken ve başka şeylere dikkat edecek fırsatı yokken, birden Müdür Bey’in ağzından bir “Aa!” sesi döküldüğünü işitti –ses tıpkı rüzgâr uğultusuna benziyordu– ve bir an sonra da Müdür Bey’i –kapıya oradakilerin hepsinden daha yakın duran adamın, elini açık ağzına nasıl bastırdığını, sanki her saniye aynı şiddetle üzerine gelen görünmez bir güç karşısında geriler gibi nasıl gerilediğini– gördü... Annesi –Müdür Bey orada olduğu halde, geceden kalma darmadağınık saçlarıyla öylece dikiliyordu– elleri birbirine kenetlenmiş halde, önce babasına baktı; sonra Gregor’a doğru iki adım attı ve ardından, açılıp etrafa yayılan eteklerinin ortasına, yere yığılıverdi; yüzü, neredeyse ortadan kaybolacak şekilde, göğsünün üzerine düşmüştü. Babası, sanki Gregor’u odasına geri tıkmak ister gibi düşmanca bir ifadeyle yumruğunu sıktı, ardından kuşku dolu bakışlarla odayı süzdü ve sonra elleriyle gözlerini kapatıp, güçlü göğsü sarsılarak ağlamaya başladı.

Durum böyle olunca, Gregor salona girmedi; bedeninin yarısı ve yana eğik duran kafası görünecek şekilde, kapı kanatlarından sımsıkı sürgülenmiş olanına yaslanarak, içerdekileri gözlemeye başladı. Bu arada ortalık iyice aydınlanmıştı; yolun karşı yakasında uzanan, başı sonu belirsiz kül rengi binanın bir kısmı –bir hastaneydi bu– cepheyi keskin çizgilerle yaran düzenli pencereleriyle rahatlıkla seçilebilir hale gelmişti. Yağmur hâlâ devam ediyordu; ama artık, tek tek seçilebilen ve adeta parçalar halinde yere fırlatılan iri damlalarla yağıyordu. Masanın üzeri, sabah kahvaltısından kalma bir yığın tabak çanakla doluydu; çünkü kahvaltı babası için günün en önemli öğünüydü ve kahvaltı faslını, bir yandan bir sürü gazete okuyarak, saatlerce uzatırdı babası. Tam karşıya denk gelen duvarda, Gregor’un eli kılıcında, kaygısızca gülümserken, duruşu ve üniformasıyla saygıya davet eden bir teğmen olarak göründüğü bir askerlik fotoğrafı asılıydı. Holün kapısı açıktı; dış kapı da açık olduğundan, dışarısı ve aşağıya inen merdivenler seçilebiliyordu.

“Pekâlâ,” dedi Gregor –ev halkı içinde serinkanlılığını koruyan tek kişi olduğunun bilincindeydi– “bir an önce giyineceğim, koleksiyonu toparlayacağım ve yola çıkacağım. Yola çıkmama, gitmeme izin

verecek misiniz Müdür Bey? Evet Müdür Bey, görüyorsunuz, dik kafalı değilim ve çalışmayı da seviyorum; seyahatler biraz zahmetli oluyor ama onlarsız da yaşayamazdım. Ama nereye gidiyorsunuz Müdür Bey? Firmaya mı yoksa? Firmaya, öyle mi? Burada olup bitenleri, gerçeğe uygun olarak rapor edecek misiniz? Bazen insanın çalışacak hali olmaz, ama işte böyle zamanlar, eski performansı hatırlamak ve ileride, engeller ortadan kaldırıldıktan sonra, insanın mutlaka, eskisinden daha büyük bir şevk ve gayretle kendini işe vereceğini değerlendirmek için en uygun anlardır. Patronum olan beyefendiye çok şey borçluyum; bunu siz de çok iyi biliyorsunuz. Öte yandan anne babamın ve kız kardeşimin geçimini de benim sağlamam gerekiyor. Şu anda bir açmazdayım, ama bu durumdan kendimi mutlaka kurtaracağım. İşim zaten güç, bari siz daha da güçleştirmeyin. Firmada benim tarafımı tutun! Pazarlamacılar sevilmez, bunu biliyorum. Onların tonla para kazandıkları, keyifli bir yaşam sürdükleri sanılır. Bu önyargıyı bir kez daha gözden geçirmek için özel bir sebep de yoktur. Ama siz Müdür Bey, siz, durumu diğer personelden, hatta aramızda kalsın, işveren sıfatıyla, bir memurun aleyhine kolayca vereceği kararlarda bildiğinden şaşmayacak patrondan bile daha iyi değerlendirebilecek bakış açısına sahipsiniz. Şunu da çok iyi biliyorsunuz ki, neredeyse bütün yıl boyunca firma dışında bulunan bir pazarlamacı, dedikodulara, beklenmedik durumlara ve temelsiz suçlamalara kolayca kurban gidebilir ve bunlara karşı kendini koruması da imkânsızdır, çünkü çoğu zaman bunlardan haberi bile olmaz; veya ancak, bir geziden yorgun argın geri döndüğünde, bu dedikoduların, sebepleri artık bir türlü anlaşılamayacak kötü sonuçlarını adeta teninde hissettiği zaman haberi olacaktır. Müdür Bey, bana hiç değilse birazcık hak verdiğinizi gösterecek bir tek kelime olsun söylemeden çıkıp gitmeyin!”

Ama Müdür Bey, daha Gregor’un ilk sözleri üzerine arkasını dönmüştü; bükülmüş dudaklarıyla, silkip durduğu omuzlarının üzerinden geriye, Gregor’a doğru bakıyordu yalnızca. Ve Gregor’un konuştuğu süre boyunca, bir an bile yerinde durmamış, ondan gözünü hiç ayırmadan –ama sanki salondan çıkmasını önleyen bir yasak varmış gibi– son derece yavaş hareketlerle, adım adım kapıya yanaşmıştı. Derken hole geldi; son adımını salondan çekerken yaptığı ani hareketi gören de, tabanının o anda alev aldığını sanabilirdi. Holde ise, sanki kendisini merdivenlerde doğaüstü bir kurtuluş bekliyormuş gibi, sağ elini uzatabildiği kadar ileri, merdivene doğru iyice uzattı.

Gregor, firmadaki konumunun telafisi mümkün olmayacak bir şekilde tehlikeye girmesini istemiyorsa, Müdür Bey’in bu ruh hali içinde gitmesine kesinlikle izin vermemesi gerektiğini fark etmişti. Annesi ve babası durumun pek farkında değillerdi; onlar, geçen uzun yıllar içinde, bu firmanın Gregor’un geçimini hayat boyu sağlayacağına kanaat getirmişlerdi; ve ayrıca olan biten yüzünden şu anda öylesine kaygılıydılar ki, bütün öngörülerini kaybetmişlerdi. Ama Gregor bu öngörüye hâlâ sahipti. Müdür Bey’in alıkonulması, yatıştırılması, ikna edilmesi ve son olarak da kazanılması şarttı; Gregor ve ailesinin geleceği buna bağlıydı! Keşke kız kardeşi burada olsaydı! O zeki bir kızdı; daha Gregor rahat rahat sırtüstü yatarken o ağlamıştı. Ve şu Müdür Bey’in, onun gibi kadınları seven bir adamın, kız kardeşi tarafından yönlendirilmesi işten bile değildi. Şimdi o olsa dış kapıyı kapatır, holde söyleyecekleriyle Müdür Bey’in korkusunu yatıştırırdı. Gelgelelim o burada değildi ve dolayısıyla Gregor’un bizzat harekete geçmesi şarttı. Gregor, halihazırdaki hareket kabiliyetinin ne durumda olduğunu henüz bilmediğini ve konuşmasının da herhalde –hatta büyük olasılıkla– hâlâ anlaşılmadığını hiç düşünmeksizin, kapı kanadından ayrıldı; kapının aralığından bedenini kaydırdı; o sırada gülünç bir biçimde iki eliyle birden sahanlıkta merdiven korkuluğuna tutunan Müdür Bey’in yanına gitmeye niyetliydi; ama hemen tutunacak bir yer arayarak, ufak bir çığlık koyverip bir sürü incecik bacağının üzerine çöküverdi. Çöker çökmez de, o sabah ilk kez bedeninde bir rahatlama hissetti; bacakları sağlam zemine kavuşmuştu; sevinçle fark ettiği gibi, bacakları tamamen itaatkârdı; üstelik, onu istediği yere taşıyıp götürmek için çaba

sarf ediyorlardı; ve çektiği bütün acıların artık bitmek üzere olduğunu düşündü. Ama tam o anda, tamamen kendi içine gömülmüş gibi görünen annesine hiç de uzak olmayan bir yerde, kısıtlı hareket kabiliyeti yüzünden debelenip dururken, annesi birden ayağa fırladı ve parmaklarını gerip kollarını iyice iki yana açarak, “İmdat! Tanrı aşkına yardım edin!” diye bağırdı; Gregor’u daha iyi seçebilmek için başını yana eğmiş bakıyordu, ama öte yandan, buna tam zıt, saçma bir davranışla da geri geri kaçtı; arkasında kurulu kahvaltı masasını unutmuştu; masaya varınca, sanki dalgınlıkla yapıyormuş gibi, telaşla masanın üzerine oturuverdi; yanı başında devrilen koca kahvedanlıktaki kahvenin sel gibi halının üzerine akmakta olduğunu da hiç fark etmemiş görünüyordu.

“Anne, anne,” diye fısıldadı Gregor usulca ve annesine baktı. Müdür Bey bir an için aklından çıkmıştı; ama öte yandan akmaya devam eden kahvenin görünüşü karşısında, çeneleriyle boşluğa doğru birkaç ısırma hamlesi yapmaktan da kendini alamadı. Bunun üzerine annesi yeniden bağırmaya başladı, masanın yanından kaçtı ve telaşla ona doğru gelen babasının kollarına atıldı. Ama Gregor’un şu anda anne babasıyla uğraşacak zamanı yoktu; Müdür Bey çoktan merdivenleri inmeye başlamıştı bile, çenesini merdivenin korkuluğuna dayayarak son bir kez dönüp arkasına baktı. Gregor ona yetişmek için kalkmak üzere bir hamle yaptı ama Müdür Bey bir şeyler sezmiş gibi hızla ileri atılıp birkaç basamağı birden geride bıraktı. Evden çıkarken giderayak, “Vay canına!” diye bağırışı bütün merdiven boşluğunda yankılandı. Ne yazık ki, Müdür Bey’in kaçarcasına gidişi, o ana kadar serinkanlılığını yitirmemiş olan babasını da şaşkına çevirmişe benziyordu; zira Müdür Bey’in peşinden gideceğine, ya da en azından Gregor’un adamın peşinden gitmesine engel olmamaya çalışacağına, sağ eliyle Müdür Bey’in, şapkası ve pardösüsüyle birlikte bir koltuğun üzerine bırakıp orada unuttuğu bastonunu kapıp, sol eline de bir gazete alarak, ayaklarını yere vurmak ve gazeteyi havada sallamak suretiyle Gregor’u gerisin geri odasına tıkmaya çalışıyordu. Gregor’un yalvarıp yakarmaları hiçbir işe yaramadı, hiçbiri anlaşılmadı; başını istediği kadar süklüm püklüm yere eğsin, sonuç sadece babasının ayaklarını yere gittikçe daha sert vurması oldu. Biraz ötede annesi, serin havaya rağmen bir pencere açıp dışarıya sarkmış ve yüzünü pencereden epeyce ileri uzatıp ellerinin arasına gömmüştü. Sokak ile merdiven boşluğu arasında güçlü bir hava akımı oluştu; perdeler uçuşuyor, masanın üzerinde duran gazeteler hışırdıyor, gazete sayfaları yerde oradan oraya sürükleniyordu. Babası da, bir yandan tuhaf sesler çıkartarak, aman vermeden Gregor’u sıkıştırmaya devam ediyordu. Ne var ki Gregor geri geri yürüme konusunda tamamen acemiydi; gerçekten çok yavaş gidiyordu bu iş. Ah, dönmesine bir izin verilseydi, soluğu anında odasında alacaktı; fakat epey zaman alacak dönme girişimiyle, babasının sabrını taşırmaktan korkuyordu, ayrıca da babasının elindeki bastonla sırtına ya da kafasına ölümcül bir darbe indirmesi tehlikesi vardı. Ama nihayet, dehşet içinde, yapacak başka bir şey kalmadığını fark etti Gregor, çünkü geri geri gitmeye kalksa yönünü bile bulamayacaktı. Bunun üzerine, bir yandan babasına göz ucuyla bakarak, kendince elinden geldiği kadar hızlı, ama aslında pek yavaş bir şekilde dönmeye başladı. Babası onun iyi niyetini sezmiş olmalıydı ki, dönüş sırasında Gregor’a ilişmedi; tersine, arada bir onun dönüşünü uzaktan, bastonun ucuyla yönlendirmeye çalıştı. Ah, bir de babasının ağzından çıkan şu dayanılmaz sesler olmasaydı! Bu sesler Gregor’un aklını başından alıyordu. Dönüşünü neredeyse tamamlamıştı ki, kulağı bu seslerde olduğu için şaşırıp, yine biraz ters yöne doğru döndü. Nihayet başını sevinçle kapının aralığına uzatırken, bu kez de bedeninin bu kapıdan kolayca geçemeyecek kadar iri olduğu anlaşıldı. Ama Gregor’un kapıdan geçişini kolaylaştırmak için kapının diğer kanadını da açmak, o anki ruh haliyle babasının hiç aklına gelmedi. Onun aklı fikri, Gregor’un bir an önce odasına geri girmesi gerektiğindeydi. Gregor’un doğrulup ayağa kalkarak, kapıdan geçmek için ihtiyaç duyduğu uzun boylu hazırlıklara girişmesine de hayatta izin verecek gibi görünmüyordu. Dahası Gregor’u, sanki önünde herhangi bir engel yokmuş gibi, bir yandan da o tuhaf

sesleri çıkararak, ileri doğru sürmeye çalışıyordu. Gregor'un arkasında duyduğu bu sesler artık sadece tek bir babadan çıkabilecek seslere hiç benzemiyordu; işin şakası kalmamıştı ve Gregor –ne pahasına olursa olsun– kapıdan geçmek için can havliyle atıldı. Bedeninin bir yanı havaya kalktı, şimdi kapı aralığında yanlamasına duruyordu; bir böğrü yere sürtünmekten tamamen yara bere içinde kalmıştı, beyaz boyalı kapıda iğrenç lekeler bıraktı; bir an sonra ise kapıya sıkışmıştı ve artık kendi başına kımıldayamayacak durumdaydı; bir yanındaki bacakları boşlukta çırpınırken, diğer yanındakiler bedeninin ağırlığıyla canını yakacak şekilde zemine abanıyordu –tam o anda babası arkasından, Gregor'u gerçekten de kurtaran okkalı bir tekme salladı ve Gregor her tarafı kanlar içinde, odasının iç kısmına doğru uçtu. Sonra kapı bastonla itilerek gürültüyle kapandı ve nihayet ortalık yatıştı.

II

Gregor, baygınlığa benzer derin uykusundan ancak akşamın alacakaranlığında uyandı. Dışarıdan gelen gürültüler olmasaydı da az sonra uyanacaktı elbette, çünkü kendisini yeterince dinlenmiş hissediyordu ve uykusunu almıştı. Buna rağmen, bir an belirip kaybolan bir ayak sesi ve holün dikkatle kilitlenen kapısından gelen sesler yüzünden uyanmış olabileceğini düşündü. Elektrikli sokak lambasının ışıkları odanın tavanını ve mobilyaların üst taraflarını kısmen aydınlatıyordu ama Gregor'un bulunduğu yer, aşağılar kapkaranlıktı. Gregor neler olduğunu görmek için, değerini ancak anlamaya başladığı duyargalarıyla etrafı yoklayarak, kendini beceriksizce kapıya doğru sürükledi. Sol tarafı tatsız bir kasılma hali yaratan tek parça bir yaraydı sanki; iki sıra bacağı üzerinde, tam anlamıyla topallayarak yürümesi gerekiyordu. Ayrıca bacaklarından biri de, öğleden önceki olaylarda ağır bir yara almıştı –gerçi bir tek yarayla kurtulmuş olması mucize sayılırdı– ve bu yaralı bacak, cansız bir parça gibi bedeninin arkasından sürükleniyordu.

Gregor ancak kapıya vardığında kendisini oraya çeken şeyin ne olduğunu anladı; yenilebilir bir şeyin kokusuydu bu. Çünkü kapının eşiğinde, içinde francala parçaları yüzen süt dolu bir kâse duruyordu. O an neredeyse sevinçten gülecekti, çünkü sabaha kıyasla daha da açtı. Başını hemen, gözlerinin hizasına kadar sütün içine daldırdı. Ama bir an sonra, hayal kırıklığı içinde tekrar geri çekildi; bunu sadece, incinmiş olan sol böğrü yemek yemesini güçleştirdiği için yapmamıştı –yemeğini, ancak bütün bedenini işe katarak, sesli solumalar eşliğinde yiyebiliyordu– en sevdiği şey olan ve kız kardeşinin mutlaka bu nedenle getirmiş olduğu sütün tadı da hiç hoşuna gitmemişti; neredeyse tiksintiyle kendini kâseden geri attı ve yeniden odanın ortasına doğru süründü.

Gregor'un kapı aralığından görüp anladığı kadarıyla salonda bir gaz lambası yanıyordu; genelde günün bu saatlerinde babası, öğleden sonra çıkan gazetesinden, annesine ve bazen de kız kardeşine bir şeyler okurdu; oysa şimdi çıt çıkmıyordu. Belki de artık, kız kardeşinin kendisine sürekli sözünü ettiği ve yazdığı bu okuma faslı yapılmaz olmuştu. Ama ev de –kuşkusuz boş olmadığı halde– tamamen sessizliğe gömülmüştü. "Ne sakin bir hayat yaşıyor bu aile," dedi kendi kendine Gregor bir yandan karanlığa boş gözlerle bakarken; aynı anda da içinde, anne babasına ve kız kardeşine böyle güzel bir evde, bu yaşam standartlarını sağlayabildiği için güçlü bir güven duygusu hissetti. İyi de, bütün bu huzur, bu rahatlık, bu mutluluk korkunç bir şekilde sona ererse ne olacaktı? Bu düşüncelerin içinde kaybolup gitmemek için hareket etmesi gerektiğini düşünerek, odanın içinde bir aşağı bir yukarı sürünmeye koyuldu.

Uzun akşam boyunca bir tek kez yan kapı, bir kez de diğeri aralanıp hemen kapatıldı; birileri içeri girme ihtiyacı duymuş, öte yandan da böyle bir girişimde bazı sakıncalar görmüş olsa gerekti. Gregor

salon kapısının tam önünde durdu; içeri girmekte tereddüt eden ziyaretçiyi içeri almaya, hiç değilse onun kim olduğunu öğrenmeye kararlı gibiydi. Gel gör ki kapı bir daha açılmadı ve Gregor da boşu boşuna bekledi. Sabahleyin, kapılar kilitliyken herkes yanına gelmek istemişti; oysa şimdi, kendisi kapılardan birini açınca –diğerleri de gün içerisinde açılmış olmalıydı– hiç kimse yanına uğramıyordu; üstüne üstlük anahtarlar da dış taraftaydı.

Salonun ışıkları ancak gece geç vakitte söndürüldü; Gregor, anne babasının ve kız kardeşinin bu saate kadar yatmadıklarını anlamakta zorlanmadı, çünkü her üçünün de parmak uçlarına basarak dolandığını çok iyi duyabiliyordu. Demek ki, sabaha kadar kimse Gregor'un yanına uğramayacaktı; öyleyse, hayatına nasıl yeniden çekidüzen verebileceğini rahatsız edilmeden düşünmeye yetecek kadar zamanı olacak demekti. Oysa zeminine boylu boyunca uzanmak zorunda kaldığı bu yüksek tavanlı geniş oda, nedenini anlayamadığı bir şekilde onu korkutuyordu, fakat bu korkunun sebebini de bir türlü bulamıyordu; halbuki bu oda onun onca senelik odasıydı. Yarı bilinçsiz bir hareketle, bir taraftan da hafif bir utanma duygusuna kapılarak kanepenin altına sokuldu; sırtının biraz sıkışmış olmasına ve başını yukarı kaldıramamasına rağmen orada pek rahat etti; canını sıkan tek şey, fazlasıyla geniş bedeniyle kanepenin altına tam sığmıyor oluşuydu.

Bütün geceyi, yarı uykulu, açlığı yüzünden arada bir korku içinde uyanarak, arada bir de kaygılarla belirsiz umutlara kapılarak orada geçirdi. Ama çıkardığı tek sonuç, şimdilik serinkanlı davranıp sabretmesi ve aileyi alabildiğine kollayıp, içinde bulunduğu durum itibarıyla, istemeyerek de olsa yol açtığı üzüntüleri, onlar için en azından katlanılır hale getirmesi gerektiğiydi.

Gregor, daha sabahın erken saatlerinde, henüz hava karanlıkken, aldığı yeni kararların gücünü sınama fırsatını elde etti; hol tarafından gelen kız kardeşi, neredeyse tamamen giyinmiş, açtığı kapıdan içeriye dikkatle bakıyordu. İlk anda Gregor'u bulamadı –Hey Tanrım, buralarda olmalı; uçup gitmiş olamaz ya– ama sonra onun kanepenin altında olduğunu fark edince öylesine korktu ki, kendini toparlamaya fırsat bile bulamadan telaşla kapıyı çekerek kapattı. Ama sonra, sanki bu yaptığına pişman olmuş gibi tekrar gelip kapıyı açtı ve ağır hasta, hatta yabancı bir kimsenin odasına girer gibi parmak uçlarına basarak yaklaştı. Gregor başını kanepenin neredeyse ucuna kadar çıkartmış, onu izliyordu. Acaba kız kardeşi, süte dokunmadığını ama bunu kesinlikle tok olduğu için yapmadığını anlayacak ve ona uygun başka bir yiyecek getirecek miydi? Bunu kendiliğinden yapmayacaksa, onun dikkatini bu konu üzerine çekmektense açlıktan ölmeye razıydı Gregor; öte yandan kanepenin altından fırlayarak kız kardeşinin ayaklarına kapanıp yiyecek güzel bir şeyler getirmesini rica etmemek için de kendini zor tutuyordu. Ama kız kardeşi, sadece kenarından biraz süt dökülmüş olan kâsenin dolu olduğunu anında fark etti ve hayrete kapıldı; hemen kâseyi alıp –gerçi bu işi çıplak elle değil, yanında getirdiği bir bez parçasıyla yapmıştı– dışarı çıkardı. Gregor, kız kardeşinin götürdüğü sütün yerine ne getireceğini merakla bekliyor ve bu konuyla ilgili fikirler yürütüyordu. Ama kız kardeşinin o iyi yürekliliğiyle yaptığı şeyi asla tahmin edemezdi Gregor; kız kardeşi, onun nelerden hoşlandığını anlamak için bir sürü yiyeceği eski bir gazetenin üstüne yayıp getirmişti. Uzun zaman önce pişirilmiş, neredeyse bozulmuş sebze yemeği; son yemekten arta kalan ve beyaz bir sosun içinde yüzen kemikler; bir miktar çekirdeksiz üzüm ile badem; Gregor'un iki gün önce yenilemeyecek kadar kötü olduğunu söylediği peynir; bir parça yavan ekmek, üzerine yağ sürülmüş ayrıca bir dilim ekmek, yanında da yağ sürülüp üzerine tuz ekilmiş bir dilim ekmek daha... Bir de, muhtemelen o andan itibaren Gregor'a ait olacak su dolu bir çanak koymuştu önüne. Kendisi odadayken yemeğe başlamayacağını bilen kız kardeşi, incelik gösterip, Gregor istediği gibi davranma rahatlığına kavuşsun diye kapıyı da kilitleyerek, fazla oyalanmadan çıkıp gitti. Yemek söz konusu olduğu için Gregor'un bacakları titremeye başlamıştı. Herhalde yaraları tamamıyla iyileşmiş olmalıydı ki, herhangi bir engel

hissetmiyordu; bu onu şaşırtmıştı; neredeyse bir aydan fazla zaman önce parmağını bıçakla azıcık kestiğinde oluşan ve ona evvelsi gün bile hâlâ yeterince acı verebilen o küçük yarayı hatırladı. “Şimdi benim duyularım köreldi mi yani?” diye geçirdi içinden; sonra, önünde duran bütün diğer yiyeceklere kıyasla en çabuk, hatta en belirgin şekilde iştahını kabartmış olan peynire yumuldu. Memnuniyetten gözleri yaşararak peyniri, sebzeyi ve sosu birbiri ardına aceleyle yiyip yuttu; gelgelelim taze yemeklerden pek tat alamadı, hatta onların kokularına katlanamadığı için, seçtiği yiyecekleri alıp başka yerde yemeye devam etti. Kız kardeşi, tekrar saklanması için ona zaman vermek istermiş gibi yavaşça anahtarı çevirdiğinde yemekler bitmiş, Gregor yemeğini yediği yerde tembel tembel yatıyordu. Neredeyse uyuklar halde olmasına rağmen, kilitten çıkan ses irkilmesine neden oldu. Telaşla kanepenin altına attı kendini. Yalnızca kız kardeşinin odada bulunduğu süre için bile olsa kanepenin altında durmak, olağanüstü bir çaba gerektirmişti; tıka basa yemekten karnı şişmiş, o dar alanda artık nefes alamaz hale gelmişti. Küçük çapta boğulma nöbetleri geçirerek, pörtlek gözlerle, hiçbir şeyden habersiz kız kardeşinin, yalnız kırıntı ve artıkları değil, dokunmadığı diğer yiyecekleri de, sanki bundan sonra hiçbir şekilde değerlendirilemeyeceklermiş gibi süpürüp bir araya topladıktan sonra, hepsini bir kovaya doldurarak kapağını da kapatıp dışarı çıkarışını izledi. Kız kardeşi daha arkasını döner dönmez de kanepenin altından çıktı, gerindi ve yellendi.

Gregor’un yemeği bu şekilde verilir olmuştu artık; bir öğün sabahleyin, anne babası ve hizmetçi uyurken; ikinci öğün de öğle yemeğinden sonra. Çünkü bu saatlerde, yani öğle yemeği yenir yenmez, anne babası bir süre kestirirlerdi; hizmetçi de kız kardeşinin talimatı üzerine bir şeyler almaya dışarı gitmiş olurdu. Onlar da Gregor’un açlıktan ölmesini istemezlerdi elbet, ama belki Gregor’un yemek olayıyla ilgili olarak, işittiklerinden fazlası, kaldırabilecekleri bir şey değildi; belki de kız kardeşi onları küçük de olsa bir üzüntüden korumak istiyordu, öyle ya, zaten yeterince acı çekiyorlardı.

O ilk günün öğleden öncesinde doktor ile çilingirin ne gibi bahaneler uydurularak evden uzaklaştırılabildiğini Gregor asla öğrenemedi; onlar kendisini anlamadıkları için, onun başkalarını anlayabileceğini, kız kardeşi dahil hiç kimse düşünmüyordu; dolayısıyla kız kardeşi odasındayken, onun iç çekişlerini ve azizlere dualar edişini dinlemekle yetinmekten başka çaresi yoktu Gregor’un. Ancak çok sonraları, kız kardeşi duruma biraz alıştığında –tam bir alışma asla söz konusu olmadı– Gregor’un kulağına arada bir, iyi niyetli denebilecek ya da en azından böyle yorumlanabilecek tatlı sözler çalınır olmuştu. Örneğin Gregor yemeği silip süpürmüşse, “Demek yemek hoşumuza gitti bugün,” veya son zamanlarda gittikçe daha sık rastlanan tersi durumlarda ise neredeyse üzüntüyle, “Gene her şey olduğu gibi kalmış işte,” diyordu kız kardeşi.

Gregor yeni haberleri doğrudan öğrenemiyorduysa da, yan odalardan gelen seslere kulak kabartıyor, ne zaman bir yerden bir ses duysa, hemen o odanın kapısına koşturup bütün bedeniyle kapıya yapışıyordu. Özellikle ilk zamanlar, evde, üstü kapalı da olsa, kendisiyle ilgili olmayan hiçbir konuşma geçmiyordu. İlk iki gün boyunca her sofrada, bundan sonra nasıl bir tutum izleneceği konusunun konuşulduğunu duymuştu; ama yemek zamanları dışında da yine aynı konu konuşuluyordu; çünkü evde devamlı en az iki kişi oluyordu –anlaşılan hiç kimse evde tek başına kalmayı göze alamıyordu– evi tamamen boş bırakmaları da söz konusu olamazdı. Hizmetçi kız bile daha ilk günden –ne bildiği, ne kadar bildiği pek belli değildi ama– annesinden hemen işi bırakmasına izin vermesini yalvar yakar rica etmiş ve on beş dakika sonra vedalaşıp giderken de, kendisine yapılabilecek en büyük iyilik buymuş gibi, gitmesine izin verildiği için gözyaşları içinde teşekkürlerini bildirmiş, hatta kendisinden herhangi bir talepte bulunulmamasına rağmen, bu konuda kimselere bir şey söylemeyeceğine yeminler etmişti.

Böylece kız kardeşi, annesiyle birlikte evin yemeğini de pişirmek zorunda kalmıştı; gerçi bu çok da

yorucu olmuyordu, çünkü kimsenin pek bir şey yediği yoktu. Gregor ikide bir birilerinin birilerini yemeğe çağırdığını işitiyor, verilen cevaplar ise, her seferinde, “Sağol, ben yiyeceğimi yedim!” gibi imalı sözlerden öteye gitmiyordu. Hatta galiba herhangi bir şey içildiği bile yoktu. Kız kardeşi sık sık babasına bira isteyip istemediğini soruyor, hatta birayı kendisi alıp gelmeyi içtenlikle teklif ediyor, babasının sustuğunu görünce de onun tereddüdünü gidermek için kapıcının karısını da gönderebileceğini söylüyor, ama babanın ağzından kesin bir “Hayır!” çıkınca, artık biradan filan söz edilmez oluyordu.

Daha ilk günden babası, ailenin bütün mal varlığını ve yapılabilecekleri annesine ve kız kardeşine tek tek açıklamıştı. İkide bir masadan kalkıp, beş yıl önce iflas eden firmasından kurtardığı Wertheim marka kasayı açarak bir belge ya da bir not defteri alıp geliyordu. Karmaşık kilidin açılışı ve aradığı şeyi içinden alıp kasayı tekrar kapatışı duyuluyordu. Bu açıklamalar Gregor’un yaşadığı hapis hayatında işittiği ilk sevindirici sözler oldu. Gregor, söz konusu firmadan geriye hiçbir şey kalmadığını sanıyordu – en azından babası bunun aksini söylememişti; gerçi Gregor da ona bu konuda herhangi bir şey sormamıştı aslında. Gregor’un o günlerde tek derdi, bütün aileyi tam bir umutsuzluğa düşüren bu iflas felaketini mümkün olduğunca çabuk unutturmaya çalışmaktı. Ve bu nedenle büyük bir şevkle işine sarılarak, neredeyse tek bir günde, yardımcılık görevinden pazarlamacılığa terfi etmişti. Bu konumun maddi kazanç açısından diğerine kıyasla daha farklı ve daha iyi olanakları vardı. Pazarlamacılıktaki bütün başarılar prim olarak hesaplanıyor, doğrudan paraya tahvil edilerek eve getirilip, aile bireylerinin şaşkın ve mutlu bakışları önünde masaya konabiliyordu. Ne güzel günlerdi onlar; Gregor daha sonraları da çok para kazansa ve bütün ailenin geçimini sağlayacak duruma gelse de, bu günler bir daha asla o pırıltısıyla geri dönmedi. Ne de olsa duruma gerek Gregor, gerekse de aile bireyleri alışmıştı artık; onlar parayı müteşekkir kalarak alıyor, Gregor da memnuniyetle veriyordu vermesine ama, her nedense aile içindeki o eski sıcak atmosfer bir türlü geri dönmek bilmiyordu. Her şeye rağmen Gregor’a yakınlığını koruyan tek kişi gene kız kardeşi olmuştu; kendisinin aksine, müziğe bayılan ve harika keman çalan kız kardeşini gelecek yıl, çıkaracağı –ama bir şekilde telafi edilebileceğini düşündüğü– büyük masrafa aldırmadan konservatuara göndermek, Gregor’un epeydir içten içe yaptığı bir plandı. Gregor’un iş gezisinde olmadığı kısa aralıklarda, kız kardeşiyle aralarında geçen sohbetlerde sık sık konservatuardan bahsediyorlar ama bunun gerçekleşmesi düşünülemeyecek bir hayal olduğunu kendileri de gayet iyi biliyorlardı; anne babası bu konuyla ilgili en masum konuşmaları dahi duymak bile istemezdi; ama Gregor bu planı kafasında somut bir şekilde yaşatıyordu ve planını Noel gecesi ailesine coşkuyla açıklamaya niyetliydi.

İşte Gregor kapıya yapışmış dışarıya kulak kabartırken, içinde bulunduğu şu durumda hiçbir işe yaramayacak bu tür düşünceler geçiyordu aklından. Bazen vücudunda hissettiği genel bir yorgunluk hali yüzünden daha fazla dinleyemeyecek gibi oluyor, başı öne düşüp kapıya çarpıyor, ama kendini hemen topluyordu, çünkü o sırada çıkardığı en küçük bir gürültü, bitişikteki salondan işitilip oradaki herkesin susmasına neden oluyordu. Böyle zamanlarda babası bir süre bekledikten sonra, anlaşıldığı kadarıyla yüzünü kapıya dönerek, “İçerde neler çeviriyor gene bu,” diye söyleniyor, salondakilerin yarıda kalmış konuşmaları, ancak bundan sonra kaldığı yerden devam ediyordu.

Böylece Gregor –babası, kısmen kendisi bu işlerle uzun zamandır uğraşmadığı için, kısmen de annesi söylenilenleri hemen ilk seferinde kavrayamadığı için yaptığı açıklamaları sık sık tekrarlama alışkanlığına sahip olduğundan– geçmişte ailenin başına gelen felaketlere rağmen, şimdiye dek dokunulmayan faizlerin, aradan geçen süre zarfında kabarıp küçük de olsa bir birikime dönüşmüş olduğunu, yeterince açık bir şekilde anladı. Öte yandan da Gregor’un her ay eve getirdiği paranın da – kendisine en fazla birkaç Gulden ayırırdı– tamamı harcanamamış, neredeyse bir servete dönüşmüştü.

Gregor odasının kapıları ardında heyecanla başını sallayarak, bu beklenmedik ileri görüşlülük ve tutumluluk karşısında duyduğu hoşnutluğu açığa vuruyordu. Aslında biriken bu paralarla babasının patrona olan borcunun birazını daha kapatabilir ve böylelikle firmadaki işten yakasını kurtaracağı gün de biraz daha yaklaşmış olurdu; ama kuşkusuz, babasının yoluna koyduğu şekliyle, durum şimdi çok daha iyiydi.

Gelgelelim bu para, ailenin faizlerden geçinmesine yetecek miktarda değildi; olsa olsa aileyi bir, taş çatlasa iki yıl idare edebilecek kadardı, daha fazla değil. Yani aslında ilişilmemesi ve sadece darda kalınca kullanılmak üzere kenarda tutulması gereken bir meblağdı bu; ailenin geçimini sağlayacak olan paranın çalışılarak kazanılması gerekiyordu. Ne var ki babası son beş yıldan beri hiçbir iş yapmamış ve kesinlikle fazla bir şey beklenmemesi gereken, sağlıklı olmakla beraber yaşlı bir adamdı; zahmetli olsa da semeresiz kalmış bir yaşamın ilk tatili olan bu son beş yılda fazlaca yağ bağlayıp şişmanlamış ve basbayağı hantallaşmıştı. Peki bu parayı, evdeki günlük hareketlerde bile zorlanan, nefes darlığı çektiği için her iki günden birini kanepenin üstünde, açık pencerenin önünde geçiren yaşlı annesi mi kazanmak zorunda kalacaktı? Yoksa henüz on yedi yaşında bir çocuk olup, vaktini güzel giyinmek, bol bol uyumak, ev işlerine yardım etmek, küçük çapta kimi eğlencelere katılmak ve en başta da keman çalmakla geçiren ve bu yaşam tarzı kendisine asla çok görülemeyecek kız kardeşi mi para kazanmak zorunda kalacaktı? İşte, söz para kazanma zorunluluğuna gelince, Gregor kapıyı bırakıyor, kapının hemen yanındaki serin deri kanepenin üzerine kendini atıyordu, çünkü utançtan ve kederden her yerini ateş basıyordu.

Çoğu zaman bütün gece sabahlara kadar, gözünü bir an bile uyku tutmadan, saatlerce deri kanepenin üzerinde debelenip duruyordu. Ya da pencerenin önüne ite kaka bir sandalye sürüklemek, ardından pencerenin pervazına tırmanmak ve ayaklarını sımsıkı sandalyeye basarak pencereye ulaşmak için gereken o büyük zahmetten kaçınmıyordu; besbelli ki geçmişte pencereden bakmaktan ibaret olan özgürleştirici davranışını hatırladığı için yapıyordu bunu. Çünkü gün geçtikçe en yakınındaki nesneleri bile iyice bulanık görmeye başlamıştı; eskiden sık sık gözüne çarptığı için lanetler okuduğu karşıdaki hastane binasını bile seçemez olmuştu artık; sessiz olmasına rağmen gene de tamamen bir kent atmosferi taşıyan Charlotte sokağında oturduğundan öylesine emin olmasa, baktığı pencereden gördüğü şeyin, gri bir gökle gri toprağın birbirinden ayrılamayacak kadar birbirine geçtiği bir çöl olduğunu sanırdı. Gözünden bir şey kaçmayan dikkatli kız kardeşi, Gregor'un sandalyesinin pencerenin önünde durduğuna sadece iki kez rastlamasına rağmen, artık odayı her temizleyişinde sandalyeyi itip yine pencerenin önündeki eski yerine koymaya, hatta pencerenin iç kanadını açık bırakmaya başlamıştı.

Gregor kız kardeşiyle konuşabilse ve kendisi için yaptığı şeylerden dolayı ona teşekkür edebilse, onun iyiliklerini daha kolay kaldırabilirdi, ama bunu yapamadığı için eziklik duyuyor ve acı çekiyordu. Gerçi kız kardeşi, durumun tatsızlığını gizlemek için elinden geleni yapıyor, hatta bunu gün geçtikçe daha iyi başarıyordu, ama Gregor da zamanla her şeyi bütün açıklığıyla görebilir olmuştu. Artık kız kardeşinin odaya girişleri bile neredeyse bir kâbusa dönüşmüştü; genellikle Gregor'un odasının dışarıdan görülmemesine elinden geldiğince dikkat etmesine rağmen, artık odaya girer girmez, kapıyı kapatmaya bile zaman ayırmadan doğruca pencereye koşuyor, sanki boğulmak üzereymiş gibi, parçalarcasına pencereyi açıyor, hava ne kadar soğuk olursa olsun bir müddet pencerenin önünde durup derin nefesler alıyordu. Bu koşuşturmalar ve gürültülerle Gregor'u günde iki kez tedirgin ediyordu; bu sırada Gregor kanepenin altında titreyerek bekliyor, ama kız kardeşinin, pencere kapalıyken kendisiyle aynı odada kalmaya dayanabilse, onu bu gürültü patırtıdan esirgeyeceğini de gayet iyi biliyordu.

Bir seferinde –Gregor'un dönüşümünün üzerinden bir ay geçmiş ve artık kız kardeşi için onun görüntüsünün şaşılacak bir yanı kalmamıştı– eve her zamankinden biraz erken geldiğinde Gregor'u ürkütücü bir şekilde ayağa kalkmış, kımıldamaksızın pencerenin önünde dikilmiş dışarı bakarken buldu.

Bulunduğu yer itibarıyla kız kardeşinin girip hemen pencereyi açmasına engel oluşturduğu için, onun hemen odaya dalmaması Gregor için pek de beklenmedik bir durum sayılmazdı; ama kız kardeşi sadece içeri girmemekle kalmadı, üstüne üstlük onu görünce bir de geri sıçrayıp kapıyı çekiverdi; öyle ki, yabancı biri görse, Gregor'un onun üstüne atlayıp ısırmak için pusuda beklediğini sanırdı. Gregor tabii hemen kanepenin altına saklandı, ama kız kardeşi ancak öğleyin tekrar çıkıp geldiğinde, her zamankinden daha tedirgin bir hali vardı. Gregor böylece, görünüşünün kız kardeşi için hâlâ katlanılmaz olduğunu ve bunun böyle süreceğini, bedeninin kanepenin altından dışarı taşacak ufacık bir bölümünü bile görse kaçıp gitmekten vazgeçmek için uzun süre kendini enikonu zorlaması gerektiğini anlamış oldu. Böylece günün birinde, bedeninin bu görünen en ufak parçasından bile kız kardeşini esirgemek için, yatağın çarşafını sırtlanarak kanepeye taşıdı –bunu yapabilmek için dört saatlik uzun bir uğraş vermesi gerekti– ve kız kardeşinin eğilse de göremeyeceği şekilde kendini iyice gizledi. Eğer gerekli görmezse, çarşafı çekip alabilirdi kız kardeşi; ne de olsa böyle kendini iyice gizlemenin Gregor'un tercihi olmadığı apaçık ortadaydı. Ama kız kardeşi çarşafa dokunmadı; hatta bir ara Gregor, kız kardeşinin bu yeni durumu nasıl değerlendirdiğini anlamak üzere kafasıyla çarşafı biraz araladığında, onun gözlerinde müteşekkir bir ifade yakalar gibi bile oldu.

İlk iki hafta boyunca anne babası Gregor'un yanına gelmeyi göze alamamışlardı ama Gregor onların –pek işe yaramaz bir kız olduğu düşüncesiyle eskiden içerledikleri halde– şimdi kız kardeşinin bu yeni meşgalesini takdirle karşıladıklarını defalarca duymuştu. Ama artık kız kardeşi odasını temizlerken, Gregor'un anne babası kapının önünde bekler olmuşlardı; kız kardeşi odadan çıkar çıkmaz, odanın durumunu, Gregor'un ne yiyip içtiğini, bu kez nasıl davrandığını ve küçük de olsa bir iyileşme belirtisi gösterip göstermediğini bir bir anlatmak zorunda kalıyordu. Öte yandan annesi her seferinde daha bir istekle bir an önce Gregor'u görüp onunla konuşmak istediğini söylüyor, ama babasıyla kız kardeşi, Gregor'un dikkatle dinleyip tümüyle onayladığı akla yatkın nedenler öne sürerek annesini içeri girmekten alıkoyuyorlardı. Sonraları onu güç kullanarak engellemeye çalışmak zorunda kaldılar; annesi, "N'olur bırakın beni, Gregor'a gideyim, benim talihsiz oğlum! Onun yanına gitmek zorundayım!" diye bağırdıkça, Gregor da hakikaten onu içeri bıraksalar, her gün olmasa bile en azından haftada bir kere bunu yapsalar iyi olur diye düşünüyordu; annesi elbette her şeyi, bütün cesaretine rağmen ne de olsa hâlâ bir çocuk olan ve aslında böyle zor bir görevi belki de çocuksu havailiği yüzünden üstlenmiş bulunan kız kardeşinden çok daha iyi kavrardı.

Gregor'un annesini görme isteği kısa zamanda yerine geldi. Gregor, tamamen annesine ve babasına duyduğu saygıdan, gündüzleri pencereden bakmaktan vazgeçmişti; birkaç metrekarelik döşemenin üstünde de fazla sürünemiyordu, zaten geceyi sakin sakin yatarak geçirmeye bile zor katlanıyordu. Hem yemek yemek de artık ona zevk veren bir şey olmaktan çıkmıştı çoktan. Böylelikle Gregor, eğlence olsun diye duvarlarda ve tavanda gezinmeyi alışkanlık haline getirdi. Özellikle tavanda öylece asılıp durmaya bayılıyordu; bu, zeminde yatıp kalmaktan çok farklı bir şeydi. Orada daha rahat nefes alınıyordu; tavandayken vücudunda hafif bir titreşim hissediyordu ve yukarda olduğu sürece ona neredeyse mutluluk veren bu eğlence sırasında, bazen kendisini bile şaşkına çevirecek şekilde kendini aşağı koyverip zemine çakıldığı oluyordu. Ama artık vücuduna eskisine oranla çok daha fazla hâkimdi ve bu kadar yüksekten düştüğü halde hiçbir zarar görmüyordu. Gregor, sürünürken vücudunun salgıladığı yapışkan maddenin izini orada burada bıraktığı için, kız kardeşi onun icat ettiği bu yeni eğlenceyi çabucak fark edip Gregor'un bu sürünme işini mümkün olduğu kadar kolaylaştırmak amacıyla, ona engel olan mobilyaları, öncelikle de sandığı ve yazı masasını ayak altından kaldırmayı kafasına koydu. Gelgelelim bunu tek başına yapmaya gücü yetmezdi, babasından yardım istemeye de çekiniyordu; öte yandan hizmetçinin yardıma gelmek

istemeyeceği zaten belliydi; gerçi on altı yaşlarındaki bu genç kız, eski hizmetçinin gidişinden beri sabırla dayanmıştı ama mutfak kapısını sürekli kilitli tutmak ve sadece özellikle çağrıldığı durumlarda açmak için izin istemişti; hal böyle olunca da, bir gün babası evde yokken annesini yardıma çağırmaktan başka çaresi kalmamıştı kız kardeşinin. Anne sevinç çığlıkları atarak geldi, ama tam Gregor'un kapısının önünde, sanki bir anda dilini yutmuş gibi susup kaldı. Kız kardeşi odada her şeyin yolunda gidip gitmediğine baktıktan sonra annesini içeri aldı. Gregor çarşafı büyük bir telaşla daha da aşağı indirdi ve katmanlar, kıvrımlar oluşmasını sağladı; öyle ki, bütünüyle bakıldığında çarşaf gerçekten de tamamen gelişigüzel şekilde kanepenin üzerine atılmış gibi görünüyordu. Bu kez çarşafın altından çevreyi gözetlemeye kalkışmadı Gregor; bu ilk seferde annesini görme isteğine gem vurdu ve onun kalkıp gelmiş olmasına sevinmekle yetindi yalnızca. Kız kardeşinin, "Gel, gel! Onu görmeyeceğiz," dediğini işitti; anlaşılan annesini elinden tutmuş odaya sokuyordu kız kardeşi. Sonra, bu iki güçsüz kadının, hiç de hafif sayılmayacak sandığı yerinden oynatırken çıkardıkları seslere ve kız kardeşinin hâlâ –annesinin, kendini zorlayacağı düşüncesiyle ona yaptığı uyarılara kulak asmadan– işin ağır kısmını üstlenmek isteyişine kulak misafiri oldu. Bu iş epeyce bir zaman aldı. Daha on beş dakika bile geçmeden annesi, yapılacak en iyi şeyin sandığı bulunduğu yerde bırakmak olacağını söyledi. Bir kere sandık çok ağırdı; babası dönmeden işi bitiremeyeceklerdi ve odanın ortasında bırakacakları sandık, Gregor'a engel olmaktan başka bir şeye yaramayacaktı; ayrıca bu mobilyaların çıkartılmasının Gregor'a gerçekten de bir iyilik olup olmayacağı kuşkuluydu. Gregor'un kulak misafiri olduğu üzere, annesine hiç de öyle gelmiyordu; söylediğine göre bu boş duvarların görüntüsü annesinin kalbini fena halde sızlatıyordu ve Gregor, bu mobilyalara epeydir alıştığı için, bomboş odasında kendini terk edilmiş hissedeceğine göre, neden onun yüreğini de sızlatmasındı ki? "Hem böyle yapmamız," dedi annesi, konumunu tam olarak bilmediği Gregor'un, söylediklerinden sesini bile tanıyamamasını sağlamak için –ki aslında Gregor'un konuşulanları anlamadığından emindi– her zamanki gibi fısıltıyla konuşuyordu, "öyle değil mi yani, mobilyaları çıkarmamız, onun iyileşmesinden umudumuzu kestiğimiz ve onu acımasızca kendi yalnızlığına terk etmiş olduğumuz anlamına gelmez mi? Sanırım, Gregor aramıza geri döndüğünde her şeyi olduğu gibi bulsun ve aradan geçen zamanı daha kolay unutsun diye, odayı eski haline getirmek yapabileceğimiz en iyi şey," diyerek de sözünü bağladı.

Annesinin bu sözlerine kulak kabartan Gregor, insanlarla iletişimde dolaysız konuşmaların eksikliğinin, aile içinde sürdürdüğü tekdüze yaşayışla da birleşerek, son iki ay içerisinde aklını başından almış olması gerektiğini anladı; yoksa, odasının boşaltılması konusundaki bu istekliliğini kendine başka türlü açıklayamazdı. Ata mirası mobilyalarla rahatça döşenmiş bu sıcacık odayı, belki içinde istediği yönde sürünebileceği –ama buna karşılık, bir insan olarak bütün geçmişini bir anda gömmeyi de göze alarak– bir ine çevirmek istiyor olması mümkün müydü gerçekten de? Aslına bakılırsa, daha şimdiden yaklaşmıştı bu noktaya; bunları düşünürken, annesinin uzun zamandır işitmediği sesi onu silkip sarsarak kendine getirdi. Hiçbir şey kaldırılmamalıydı; hepsi kalacaktı; mobilyaların kendisinin şu anki durumu üzerinde bıraktıkları olumlu etkilerden yoksun kalmamalıydı. Hem onun anlamsızca sağa sola sürünmelerine engel oluyorlarsa da, bunun bir sakıncası yoktu; aksine bu durum onun lehineydi.

Ama ne yazık ki kız kardeşinin bu konudaki düşünceleri farklıydı; Gregor'la ilgili sorunlar üzerine konuşulurken, anne babasının karşısına –pek de haksız sayılmayacak nedenlerden ötürü– bir bilirkişi olarak çıkmaya alıştırmıştı kendini. Dolayısıyla şimdi de annesinin bu teklifi, onun ilkin planladığı gibi sadece sandık ile yazı masasının değil, vazgeçilmesi mümkün olmayan kanepe hariç, diğer bütün eşyaların odadan çıkarılması konusunda diretmesi için yeterli neden oluşturmuştu. Kız kardeşinin böyle bir kanaate varmasını sağlayan, sadece çocuksu inadı ve son zamanlarda hiç beklenmedik bir şekilde ve güçlükle

edindiği özgüveni değildi; aslında Gregor'un sürünme işlerinin gerçekten de daha geniş bir alan gerektirdiğini ve ayrıca da mobilyaları, anlaşıldığı kadarıyla hiç kullanmadığını gözlemlemişti. Ama belki de yaşıtı olan diğer kızlardaki, kendine her fırsatta doyum arayan o hayalperestliğin de bu işte parmağı vardı ve Grete, bu hayalperestliğin etkisine kapılarak Gregor'un durumunu olduğundan da korkunç göstermek, böylece de ona her zamankinden daha fazla iyilik yapma olanağına kavuşmak istiyordu. Ne de olsa Gregor'un tek başına hüküm sürdüğü, salt duvarlardan oluşan bir odadan içeriye adım atmaya Grete'den başka hiç kimse cesaret edemezdi.

Böylece kız kardeşi, bu odada hissettiği şiddetli tedirginlik yüzünden de kararsız görünen annesinin söylediği sözlerin, kararını etkilemesine izin vermedi; annesi de bir süre sonra sustu ve kız kardeşine eşyaların dışarı çıkartılmasında elinden geldiğince yardım etmeye koyuldu. Eh, gerekirse Gregor sandıksız yapabilirdi, ama yazı masası mutlaka kalmalıydı. Gregor, annesi ve kız kardeşi ahlaya oflaya sürükleyerek götürdükleri sandıkla dışarı çıkar çıkmaz, nasıl etse de masanın odada kalmasını sağlayabilse diye bir bakmak için, kanepenin altından başını uzattı. Ama şans bu ya, odaya ilk dönen annesi oldu; bu sırada kız kardeşi, bitişik odada sandığı kucaklamış, tabii ki yerinden bile kımıldatamadan, sağa sola oynatmakla meşguldü. Fakat annesi Gregor'un görüntüsüne alışık değildi ve Gregor annesinin hastalanmasına sebep olabilirdi; bu yüzden, korkuyla gerisin geri kaçarak kanepenin altındaki en dip noktaya kadar çekildi, ama çarşafın bir parça oynamasını engelleyecek zamanı bulamamıştı ve bu kadarı da annesinin dikkatini çekmeye yetti. Annesi bir an duraksadı, bir süre bekledikten sonra dönüp Grete'nin yanına gitti.

Her ne kadar Gregor ortada abartılacak bir şey olmadığını, sadece birkaç eşyanın yerinin değiştirildiğini ikide bir kendine hatırlatıyorduysa da, annesi ile kız kardeşinin şu gidip gelmelerinin, odalarda birbirlerine seslenişlerinin, eşyaların döşemenin üzerinde oynatılırken çıkardıkları cazırtıların, dört bir yandan büyüyerek üzerine çullanan bir karmaşa etkisi yarattığını kendine itiraf etmek zorunda kaldı ve başıyla ayaklarını istediği kadar vücuduna yapıştırsın, karnını istediği kadar döşemeye bastırsın, bu duruma uzun süre dayanamayacağını içinden geçirmeden edemedi. Odasını gözünün önünde boşaltıyorlar, sevdiği bütün eşyaları alıp götürüyorlardı; kıl testereyle diğer aletlerin bulunduğu sandığı çıkarmışlardı bile, şimdi de sıra, ayaklarından yere sımsıkı sabitlenmiş olan ve onun, ticaret akademisi öğrencisi, ortaokul öğrencisi, hatta ilkokul öğrencisiyken başında oturup çalıştığı yazı masasını sökmeye gelmişti; ama artık, odadaki varlığını neredeyse tamamen unuttuğu annesiyle kız kardeşinin –bitkinlikten artık konuşmadan çalışıyorlardı ve duyulan tek şey, döşeme üzerine basan ayakların ağır ve hantal sesiydi– ne ölçüde iyi niyetli olduklarını anlamak için harcayacak zamanı kalmamıştı.

Annesi ve kız kardeşi biraz dinlenmek için bitişik odadaki yazı masasına yaslanmış duruyorlarken Gregor ani bir hareketle dışarıya doğru atıldı; ilk olarak neyi kurtarması gerektiğini bilemediği için dört kere yönünü değiştirdikten sonra, ansızın, çıplak duvarda asılı duran, kürklere bürünmüş kadın resmi takıldı gözüne; alelacele duvara tırmanıp cama sımsıkı tutundu; cam, sıcak karnına iyi gelmişti. Artık vücuduyla tamamen kapladığı bu resmi kimse elinden alamazdı en azından. Kadınların odaya dönüşlerini izlemek için başını salonun kapısına doğru çevirdi.

Dinlenmeye fazla vakit ayırmayı kendilerine çok görmüş, hemen çıkıp gelmişlerdi kadınlar; Grete kolunu annesinin beline dolamış, onu neredeyse taşıyor gibiydi. "Evet hangisiyle devam ediyoruz?" dedi Grete ve çevresine bakındı. Ansızın duvarda asılı duran Gregor'un bakışlarıyla kesişti bakışları. Kız kardeşi belki de sadece annesinin de odada oluşunu hesaba katarak soğukkanlılığını korumaya çalıştı, onun etrafa göz gezdirmesine engel olabilmek için yüzünü annesine çevirdi; fazla düşünmeden ve de titrek bir sesle, "Hadi gel, biz en iyisi salonda biraz daha oturalım seninle ha?" dedi. Gregor, kız kardeşinin

amacının ne olduğunu gayet iyi biliyordu; önce annesini güvenli bir yere götürecek, sonra da gelip onu duvardan kovalayacaktı. Eh, denesindi bakalım! Gregor resmin üzerinde oturuyordu ve onu vermeyecekti; resimden vazgeçeceğine Grete'nin suratına atlamayı tercih ederdi.

Ama annesini tedirgin eden asıl şey de gene Grete'nin sözleri olmuştu; birden annesi kenara çekildi, çiçek desenli duvar kâğıdının üzerindeki devasa kahverengi leke gözüne ilişmişti; gördüğü şeyin gerçekte Gregor olduğunun bile bilincine varmadan, pürüzlü bir sesle, "Aman Tanrım! Aman Tanrım!" diye çığlık çığlığa bağırmaya başladı ve ardından da, sanki her şeyden vazgeçmiş gibi kanepeye yığılıp kaldı. "Bana bak, Gregor!" dedi kız kardeşi yumruğu havada, tehditkâr bir sesle; bu sözler, Gregor'un dönüşümünden bu yana, kız kardeşinin kendisine doğrudan yönelttiği ilk sözlerdi. Sonra, annesini ayıltabilecek bir esans getirmek için yan odaya koştu kız kardeşi. Gregor da annesine yardım etmek istiyordu –resmi kurtarmaya hâlâ vakit vardı nasıl olsa– gelgelelim cama sımsıkı yapışmıştı ve kendini oradan kurtarabilmek için epey bir güç harcaması gerekti; sonra, sanki kız kardeşine eski zamanlarda olduğu gibi bir tavsiyede bulunabilecekmişçesine yan odaya doğru ilerledi; fakat yapabildiği tek şey, onun arkasında öylece dikilmek oldu; üstüne üstlük, kız kardeşi şişeleri karıştırırken arkasını döndüğünde, bir de onun korkmasına sebep oldu; bir şişe yere düştü ve kırıldı; cam parçacıklarından biri Gregor'un yüzünde bir yara açtı; yakıcı bir sıvı Gregor'un yüzünden aşağı doğru süzülüyordu. Grete, daha fazla oyalanmadan, taşıyabileceği kadar şişe alıp annesinin yanına koştu; çıkarken de kapıyı ayağıyla iterek kapattı. Böylece Gregor ile –onun yüzünden belki de ölümle burun buruna gelmiş olan– annesi, birbirlerinden ayrılmışlardı; eğer annesinin yanında bulunmak zorunda olan kız kardeşini korkutup kaçırmak istemiyorsa kapıyı açmamalıydı Gregor. Şu anda beklemekten başka yapacağı bir şey yoktu. Kendi kendine yönelttiği suçlamalarla ve içi içini yiyerek sağa sola sürünmeye başladı; odada sürünmediği yer kalmadı, duvarlarda, mobilyalar üzerinde ve tavanda dolaştı, sonunda dönüp duranın kendisi değil de oda olduğu hissine kapılınca, umutsuz bir halde, orta yerde duran masanın üzerine yığılıp kaldı.

Aradan kısa bir süre geçtikten sonra, Gregor bitkin düşmüş yatarken etraf sessizdi; belki de bu sessizlik iyiye işaretti. Ansızın kapının zili çaldı. Hizmetçi kız mutfağında kilitli olduğundan Grete gidip açmak durumundaydı. Gelen babasıydı; söylediği ilk sözler, "Ne oldu?" olmuştu; anlaşılan Grete'nin yüz ifadesi yeterince belli ediyordu durumu. Kız kardeşi boğuk bir sesle cevap veriyordu; yüzünü babasının göğsüne bastırmış olmalıydı. "Annem baygınlık geçirdi, ama şimdi iyileşti biraz. Gregor odasından kaçtı da…" "Biliyordum böyle yapacağını," dedi babası, "kaç kere dedim size, ama siz kadınlar laf dinlemezsiniz ki!" Gregor, babasının, kendisine böyle kısa bir konuşmayla aktarılan haberi, kendisinin kaba kuvvet kullanmak suretiyle kötü bir şeyler yaptığı şeklinde yanlış yorumladığını hemen anlamıştı. Bu yüzden babasını yumuşatmaya çalışması gerektiğini biliyordu; çünkü durumu açıklayacak ne vakti, ne de imkânı vardı. Hızla odasının kapısına sığındı ve babası bitişik odadan gelir gelmez, Gregor'un uslu uslu odasına gitmek üzere olduğunu ve kendisini itip sürerek odasına tıkmanın gerekli olmadığını, kapı açılır açılmaz zaten kendiliğinden içeri girip gözden kaybolacağını anlasın diye de, kapıya sımsıkı yapıştı.

Fakat babası bu türden incelikleri algılayacak bir ruh hali içinde değildi. "Bak sen," dedi babası odaya girer girmez, hem kızgın hem de memnun bir sesle. Gregor başını kapıdan çekip babasına doğru kaldırdı. Babasını karşısında bu şekilde dikilmiş dururken gerçekten de hiç tasarlamamıştı kafasında; son zamanlarda geliştirdiği şu yeni sağda solda sürünme eğlencesi yüzünden, evin geri kalanında olan olayları eskisi gibi takip etmeyi ihmal eder olmuştu; aslında şartların değişmiş olması olasılığına karşı hazır bulunması gerekirdi. Ama her şeye rağmen, evet her şeye rağmen, bu karşısında duran baba, aynı baba mıydı gerçekten? Eskiden, Gregor bir iş gezisinden eve döndüğü akşamlarda, bitkin halde yatağa gömülmüş bulduğu o adamla aynı kişi miydi bu karşısındaki? Geri dönüşlerinde kendisini, üzerinde

ropdöşambrla koltukta oturur halde karşılayan, doğrulup kalkmaya hali olmadığı için sevincini belli etmek üzere ancak kollarını kaldırabilen, yılın birkaç pazar günü ve bayram günlerinde hep beraber çıktıkları gezintilerde zaten yavaş yürüyen Gregor ile annesinin arasında, paltosuna sarınmış, bastonunu sakına sakına yere bastırarak, onlardan daha da yavaş bir tempoyla ilerlemeye çalışan ve bir şey söylemek istediğinde –neredeyse her seferinde– olduğu yerde durup yanındakileri çevresine toplayan adamla aynı kişi miydi bu? Oysa şimdi karşısında dimdik duruyordu; bankalarda çalışan müstahdemler gibi, vücudunu sımsıkı saran, yaldızlı düğmeleri olan bir üniforma giymişti. Ceketinin kaskatı ve dik yakasının üstünden katmerli, iri çenesi sarkıyor, fırça gibi kaşlarının altındaki kara gözlerden, zinde ve dikkatli bakışlar fışkırıyordu. Başka zamanlarda hep dağınık duran ak saçları, kılı kırk yaran bir özenle tepeden ikiye ayrılmış, yukarıdan aşağı doğru taranmıştı. Muhtemelen bir bankanın isminin baş harfleri işlenmiş yaldızlı kasketini, bütün odayı dolaşan bir yay çizdirerek kanepenin üzerine fırlattı ve bir yandan da, üniformasının etekleri arkada uçuşarak, elleri cebinde, kaşları çatık, kızgın bir yüz ifadesiyle Gregor'un üzerine yürüdü. Galiba ne yapacağını kendi de pek bilmiyordu; gene de adımlarını, alışılmadık şekilde ayaklarını kaldırarak atıyordu ve Gregor onun çizme tabanlarının devasa büyüklüğüne şaşıp kalmıştı. Buna rağmen kendini bunlarla fazla oyalamadı; ne de olsa, yeni hayatının daha ilk gününden beri babasının, kendisine karşı en sert şekilde yaklaşılması gerektiği düşüncesine sahip olduğunu biliyordu. Ve böylece babasının önünde gerileyerek kaçtı, babası durunca o da duruyor, babası hareket edince ise tekrar harekete geçiyordu; bu böyle bir süre devam etti ve öyle kayda değer bir şey olmaksızın, odanın içinde birçok kez dolandılar; hatta tempodaki yavaşlıktan ötürü, olan biten hiç de bir kovalamacaya benzemiyordu. Gregor da, sığınmak amacıyla duvara tırmanmak ya da tavana çıkmak gibi bir davranışın babası tarafından ciddi bir kötü niyet belirtisi olarak yorumlanabileceğinden çekinerek, döşemenin üzerinde kaldı. Ne var ki Gregor böyle bir koşuşturmaya bile uzun süre dayanamayacak durumda olduğunu da kendine itiraf etmek zorundaydı; çünkü babasının attığı tek bir adıma karşılık o, peş peşe bir sürü hareket yapmak zorunda kalıyordu. Nefes darlığı çoktan kendini göstermeye başlamıştı –gerçi öteden beri pek öyle güvenilir ciğerlere sahip olduğu söylenemezdi ya. İşte Gregor bütün gücünü koşmak üzere saklamak için, durduğu yerde –gözlerini neredeyse hiç açmadan– sendelerken, yaşadığı şaşkınlık yüzünden, koşmak dışında bir kurtuluşu aklından bile geçirmiyordu; titiz bir oymacılıkla işlenmiş olan mobilyaların köşeleri ve sivri uçları bir engel oluştursalar bile, gene de duvarlara sığınabileceğini neredeyse tamamen unutmuştu Gregor; tam o anda, hafifçe fırlatılmış bir cisim yanı başına düştü ve önüne doğru yuvarlandı. Bir elmaydı bu; hemen ardından bir tane daha geldi; Gregor şaşkınlıktan olduğu yerde donakaldı. Artık koşmak da işe yaramazdı, çünkü babası onu elma bombardımanına tutmayı kafasına koymuşa benziyordu. Büfenin üzerindeki meyvelikten kaptığı elmalarla ceplerini doldurmuş, doğru dürüst nişan bile almadan elmaları saydırıyordu. Kırmızı küçük elmalar elektronlar gibi yerde yuvarlanıyor, birbirlerine çarpıp duruyorlardı. Yavaşça atılmış bir elma Gregor'un sırtını sıyırıp geçti, herhangi bir zarar vermeden kayıp yere düştü. Ama hemen arkasından, öncekini takip eden bir başka elma Gregor'un bedenine işledi adeta; Gregor bu hiç beklenmedik şekilde gelen müthiş ağrıdan, konumunu değiştirerek kurtulabilecekmiş gibi ileriye doğru sürüklemek istedi bedenini; fakat kendini olduğu yerde çivilenmiş gibi hissederek, duyguları karmakarışık bir halde döşemenin üzerine serildi. Son anda odasının kapısının açıldığını, çığlıklar atan kız kardeşinin önü sıra annesinin telaşla koşup geldiğini gördü; üzerinde bir gömlek vardı sadece; çünkü kız kardeşi baygın durumdaki annesinin nefes almasını kolaylaştırmak için onun giysilerini çıkartmıştı; sonra Gregor, annesinin babasına doğru gidişini, kuşakları çözülmüş eteklerinin yolda peş peşe kayıp yere düşüşünü, annesinin bu eteklere takılıp tökezleyerek kendisini babasının kollarına atışını, babasıyla kucaklaşmasının nasıl da tam bir birlik ve beraberlik tablosu

çizdiğini –Gregor'un gözleri bundan sonrasını pek seçemez olmuştu– ellerini babasının boynuna dolayarak, Gregor'un hayatını bağışlaması için ona yalvarıp yakardığını gördü.

III

Gregor'un bir ayı aşkın bir süredir mustarip olduğu ağır yara –kimse saplandığı yerden çıkarmaya cesaret edemediği için, o elma bir hatıra gibi olduğu yerde, etin içinde gömülüp kalmıştı– üzücü ve tiksindirici görünümüne rağmen onun da ailenin bir ferdi olduğunu, ona düşman gözüyle bakılmaması gerektiğini, hatta ailede ona karşı duyulan bu tiksintinin bastırılıp, ona tahammül etme –evet yalnızca tahammül etme, daha fazlası değil– sorumlulukları bulunduğunu babasına bile hatırlatmış gibi görünüyordu.

Her ne kadar Gregor aldığı bu yara yüzünden hareket kabiliyetini belki de ebediyen kaybettiyse de ve şimdilik yaşlı bir malul gazi gibi, odasının bir ucundan diğerine ulaşmak için dakikalar harcamaya ihtiyaç duyuyorsa da –yükseklere tırmanması artık söz konusu bile olamazdı– durumundaki bu kötüleşmeyi telafi edebilecek bir şey kazandığını ve bunun, kaybettiklerinin yerini rahatlıkla tutabilecek nitelikte olduğunu düşünüyordu: Her akşam, kendisinin genelde bir iki saatten beri dikkatle gözetlediği salon kapısı açılıyor, salondan bakılınca seçilemeyecek kadar karanlık olan odasından, bütün aileyi, aydınlatılmış masanın etrafında otururken görebiliyor ve onların konuşmalarını –bir anlamda herkesin izni ve kabulüyle, yani artık eskisinden tamamen farklı bir şekilde– dinleyebiliyordu.

Gerçi artık bu konuşmalar, eskiden Gregor'un daracık otel odalarında kendini rutubetli yatağa attığı gecelerde hakiki bir özlemle aklından geçirdiği eski günlerin o canlı sohbetlerine benzemiyordu hiç. Şimdi genellikle pek sessizce gelişiyordu her şey. Babası akşam yemeğinden hemen sonra koltuğunda uyuyakalıyordu; annesiyle kız kardeşi arada bir birbirlerini daha sessiz olmaları için uyarıyorlardı; annesi lambanın ışığına iyice sokularak bir konfeksiyon mağazası için zarif giysiler dikiyor, kendine bir tezgâhtarlık işi bulmuş olan kız kardeşi, ileride daha iyi bir işe geçmek umuduyla akşamları stenografi ve Fransızca öğreniyordu. Babası arada bir uyanarak, sanki uyuyakaldığının farkında bile değilmiş gibi, annesine, "Amma dikiş diktin gene bugün," diyor, bu sırada annesi ve kız kardeşi birbirlerine yorgun gözlerle bakıp gülümserken, babası oracıkta tekrar uyuyakalıyordu.

Babası bir tür inatla, evdeyken de müstahdem üniformasını çıkarmaya yanaşmıyor, ropdöşambrı askılıkta asılı dururken, o adeta her daim hizmete hazırmış ve orda bile âmirinin sesini bekliyormuş gibi uyukluyordu. Dolayısıyla annesinin ve kız kardeşinin bütün çabalarına rağmen zaten yeni olmayan bu üniforma, eski temiz ve yıpranmamış halini daha baştan kaybetti; ve Gregor bütün geceler boyunca, bu yaşlı adamın içinde rahatsız halde olsa da mışıl mışıl uyuduğu, lekelerle dolu ve altın yaldızlı düğmeleri parıldayan üniformayı seyretti.

Saat onu vurur vurmaz annesi yumuşak sözlerle babasını uyandırarak yatağa gitmeye ikna etmenin

yollarını bulmaya çalışırdı; ne de olsa burası esaslı bir uyku uyunabilecek bir yer sayılmazdı –ki sabah saat altıda görevinin başında olması gereken babasının kesinlikle bu uykuya ihtiyacı vardı. Ama işte o, müstahdemliğe başladığından beri kendisini avucunun içine almış olan bir inatla, ikide bir uykuya dalmasına rağmen, masa başında bir süre daha kalmak için her seferinde diretiyor, yatağı koltuğa değişmeye de güçlükle ikna edilebiliyordu. Annesi ve kız kardeşi, arada bir yaptıkları küçük uyarılarla ne kadar üstüne giderlerse gitsinler işe yaramıyor, babası dakikalarca başını "hayır" anlamında ağır ağır iki yana sallıyor, gözleri kapalı, olduğu yerde kalıyordu. Annesi kolundan tutup çekiştiriyor, kulağına tatlı sözler fısıldıyor; kız kardeşi annesine yardım etmek için işini gücünü bir yana bırakıyor, ama bütün bunlar, babasına hiç kâr etmiyordu. Baba sadece koltuğuna daha da çok gömülüyordu. Gözlerini ancak, kadınlar kendisini koltuk altlarından kavrayınca açıyor, bir anneye bir kız kardeşe bakıyor ve her seferinde şunu söylüyordu: "Bu da hayat ha! Al sana yaşlılık günlerinin huzuru!" Ve bu iki kadından destek alarak, sanki kendi bedeni onun için en büyük yükmüş gibi ağır ağır kapıya kadar götürülmeye razı oluyor, kapıya varınca kadınlara gitmeleri için bir el işareti yapıyor, ama az sonra annesi elindeki dikişi, kız kardeşi de elindeki mürekkep kalemini telaşla bir kenara bırakıp ona yardım etmek üzere koştururlarken, o tek başına ilerlemeye çalışıyordu.

Çalışmaktan yıpranmış ve bitkin düşmüş bu ailede, kimin Gregor'la gerektiğinden fazla ilgilenecek vakti vardı ki? Ev için harcanan para gittikçe kısılıyordu; hizmetçiye yol vermek durumunda kalınmıştı. Başının etrafında dalgalanan ak saçlarıyla iri yarı, kemikli bir kadın ağır işleri görmek üzere sabahları ve akşamları geliyor, geri kalan işleri ise, o bir sürü dikiş işinin yanı sıra, annesi yapıyordu. Hatta Gregor'un bir akşam, satış fiyatları üzerinde konuşulurken öğrendiğine göre, eskiden annesinin ve kız kardeşinin özel günlerde ve bayramlarda taktığı bazı aile mücevherleri bile elden çıkarılmıştı. Ama en büyük yakınma konusu hâlâ, hali hazırdaki şartlara göre gereğinden büyük olan bu evden çıkamayışlarıydı; çıkamıyorlardı, çünkü hiç kimse Gregor'un bir başka mekâna nasıl taşınacağı konusunda bir çare düşünemiyordu. Öte yandan Gregor, bir taşınmayı engelleyen tek faktörün kendisi olmadığının da pekâlâ farkındaydı; ne de olsa birkaç hava deliği olan, uygun bir sandığın içinde rahatlıkla nakledilebilirdi; aileyi taşınmaktan alıkoyan asıl şey, daha çok, içinde bulundukları umutsuzluk ile, bütün akraba, eş dost çevresinde kimsenin başına gelmemiş bir felakete uğradıkları düşüncesiydi. Dünyanın yoksul insanlardan talep ettiği ne varsa, her şeyi yerine getiriyorlardı. Babası, bankadaki alt kademeden memurlara kahvaltılık alıp getiriyor, annesi, tanımadığı kimselerin çamaşırlarını dikmek için kendini helak ediyor, kız kardeşi ise müşterilerin emirlerini yerine getirmek için tezgâhın ardında oradan oraya koşturuyordu, ama aile daha fazlasına yetişemiyordu işte. Ve annesiyle kız kardeşi, babasını yatağa götürüp geri döndükten sonra işlerini bir kenara bırakıp bitişikteki odada neredeyse yanak yanağa birbirlerine sokularak oturduklarında ve sonra annesi, Gregor'un odasını göstererek, "Şu kapıyı kapatıver Grete!" dediğinde ve Gregor tekrar karanlıkta kaldığında, bitişikteki kadınların gözyaşları birbirine karıştığında ya da ağlamaksızın gözlerini öylece masaya diktiklerinde, Gregor'un sırtındaki yara da, adeta yeni açılmış gibi yeniden sızlamaya başlıyordu.

Gregor gecelerini ve gündüzlerini bir an olsun uyku yüzü görmeden geçiriyordu. Bazen, kapının bir sonraki açılışıyla, ailenin işlerini eskiden olduğu gibi tekrar bizzat ele almayı düşünüyordu; uzun bir aradan sonra yine, patron ve müdür, yardımcılar, çıraklar, aklı kıt odacı, başka mağazalarda çalışan iki-üç dost, bir taşra otelinden tanıdığı oda hizmetçisi, bir an belirip kaybolan tatlı bir anı, ciddiyetle ama hafiften kur yaptığı, şapkacı dükkânındaki kasadar kız: Bütün bunlar, yabancı ya da çoktan unutulup gitmiş kimselerin görüntüleriyle karışarak hayalinde beliriyordu; ama bu kimseler, ona ve ailesine yardım etmek şöyle dursun, tamamen ulaşılmaz kimselerdi ve Gregor onların ortadan kaybolmasından memnunluk

duyuyordu. Ama sonra birden ailenin derdine düşme havasından tamamıyla çıkıyor, kendisine iyi bakılmamasından dolayı içi öfkeyle doluyor, ayrıca canının ne isteyebileceği konusunda herhangi bir fikri olmamasına rağmen kilere nasıl ulaşabileceği ve oradan, aç olmasa da, payına düşeni nasıl alabileceği konusunda planlar yapıyordu. Kız kardeşi onun neleri daha çok sevebileceğini fazla önemsemeden, sabahları veya öğleyin işe gitmeden önce, akşam döndüğünde, yemeğin tadına bakılıp bakılmadığını, hatta –çoğunlukla olduğu gibi– dokunulmadığını bile umursamadan, bir süpürgeyle çekip alıvermek üzere, rasgele bir yiyeceği ayağıyla sürüyordu artık Gregor'un odasına. Artık hep akşamları hallettiği oda temizliği ise, bundan daha hızlı yapılamazdı. Kir izleri duvarlar boyunca uzanıyor, sağda solda yumak yumak olmuş tozlar ve çerçöp görülüyordu. İlk zamanlar kız kardeşi odaya geldiğinde, Gregor ona sitemde bulunduğunu belirtmek için odanın en pis noktasını bulup onu orada karşılar olmuştu. Ama anlaşılan bu gidişle, kız kardeşinin durumunda herhangi bir düzelme olmaksızın, bulunduğu yerde haftalarca kalacaktı; onun gibi kız kardeşi de ortalıktaki pisliği görüyordu ama galiba bu pisliğe dokunmamaya kararlıydı. Ancak aynı zamanda –son zamanlarda bütün ailede kendini belli eden– yepyeni bir duyarlılıkla Gregor'un odasının toplanması işini ısrarla sahiplenmekten de geri kalmıyordu. Bir defasında annesi, Gregor'un odasında dip köşe bir temizliğe girişmiş, bunu da ancak birkaç kova suyla başarabilmişti; ama aşırı rutubet sonucu Gregor hastalanmış, gönlü kırgın, kanepenin üstüne serilip kalmıştı; elbette bütün bunlara sebep olan annesi de cezasız kalmamıştı. Çünkü akşam olduğunda kız kardeşi Gregor'un odasındaki bu değişikliği hemen fark etmiş, son derece kırgın bir tavırla salona koşturmuş ve annesinin yalvarırcasına havaya kaldırdığı ellerine aldırış etmeden, anne babasının –babası korkuyla koltuğundan fırlamıştı elbette– dehşete kapılmasına ve çaresiz gözlerle bakakalmasına yol açan bir ağlama nöbetine tutulmuştu; ama sonunda harekete geçmişlerdi. Babası, sağ tarafında duran annesine, Gregor'un odasının temizliğini kız kardeşine bırakmadığı için sitem etmiş, buna karşılık, sol tarafında duran kız kardeşine de, bundan böyle Gregor'un odasını asla temizlememesi için bağırıp çağırarak talimat vermişti. Bu sırada annesi, gözü sinirden hiçbir şey görmeyen babasını yatak odasına doğru sürüklemenin yollarını ararken, kız kardeşi, hıçkırıklara boğulmuş, küçücük yumruklarıyla masayı dövmüştü. Gregor ise –kimse odasının kapısını kapatıp onu bu manzaradan ve gürültüden esirgemeyi akıl etmediği için– öfkeyle, yüksek perdeden ıslıksı sesler çıkarıp durmuştu.

Ama çalıştığı işten yorgun argın eve dönen kız kardeşi, Gregor'a eski özeniyle bakmaktan bıkmış olsa bile, annesinin bu işi onun yerine üstlenmesi gerekmezdi, ayrıca Gregor da ihmal edilmiş sayılmazdı. Çünkü evde bir hizmetçi vardı artık. Bu iri yarı, kemikli yapısı sayesinde nice badire atlatmış yaşlı dulun Gregor'dan tiksindiği filan yoktu. Öyle meraktan falan da değil, tamamen tesadüfen, bir gün Gregor'un odasının kapısını açmış ve kendisini kovalayan biri olmamasına rağmen afallamış halde odada sağa sola koşuşturmaya başlayan Gregor'u görünce, ellerini önünde kavuşturup hayretler içinde kalakalmıştı. O günden sonra her sabah ve her akşam, kapıyı şöyle bir aralayıp Gregor'a bakmaktan kendini alamaz oldu. Hatta ilk zamanlar, herhalde kendisinin dostça bulduğu sözlerle Gregor'a sesleniyor ve onu, "Gel bakayım buraya, seni ihtiyar bok böceği!" ya da, "Bak sen şu ihtiyar bok böceğinin hallerine!" diyerek yanına çağırıyordu. Gregor onun bu sözlerine hiçbir şekilde cevap vermiyor, sanki kapı hiç açılmamışçasına, yerinden bile kıpırdamıyordu. Bari bu hizmetçi olacak kadına, onu keyfine göre rahatsız edeceğine, odasını her gün temizlemesi tembih edilseydi ya! Bir gün sabahın erken saatlerinde Gregor –cama sertçe vuran şiddetli yağmur belki de baharın gelişini haber veriyordu– hizmetçi kadın gene bu tür konuşmalara başladığında öylesine kızdı ki, yavaşça ve takatsizce de olsa, saldırmaya niyetliymiş gibi kadına doğru yöneldi. Ama hizmetçi korkmak yerine, kapının yakınında duran bir sandalyeyi kapıp kaldırdı; bir karış açık duran ağzına bakılırsa, elindeki sandalyeyi Gregor'un sırtına indirmeden ağzını

kapamaya hiç niyeti olmadığı açıkça belliydi. Gregor tekrar arkasını dönerken ise, “Bu muydu yani, bu kadar mıydı yapacağın?” diyerek, sandalyeyi aldığı köşeye sakince geri koydu.

Gregor artık neredeyse hiçbir şey yemez olmuştu. Kendisi için hazırlanmış yemeğin önünden tesadüfen geçerken, öylesine, iş olsun diye ağzına bir lokma alıyor, çoğunlukla da saatlerce ağzında tuttuktan sonra lokmayı geri tükürüyordu. Önceleri, iştahını kapatan şeyin, odasının durumu karşısında hissettiği üzüntü olduğunu düşündü, oysa odasındaki bu tür değişikliklere çok çabuk alışmıştı. Başka bir yere yerleştirilemeyen eşyaların bu odaya tıkıştırılması alışıldık bir şey haline gelmişti ve evdeki odalardan biri üç beyefendiye kiraya verildiği için, bu tür eşyalar hayli çoktu. Bu ciddi beyefendiler –Gregor’un bir fırsatta kapı aralığından görüp tespit ettiğine göre üçü de sakallıydı– sadece kendi odalarında değil –mademki bu evin kiracısıydılar– bütün evde, özellikle de mutfakta, her şeyin düzenli ve yerli yerinde olmasına fazlasıyla önem veriyorlardı. İşe yaramaz, hele hele de pis öteberiye hiç tahammülleri yoktu. Üstelik, odalarında bulunan mobilyaların büyük bir bölümünü kendileri beraberlerinde getirmişlerdi. Bu yüzden, evdeki atsan atılmaz satsan satılmaz bir sürü eşya, artık fazlalık haline gelmişti. İşte bütün bu ıvır zıvır, Gregor’un odasını boyluyordu. Kül sandığı ile mutfaktaki çöp sandığı da bunlar arasındaydı. Her zaman telaş içinde olan hizmetçi kadın, o anda kullanılmayacak ne varsa alıp Gregor’un odasına fırlatıyordu; çok şükür ki Gregor çoğu kez sadece söz konusu eşyayı ve onu tutan eli görüyordu. Belki de hizmetçinin niyeti, fırsat ve zaman bulduğunda bunları odadan geri almak ya da hepsini birden kaldırıp atmaktı, fakat böyle bir şey asla olmadı ve eşyalar, Gregor bu ıvır zıvır arasında –önceleri sürünecek başka yer kalmamasından dolayı zorunlu olarak, ama sonraları, söz konusu gezintiler onu ciddi anlamda yorup üzüntüye sürüklese ve gezintilerden sonra saatlerce yerinden kımıldayamayacak hale gelse de– giderek artan bir hazla hareket ederken onların yerini değiştirmediği sürece, ilk fırlatıldıkları yerde kaldılar.

Bu kiracı beyler bazı akşam yemeklerini ortaklaşa kullanılan salonda yedikleri için, salonun kapısı kimi akşamlar kapalı tutuluyordu; ama Gregor kapının açık bırakılmasından çok kolay feragat etti, üstelik kapının açık kaldığı kimi akşamlar bile bu fırsattan yararlanmadı, hatta ailesi tarafından fark edilmeksizin odanın en karanlık köşesine çekilerek orada uzanıp yattı. Ama bir defasında hizmetçi kadın kapıyı biraz aralık bırakmıştı; kiracı beyler akşamleyin içeri girip ışığı yaktıklarında da kapı hâlâ açıktı. Eskiden babası, annesi ve Gregor’un hep birlikte yemek yedikleri masanın baş köşesine kuruldular, peçetelerini açıp çatal bıçaklarını ellerine aldılar. Annesi hemen elinde bir tabak etle kapıda göründü, hemen arkasından da elinde tepeleme patates dolu bir çanakla kız kardeşi. Yemekten yoğun bir buğu yükseliyordu. Kiracı beyler, yemeye başlamadan önce şöyle bir görmek için, önlerine getirilip konan tabakların üzerine eğildiler, sonra ortada oturan ve anlaşılan diğer ikisi üzerinde otorite sahibi olan üçüncü beyefendi nihayet, servis tabağındaki etten, gerçekten de yeterince pişip pişmediğini anlamak ve duruma göre mutfağa geri gönderilmesi gerekip gerekmediğine karar vermek üzere bir parça kesti. Beyefendi sonuçtan memnun kaldı, bunun üzerine Gregor’un olayı izleyen annesi ve kız kardeşi de rahat bir nefes alarak gülümsemeye başladılar.

Aile ise yemeği mutfakta yiyordu. Baba gene de ilkin mutfağa gitmek yerine, önce bir salona geçip, kasketi elinde masanın çevresinde bir tur atarken, eğilerek beyefendileri selamladı. Kiracı beyler hep birden ayağa kalkıp sakallarının arasından bir şeyler mırıldandılar. Yalnız kaldıklarında ise, mutlak bir sessizlik içinde yemeklerini yediler. Gregor’a tuhaf gelen ise, sofrada çıkan onca ses arasında, sanki yemek yiyebilmek için dişlere muhtaç olunduğunu, en güzel çenenin bile dişler olmaksızın hiçbir işe yaramayacağını adeta gözüne sokmak ister gibi, yemeği öğüten dişlerin seslerini ikide bir duymasıydı. “İştahım var tabii, ama böyle yiyecekler için değil,” diye söylendi Gregor huzursuzca. “Şuraya bak,

kiracılar karınlarını doyururken, ben açlıktan ölüyorum burada.”

Tam da o akşam Gregor’un kulağına –ne zamandır evde keman sesi duymadığını hatırladı– mutfak tarafından bir keman sesi geldi. Kiracı beyler yemeklerini yiyip bitirmiş, beylerden ortada oturanı bir gazete çıkarmış, diğer ikisine de birer sayfasını vermiş, hep beraber arkalarına yaslanmışlar, bir yandan sigaralarını tüttürürken bir yandan da gazetelerini okuyorlardı. Keman çalınmaya başladığını işitince kulak kabarttılar, ayağa kalktılar ve parmak uçlarına basa basa holün kapısına yaklaştılar; birbirlerine iyice sokularak orada durdular. Beylerin gelişi mutfaktan duyulmuş olmalıydı ki, Gregor babasının, “Acaba beyefendiler rahatsız mı oldular keman sesinden? Hemen susabilir,” deyişini duydu. “Tam tersine,” diye cevapladı beylerden, masada ortada oturanı, “acaba küçük hanım bizim yanımıza gelip, burada, odada çalmak istemez mi; hem burada daha rahat eder.” “Ah tabii,” dedi babası, sanki keman çalan kişi kendisiymiş gibi. Beyler tekrar salona çekilip beklemeye başladılar. Çok geçmeden babası elinde nota sehpasıyla, annesi notalarla, kız kardeşi de kemanla çıkageldiler. Kız kardeşi son derece sakin bir şekilde, çalmak için gereken hazırlıkları yapmaya koyuldu; daha önce evde hiç oda kiralamamış olan ve bu yüzden de kiracı beylere karşı gösterdikleri nezaketi biraz abartan annesi ve babası, kendi sandalyelerine oturmayı bile göze alamadılar. Babası sağ elini, önü kapalı üniformasının iki düğmesi arasındaki boşluğa sokmuş, kapıya yaslanmış duruyordu; annesi, beylerden biri onu buyur edince sandalyeye oturdu; ama sandalyeyi, beyefendinin o anda rastgele gösterdiği bir yere koyduğu için, salonun uzak bir köşesinde kalmıştı.

Kız kardeşi çalmaya başladı. Anne ve babası, her biri kendi köşesinden, dikkatle onun el hareketlerini izliyordu. Çalan kemanın cazibesine kapılan Gregor, her zamankinden biraz daha ileri çıkmayı göze almış, başını salonun kapısından içeri sokmuştu. Son zamanlarda, evdekilerin durumuna pek de saygı göstermiyor oluşu, onu hemen hiç şaşırtmadı; başkalarına gösterdiği saygı, onun eskiden gurur duyduğu bir şeydi. Oysa asıl şimdi, saklanıp gizlenmesi için daha çok neden vardı, çünkü odasının dört bir yanını saran ve en ufak bir harekette sağa sola uçuşan tozlar yüzünden, kendisi de tepeden tırnağa toza bulanmıştı; ipliklermiş, yok kıllarmış, yemek artıklarıymış, ortalıkta ne varsa hepsi, orasına burasına yapışmıştı ve onları gittiği yerlere taşıyıp götürüyordu; çevresindeki her şeye olan umursamazlığı yüzünden, eskisi gibi, gün içerisinde defalarca sırtüstü uzanıp halıya sürtünerek temizlenmeyi de bırakmıştı artık; ve bu haline rağmen, salonun tertemiz döşemesinin üzerinde sürünerek biraz ilerlemekten çekinmemişti.

Aslında kimsenin Gregor’un ne yaptığına baktığı filan da yoktu. Bütün aile çalan kemana dalmıştı. İlkin elleri pantolon ceplerinde, nota sehpasının arkasına –notaları görebilecek ve kuşkusuz kız kardeşini rahatsız edecek kadar– yaklaşmış olan beyler ise, kısa bir süre sonra, yarı işitilir bir sesle konuşarak, başları önlerine eğik halde, babanın kaygılı bakışları altında pencereye doğru çekildiler. Beylerin, enfes ya da eğlendirici bir keman müziği dinleme beklentilerinin düş kırıklığıyla sonuçlandığı, bütün bu gösteriden bıktıkları ve rahatlarının bozuluyor oluşuna sadece nezaketen katlandıkları, fazlasıyla belirgindi. Özellikle sigaralarının dumanını ağızlarından ve burunlarından havaya üfleyiş tarzları, içinde bulundukları gergin ruh halini ele veriyordu. Oysa ne güzel çalıyordu kız kardeşi. Başı yana eğilmiş, gözleri, yoklayarak ve mahzun, notaları takip ediyordu. Gregor sürünerek biraz daha ilerledi ve belki kız kardeşiyle göz göze gelebilir umuduyla başını iyice yere indirdi. Müzik onu bu kadar etkisi altına aldığına göre, bir hayvan sayılabilir miydi? Özlemini çektiği, o bulamadığı, bilinmedik besine giden yolun nihayet gözüktüğü fikrine kapıldı o an. Sürünerek kız kardeşinin dibine kadar sokulup onu kolundan çekerek, kemanını alıp kendisiyle birlikte odaya gelmeye ikna etmeye karar verdi; çünkü salondakilerden hiçbiri, kendisinin yapabileceği şekilde, onun keman çalışının hakkını veremezdi. Kız kardeşini bir daha

odasından dışarı salmayacaktı, en azından hayatta olduğu sürece; korkunç görünümü ilk defa işine yarayacaktı; odasının bütün kapılarına aynı anda yetişecek ve muhtemel saldırıları tıslayarak geri püskürtecekti; ama kız kardeşi zorla değil kendi rızasıyla onun yanında kalacaktı; kanepede yanı başında oturacak, onu duyabilmek için aşağıya doğru eğilecek, Gregor da ona, kendisini konservatuara göndermeye kesin kararlı olduğunu ve bunu, arada başına gelen şu talihsizlik olmasa, daha geçen Noel'de –Noel geçmiş miydi sahiden?– yapılacak herhangi bir itiraza kulak asmadan herkese söylemeyi düşündüğünü açıklayacaktı. Bu açıklamadan sonra kız kardeşi duygulanarak gözyaşlarına boğulacak ve Gregor kız kardeşinin omuzlarının hizasına kadar doğrulup kalkarak onu, bir mağazada çalışmaya başladığı günden beri yakalık ya da eşarp takmadığı boynundan öpecekti.

Kiracı beylerden ortada olanı, "Bay Samsa!" diye seslendi babasına ve başka bir şey söylemeye gerek duymadan, ilerden ağır ağır yaklaşan Gregor'u gösterdi başparmağıyla işaret ederek. Keman sustu; kiracı beylerden ortada olan, önce başını sallayarak arkadaşlarına gülümsedi, sonra tekrar dönüp Gregor'a baktı. Babası ise, önce Gregor'u kovalamaktansa, ilk iş olarak kiracı beyleri yatıştırmayı daha zorunlu bulmuş gibi görünüyordu, oysa beylerin telaşa kapıldıkları falan yoktu, hatta Gregor keman dinlemekten daha eğlenceli gelmişti onlara. Babası telaşla beylerin yanına gitmiş, kollarını açarak onları odalarına yollamaya, aynı zamanda da gövdesini siper ederek Gregor'u görmelerini engellemeye çalışıyordu. Beyler o anda –babasının bu davranışına mı, yoksa Gregor gibi bir oda komşusuna sahip olduklarını şimdiye kadar fark etmemelerine ve bunu yeni kavramakta olduklarına mı içerledikleri belli olmasa da– gerçekten de biraz kızdılar. Babasından bir açıklama talebinde bulunurken, bir yandan da ellerini kollarını oynatıp huzursuzca sakallarını çekiştirdiler ve sonra yavaş yavaş uzaklaşıp odalarına doğru yöneldiler. Bu sırada kız kardeşi, kemanla çaldığı parçayı ansızın kesmesiyle birlikte içine sürüklendiği yitiklik duygusundan sıyrıldı, bir süre öylece sarkan ellerinde kemanı ve yayı tuttu ve sanki hâlâ çalıyormuş gibi notalara baktıktan sonra aniden fırlayıp kemanı, nefes darlığı yüzünden hızla çalışan akciğerleriyle hâlâ sandalyesinde oturan annesinin kucağına bırakıp, babasının zorlamasıyla kiracı beylerin gitgide daha hızlı yaklaştıkları bitişik odaya geçti. Kız kardeşinin marifetli elleri altında, yataklardaki yastık ve yorganların nasıl havalarda uçuştuğu ve bir düzene girdiği görülebiliyordu. Daha beyler odaya ulaşmadan, kız kardeşi yatakları yapmış ve odadan dışarı süzülmüştü. Babası da, kendine özgü inadına öyle bir kapılmıştı ki yine, kiracılarına her halükârda göstermekle yükümlü olduğu saygıyı tamamen unutmuşa benziyordu; onları, beylerden ortada olanı odanın kapısında ayağını gürültüyle yere vurup olduğu yerde durdurana kadar, geri geri gitmeye zorladı habire. Beyefendi elini havaya kaldırdı ve bakışlarını annesiyle kız kardeşi arasında gezdirerek, "Ben," diye söze başladı, "bu evde ve bu ailede hüküm süren iğrenç koşulları ve ilişkileri göz önünde bulundurarak…" –burada sözlerine bir ara verip yere tükürdü– "odamı derhal boşaltacağım. Burada kaldığım günler için de tek kuruş ödemeyeceğim elbette; aksine –hiç şüpheniz olmasın– kolaylıkla neden bulabileceğim bir tazminat talebiyle karşınıza çıkıp çıkmayacağımı da bir kez daha düşüneceğim." Sonra sustu ve bir şey bekliyormuş gibi öylece önüne baktı. Gerçekten diğer iki arkadaşı da hemen atıldılar: "Biz de hemen odayı boşaltacağız." Bunun üzerine adam kapının kolunu yakaladı ve kapıyı güm diye çarptı.

Babası yalpalayarak, elleriyle sağını solunu yoklayarak koltuğuna döndü ve koltuğun üzerine yığılıp kaldı; her zamanki akşam uykusunu uyuyor gibi görünse de, gerekli destekten yoksun başının öne arkaya sallanışından, kesinlikle uyumadığı anlaşılıyordu. Bütün bu süre boyunca, Gregor kiracı beylerin kendisini fark ettiği noktada kımıldamadan kaldı. Planının başarısızlıkla sonuçlanmış olmasının getirdiği hayal kırıklığı veya belki de uzun süren açlığın getirdiği halsizlik, hareket etmesini tamamen imkânsız kılmıştı. Bir an sonra her şeyin başına yıkılacağından az çok emin olarak, korkuyla beklemeye başladı.

Annesinin titreyen parmakları arasından kayıp kucağından yere düşen kemanın yerde bir süre yankılanan sesi bile onu irkiltmedi.

“Sevgili anneciğim, sevgili babacığım,” diye söze başladı kız kardeşi, konuşmasına giriş olsun diye elini masaya vurarak, “bu böyle gitmez. Belki siz farkında değilsiniz ama ben farkındayım. Bu canavarın önünde kardeşimin ismini telaffuz etmek istemiyorum, bu yüzden şu şekilde dile getireceğim: Bu belayı başımızdan atmanın bir yolunu bulmaya çalışmak zorundayız. Ona bakmak ve katlanmak için, bir insanın yapabileceği ne varsa, her şeyi yaptık; inanıyorum ki bu konuda hiç kimse bize en ufak bir suçlamada bulunamaz.”

“Yerden göğe kadar hakkı var kızın,” diye söylendi babası kendi kendine. Nefes almakta hâlâ güçlük çeken annesi ise, elini ağzına siper ederek, gözleri yuvalarından fırlamış halde, delirmiş gibi bir yüz ifadesiyle boğuk boğuk öksürmeye başladı.

Kız kardeşi telaşla annesinin yanına koştu ve elini onun alnına koydu. Kız kardeşinin sözleriyle, babasının zihninde daha belirgin bir fikir uyanmışa benziyordu; oturduğu yerde doğruldu; kiracı beylerin akşam yemeğinden masada kalmış tabaklar arasında müstahdem kasketiyle oynuyor, arada bir de, olduğu yerde kımıldamadan duran Gregor’a bakıyordu.

“Onu başımızdan atmanın bir yolunu bulmalıyız,” dedi kız kardeşi bu kez sadece babasına dönerek, çünkü annesi, öksürmekten herhangi bir şey duyacak halde değildi. “Aksi takdirde ikinizi de mezara yollayacak. Biz böyle canımızı dişimize takıp çalışmak zorundayken, bir de evdeki bu sonu gelmez işkenceye katlanamayız! Ben de tükendim artık.” Bunları söyledikten sonra hüngür hüngür ağlamaya başladı; gözlerinden akan yaşlar, aşağıya annesinin yüzüne damlıyor, o da mekanik el hareketleriyle bu gözyaşlarını silip kuruluyordu.

Merhametli bir ses tonu ve belirgin bir anlayışlılık ifadesiyle, “Peki ama yavrucuğum, elden ne gelir ki?” dedi babası. Kız kardeşi, ağlamaya başlamadan önceki kendinden eminliğinin yerini alan ve ağladığı sırada onu ele geçiren çaresizlik duygusunun bir işareti olarak, sadece omuzlarını silkti.

“Bari bizi anlayabilseydi,” dedi babası biraz da soru sorarcasına; kız kardeşi gözyaşları arasında, böyle bir şeyin söz konusu bile olmayacağını belirtmek üzere hızlı bir el hareketi yaptı.

“Bari bizi anlayabilseydi,” diye tekrarladı babası ve sonra gözlerini yumarak, kız kardeşinin böyle bir şeyin imkânsız olduğu yönündeki fikrine katıldığını belirtti. “Belki o zaman bir uzlaşmaya varabilirdik. Fakat bu şartlar altında…”

“Gidecek!” diye bağırdı kız kardeşi. “Tek çare bu baba. Tek yapman gereken, o ‘şey’in Gregor olduğu fikrinden kendini kurtarmak. Mutsuzluğumuzun asıl nedeni, bunca zaman onun Gregor olduğuna inanmamız zaten. O ‘şey’, nasıl Gregor olabilir ki? Eğer o Gregor olsaydı, insanların böyle bir hayvanla yaşamasının imkânsız olduğunu çoktan kabul edip kendiliğinden çeker giderdi. Gerçi böyle bir durumda bir kardeşten yoksun kalırdık ama en azından hayatımıza devam edebilir, onun anısını da içimizde tertemiz, onurla korurduk. Oysa şimdi bu hayvan peşimizi bırakmıyor, kiracılarımızı kaçırıyor, herhalde bütün evi ele geçirip bizi sokağa atmak istiyor. Baksana şuna baba!” diye haykırdı birden kız kardeşi, “Gene başladı işte!” Hatta, Gregor’un hiçbir şekilde anlam veremediği ani bir korkuyla, sanki Gregor’un yanında durmaktansa, annesini kurban etmeyi göze almış gibi sandalyesini itip ayağa fırladı ve bu davranışından heyecana kapılıp ayağa kalkarak onu korumak istercesine kollarını yarı yarıya havaya kaldıran babasının arkasına sığındı.

Halbuki Gregor’un kimseyi, hele de kız kardeşini korkutmak aklının ucundan bile geçmemişti. O sadece odasına geri gitmek üzere dönmeye başlamıştı; içinde bulunduğu acı verici durum yüzünden güçlükle gerçekleştirebildiği bu hareketi mümkün kılabilmek için, başını pek çok kez kaldırıp yere vurarak dönüş

hareketine yardımcı olması gerektiğinden, dönüşü fazla dikkat çekici bir şekilde gelişmişti. Durup çevresine bakındı. İyi niyeti fark edilmişe benziyordu; az önce olanlar anlık bir korkunun sonucuydu anlaşılan. Şimdi herkes suskun ve üzgün, Gregor'a bakıyordu. Annesi bacaklarını birbirinin üstüne atıp uzatmış, sandalyesine serilmişti, bitkinlikten gözleri neredeyse tamamen kapalıydı; babası ve kız kardeşi yan yana oturuyordu; kız kardeşi elini babasının boynuna dolamıştı.

"Şimdi artık dönebilirim herhalde," diye düşündü Gregor ve kendini tekrar işine verdi. İşin güçlüğünden kaynaklanan hırıldayışlarını bastıramıyor ve ara sıra soluklanmak zorunda kalıyordu. Hem kimsenin ona herhangi bir baskıda bulunduğu falan yoktu; her şey ona bırakılmıştı. Dönüşü tamamlayınca dosdoğru odasının yolunu tuttu. Odasıyla arasındaki büyük mesafeyi fark edince şaşırdı; kısa zaman önce bu bitkin haliyle aynı mesafeyi, neredeyse hiç fark etmeden nasıl katettiğine aklı ermedi. Tek düşündüğü şey sadece en hızlı şekilde ilerlemek olduğu için, ailesi tarafından kendisini rahatsız edecek bir söz söylenmediği, herhangi bir uyarıda bulunulmadığı dikkatini çekmedi. Ancak kapıya varınca başını çevirdi, ama bunu da tam olarak yapamadı, çünkü boynunun tutulduğunu hissediyordu; arkasında hiçbir değişiklik olmadığını gördü, yalnızca kız kardeşi oturduğu yerden kalkmıştı. Gregor'un son bakışı, artık uykuya dalmış olan annesine şöyle bir takılıp geçti.

Gregor daha odadan içeri adımını atar atmaz, kapı aceleyle örtülüp sürgülenmiş ve kilitlenivermişti. Arkasında kopan bu gürültüden öylesine korktu ki, oracıkta bacakları bükülüverdi. Bu kadar aceleci davranan kişi kız kardeşiydi. Ayakta durup beklemiş, sonra rahat adımlarla ileriye atılmıştı; Gregor onun geldiğini işitmemişti; kız kardeşi anahtarı kilitte döndürürken, anne ve babasına, "Hele şükür!" diye bağırdı.

"Peki şimdi ne olacak?" dedi Gregor kendi kendine ve karanlıkta çevresine bakındı. Çok geçmeden, artık hareket bile edemediğini fark etti. Buna hiç şaşırmadı; aksine, o ana kadar bu ince bacaklarla nasıl hareket edebilmiş olduğunu garipsiyordu. Bunun dışında, eski haline göre oldukça rahat hissediyordu kendini. Gerçi her yanı ağrılar içindeydi ama sanki bu ağrılar gittikçe azalıyormuş ve yakında tamamen geçecekmiş duygusuna kapıldı. Sırtındaki çürümüş elmayı ve elmanın, iltihaplanıp üzeri baştan aşağı yumuşak bir tozla kaplanmış çevresini artık neredeyse hiç hissetmiyordu. Duygulu ve sevgi dolu bir ruh hali içinde ailesini düşündü tekrar. Bir an önce ortadan kaybolması gerektiği konusunda, kız kardeşinden daha kararlıydı belki de. Bu boş ve sakin düşüncelerle dolu halde, kulenin saati sabahın üçünü vurana kadar öylece kaldı. Dışarıda, pencerenin dışında yavaş yavaş günün ağarışına ancak tanık olabildi. Başı, elinde olmadan göğsünün üzerine düştü ve son nefesi yavaşça burun kanatlarından çıkıp gitti.

Sabahın erken saatlerinde hizmetçi geldiğinde –kendisine defalarca rica edilmiş olmasına rağmen, güçlü kuvvetli ve aceleci bir kadın olduğu için kapıları öyle bir şiddetle vurup kapatıyordu ki, o geldikten sonra evde rahat bir uyku uyumak mümkün değildi– her zamanki kısa ziyaretinde, Gregor'da dikkati çekecek bir değişiklik fark etmedi. Hizmetçi, Gregor'un gücenmiş olduğu için, kasten orada öylece kımıldamadan yattığını sandı; ona kalırsa Gregor'dan her şey beklenirdi çünkü. O sırada tesadüfen elinde bulunan uzun süpürgenin sapıyla Gregor'u gıdıklayarak kapıdan uzaklaşmasını sağlamaya çalıştı. Bu da işe yaramayınca kızdı ve Gregor'u biraz dürttü; ancak herhangi bir dirençle karşılaşmayınca dikkat kesildi. İşin gerçek yüzünü kavrayınca da gözleri faltaşı gibi açıldı, kendi kendine bir ıslık koyuverdi ve daha fazla oyalanmadan, yatak odasının kapısını açıp karanlığa doğru bağırarak seslendi: "Gelin bakın şuna, gebermiş; geberip gitmiş!"

Karı koca Samsa'lar, duydukları haberi henüz kavrayamamış halde yataklarında oturuyor, hizmetçinin yarattığı dehşeti üzerlerinden atmaya çalışıyorlardı. Ama hemen sonra Bay ve Bayan Samsa, her biri kendi yattıkları taraftan, telaşla yataktan çıkarak –Bay Samsa yorganı omzunun üzerinden arkaya fırlattı;

Bayan Samsa ise üzerinde geceliğiyle fırladı– Gregor'un odasına yollandılar. Bu arada, Grete'nin, kiracı beylerin gelişinden beri yattığı salonun kapısı açılmıştı; Grete tamamen giyinikti, sanki hiç yatmamış gibi görünüyordu ve solgun yüzü de bunu doğrular gibiydi. Bayan Samsa, gidip durumu bizzat araştırabilecekken –hatta araştırmayı gerektirecek bir şey olmadığı halde– "Ölmüş mü?" dedi ve soran gözlerle hizmetçi kadına baktı. "Bence öyle," diye cevap verdi hizmetçi kadın ve Gregor'un cesedini süpürgenin sapıyla dürterek biraz kenara ittirdi. Bayan Samsa, sanki süpürgeyle yapılan harekete müdahale etmek istermiş gibi bir davranışta bulundu ama sonra geriledi. "Eh," dedi Bay Samsa, "artık Tanrı'ya şükredebiliriz." Sonra istavroz çıkardı ve üç kadın da Bay Samsa'nın hareketini tekrarladılar. Gözlerini bir an için bile Gregor'un cesedinden ayırmayan Grete, "Görüyor musunuz, ne kadar da zayıflamış; tabii bunca zaman ağzına tek lokma koymayınca… Yemekler geldiği gibi geri gidiyordu," dedi. Gerçekten de Gregor'un bedeni yamyassı ve kupkuru bir hal almıştı ve bu değişikliğin farkına ancak şimdi varılabiliyordu; çünkü artık Gregor'u ayakta tutan bacaklar işlevlerini yitirmişti ve dikkati üzerine çekebilecek başka hiçbir şey de yoktu.

"Gel, biraz bizim odaya geçelim Grete," dedi Bayan Samsa ve acı acı gülümsedi. Grete, arada bir başını çevirip Gregor'un cesedine bakmadan edemeyerek anne babasının peşi sıra yatak odasına doğru yürüdü. Hizmetçi kadın, Gregor'un odasının kapısını kapayıp pencereyi sonuna kadar açtı. Sabahın erken saatleri olmasına rağmen serin havada bir ılıklık vardı. Artık mart ayının sonlarıydı ne de olsa.

Bu sırada odalarından çıkan üç kiracı bey şaşkın gözlerle sağa sola bakınarak kahvaltılarını aradılar; onlar tamamen unutulmuştu. Ortadaki bey suratını ekşiterek hizmetçi kadına, "Kahvaltımız nerede kaldı?" diye sordu. Hizmetçi, parmağını dudaklarına götürerek telaşla ve hiçbir şey söylemeden Gregor'un odasına gelmeleri için eliyle bir işaret yaptı. Odaya giren beyler, elleri biraz havı dökülmüş ceketlerinin ceplerinde, artık iyice aydınlanmış odada, Gregor'un cesedinin başında dikildiler.

Sonra yatak odasının kapısı açıldı ve bir kolunda karısı, diğerinde kızı, üzerinde üniformasıyla Bay Samsa belirdi kapıda. Hepsi ağlamış gibi görünüyorlardı; Grete arada bir yüzünü babasının koluna gömüyordu.

Bay Samsa, kızından ve karısından ayrılmadan eliyle kapıyı işaret ederek, "Derhal evimi terk edin!" diye bağırdı kiracı beylere. Ortadaki bey, "Anlayamadım, ne demek istiyorsunuz?" dedi afallayarak ve tatlı tatlı gülümsedi. Diğer iki beyefendi ise lehlerine sonuçlanacağından emin oldukları bir kavganın başladığına inanıyormuş gibi sevinç içinde bekleyerek arkada kavuşturdukları ellerini ovuşturuyorlardı. "Ne demek istediğim apaçık ortada," dedi Bay Samsa, sonra kızı ve karısıyla birlikte, dosdoğru ortadaki beyin üzerine yürümeye başladı. Ortadaki bey, kafasındaki düşünceler yepyeni bir düzen alıyormuş gibi bir an öylece kımıldamadan durdu ve yere baktı. "O halde biz de gideriz!" diye cevapladı, hatta ansızın beliren bir alçakgönüllülükle, bu kararını uygulamak için izin istercesine başını kaldırıp Bay Samsa'ya baktı. Bay Samsa, adama iri iri açılmış gözlerle onay verircesine bakarak başını salladı. Hemen ardından ortadaki bey gerçekten de uzun adımlarla hole doğru yollandı; diğer iki arkadaşı ise bir süredir ellerini ovuşturmayı bırakıp kulak kesilmişlerdi ve hemen –Bay Samsa'nın kendilerinden önce hole doğru yönelerek önderleriyle aralarına girip onunla olan bağlantılarını kesebileceğinden korkuyorlarmış gibi– ortadakinin arkasından telaşla seğirttiler. Hole varınca her üçü de şapkalarını askılıktan, bastonlarını bastonluktan aldıktan sonra, tek kelime etmeden Samsa ailesini selamlayarak evi terk ettiler. Bay Samsa, sonradan anlaşıldığı üzere tamamen yersiz bir kuşkuya kapılarak, iki hanımın eşliğinde kapının önüne çıktı; üçü birden korkuluğa yaslanarak üç kiracı beyin, yavaş yavaş ama hiç mola vermeden yüksek merdivenlerden inişlerini, merdivenin her kattaki dönemeç yerinde bir an için gözden kaybolup sonra yeniden ortaya çıkışlarını izlediler; adamlar aşağıya indikçe Samsa ailesinin onlara duyduğu ilgi de yavaş

yavaş silindi; derken, başında bir et sepetiyle kasıla kasıla merdivenleri çıkan bir kasap çırağının kiracı beylerle karşılaşması, sonra onları geride bırakıp basamakları tırmanmaya devam etmesi üzerine, Bay Samsa da, yanındaki hanımlar da rahatlayarak merdiven korkuluğundan ayrılıp eve girdiler.

O günü dinlenmeye ve gezmeye ayırmaya karar verdiler; hem üçü de sadece böyle bir tatili hak etmekle kalmamıştı, buna gerçekten ihtiyaç da duyuyorlardı. Böylece, masaya oturup üç adet mazeret mektubu yazdılar; Bay Samsa kendi müdürüne, Bayan Samsa işverenine, Grete de patronuna… Onlar mektuplarını yazarken hizmetçi kadın, gitmek istediğini bildirmek üzere içeri girdi, çünkü sabah yapması gereken işleri bitirmişti. Samsa ailesinin mektup yazmakla meşgul üç üyesi, ilkin başlarını hiç kaldırmadan sallayarak bu isteği onayladılar; hizmetçinin hâlâ yerinden kımıldamadığını fark edince de üçü birden öfkeyle başlarını kaldırıp ona baktılar. “Daha ne bekliyorsun?” diye sordu Bay Samsa. Hizmetçi, sanki aileyi ilgilendiren iyi bir haber getirmiş de ağzındaki baklayı ancak inceden inceye sorguya çekildikten sonra çıkarmak istiyormuş gibi gülümseyerek kapıda dikiliyordu. Evde çalıştığı süre boyunca Bay Samsa’nın sinirlerini bozup duran, şapkasının ucundaki o dimdik devekuşu tüyü hafifçe dört bir yana salınıyordu. Hizmetçinin Samsa ailesi içinde en çok saygı duyduğu kişi olan Bayan Samsa, “Evet, söyleyin bakalım, nedir istediğiniz?” dedi. “Şey…” diye söze başladı hizmetçi kadın, fakat sevimli sevimli kıkırdamaktan lafın arkasını hemen getiremedi; sonra devam etti: “Şu bitişik odadaki zımbırtıdan nasıl kurtulacağınızı hiç dert etmeyin. O işi ben hallettim.” Bayan Samsa ile Grete, işlerine devam etmek ister gibi, yazmakta oldukları mektuplara gömüldüler; hizmetçi kadının, yaptıklarını ayrıntısıyla anlatmaya koyulduğunu fark eden Bay Samsa, “Tamam, tamam, anlaşıldı,” der gibi kesin bir el işaretiyle onun sözünü kesti. Sözüne devam etmesine izin verilmemesi, hizmetçi kadına, aslında acelesi olduğunu hatırlattı, bunun üzerine o da, “Eh, madem öyle, ben kaçtım,” deyip kapıyı arkasından çarparak çıktı.

“Akşam olsun, yol vereceğim bu kadına zaten,” dedi Bay Samsa, fakat ne karısı ne de kızı bir cevap verdiler; çünkü hizmetçi kadın, daha henüz kavuştukları huzurlu atmosferi bozmuştu. Anne kız kalkıp pencereye doğru yürüdüler, kollarını birbirlerinin beline dolayarak pencerenin önünde dikildiler. Bay Samsa, oturduğu koltukta şöyle bir dönüp bir süre onları izledi. Sonra, “Haydi gelsenize buraya, olan oldu, unutun artık! Biraz da benimle ilgilenin,” dedi. Hanımlar onun bu isteğine hemen karşılık vererek yanına gelip onu sevip okşadılar ve ardından bir çırpıda mektuplarını yazıp bitirdiler.

Sonra üçü birden, aylardır yapmadıkları bir şey yaparak evden çıktılar, tramvaya atlayıp kentin dışındaki kırlık alanlara doğru bir gezintiye gittiler. Onlardan başka hiçbir yolcunun bulunmadığı tramvayı, güneş sıcacık ısıtmıştı. Tramvayda rahatça arkalarına yaslanmış yerlerinde otururlarken, gelecekle ilgili olanakları üzerine konuştular; görünüşe bakılırsa söz konusu olanaklar hiç de öyle azımsanacak gibi değildi, çünkü, bu konuda konuşmamış olmalarına rağmen, konumları gayet iyi ve umut vaat ediciydi. Durumlarının düzelmesinde en büyük rolü oynayacak olan şey, kuşkusuz bir başka eve taşınmak olacaktı; niyetleri, Gregor’un seçmiş olduğu şimdiki evlerinden daha küçük, daha ucuz ama konumu daha uygun ve daha kullanışlı bir başka eve taşınmaktı. İşte böyle konuşup dururlarken, Bay ve Bayan Samsa, son zamanlarda çektiği, onu sararıp solduran bütün eziyetlere ve sıkıntılara rağmen Grete’nin ne kadar da gelişip güzelleştiğini aynı anda fark ettiler. Gitgide suskunlaşarak, sonunda neredeyse anlamsız bakışlarla birbirlerine bakarak, kızları için artık dürüst, cesur ve efendiden bir koca arama zamanının geldiğini düşündüler. Yolculuklarının sonunda, önce kızları ayağa kalkıp genç bedeniyle şöyle bir gerindiğinde, bu onlara, yeni hayallerinin ve güzel beklentilerinin doğrulanması gibi geldi.